

Produksjon av økologiske jordbruksvarer

Rapport for 2020

Rapport nr. 15/2021

15.03.2021

Landbruksdirektoratet
Eanandoallodirektaráhtha

Rapport: Produksjon av økologiske jordbruksvarer. Rapport for
2020

Avdeling: Avdeling for handel og industri

Dato: 15.03.2021

Ansvarlig: Harald Moksnes Weie

Rapport-nr.: 15/2021

Forsidebilde: www.pixabay.com

Forord

Økologisk rapport, Markedsrapporten og rapporten Omverdenen til norsk landbruk og matindustri er alle en del av Landbruksdirektoratets årlige innspill til Landbruks- og matdepartementet (LMD) i forkant av jordbruksforhandlingene. Rapportene er også utformet for å kunne gi andre interesserte en oversikt over både markedsutviklingen i Norge og i omverdenen til norsk landbruk og matindustri. Rapportene beskriver dagens situasjon og forventninger til utviklingen framover. Samlet sett bidrar rapportene til et grunnlag for å vurdere måloppnåelsen knyttet til produksjon og priser, og for å vurdere endringer i virkemiddelbruk for å nå de landbrukspolitiske målene.

Markedsrapporten gir en oversikt over hvordan tilgangen på viktige norske landbruksvarer var i året som gikk. Vi presenterer tall over norsk produksjon, import og eksport, og vurderer markeds- og prissituasjonen for korn og kraftfôr, melk og meieriprodukter, kjøtt og egg, sentrale varer i grøntsektoren, bearbeidede landbruksvarer (RÅK-varer) og skog.

Omverdenen til norsk landbruk og matindustri gjør rede for internasjonale rammevilkår, som produksjon, handel og prisutviklingen til sentrale landbruksvarer, som påvirker norsk landbruk og matindustri.

Økologisk rapport supplerer de to øvrige rapportene med en egen omtale av det økologiske markedet, både nasjonalt og internasjonalt. Rapporten bør leses sammen med SSBs artikkel om det økologiske produksjonsgrunnlaget, altså arealer og dyr.

Som et supplement til disse rapportene viser vi til andre publikasjoner fra Landbruksdirektoratet, Norsk Institutt for Bioøkonomi (NIBIO) og Statistisk Sentralbyrå (SSB) som gir nærmere omtaler av utviklingen i norsk landbruk og matindustri. Videre gir www.landbruksdirektoratet.no mer informasjon og tallmateriale om norsk landbruk, pris- og markedsutvikling for jordbruksvarer samt internasjonal handel.

God lesing!

Jørn Rolfsen

Innhold

Forord	2
Innhold	3
Ordliste	5
Sammendrag	6
1 Korn, mel og kraftfôr	8
1.1 Mindre hvete, mer bygg og havre	8
1.2 Rekordstor matkornproduksjon, men fortsatt stort rom for mer	10
1.3 Fortsatt behov for mer norsk fôrkorn	12
1.4 Kraftfôrsalg	12
1.5 Kraftfôrpriser	13
2 Melk og meieriprodukter	15
2.1 Volumet økologisk melk opp 1 prosent	15
2.2 Andel økologisk melk	16
2.3 Innmålte volumer per landsdel	16
2.4 Anvendt volum økologisk melk	17
2.5 Økt melkepris i 2020	18
3 Kjøtt	20
3.1 Produksjon av firbeinte dyr	20
3.2 Økt salg av økologisk kjøtt	24
3.3 Produksjon av fjørfe	27
4 Egg	29
4.1 Fortsatt produksjonsvekst for økologiske egg	29
4.2 Det meste av salget går til dagligvaremarkedet	30
5 Poteter, grønnsaker og frukt	32
5.1 Andelen økologisk holder seg stabil	32
5.2 Større omsetning av økologiske poteter	33
5.3 Liten nedgang i omsetningen av gulrøtter	33
5.4 Økt omsetning av andre rotgrønnsaker	34
5.5 Varierende omsetning av andre frilandsgrovnnsaker	36
5.6 Omsetningen av vektshusgrønnsaker øker	39
5.7 Dårlige fruktavlinger i 2020	40
6 Salgskanaler utenom dagligvare	42
6.1 Serveringsmarkedet – nedgang for første gang på 10 år	43
6.2 Debios valørmerker	44
6.3 Nedgang i omsetningen av bakervarer utenom dagligvare	44
6.4 Direktesalg – viktig for utviklingen av økologisk landbruk	44
6.5 Vinmonopolet	49
7 Internasjonal utvikling	51
7.1 Globalt og i EU	51
7.2 Sverige, Danmark og Finland	53
8 Tilskudd til økologisk jordbruk	57
8.1 Produksjonstilskudd	57
8.2 Frakttilskudd	59

8.3	Prisnedsgevingstilskudd	59
8.4	Utviklingsmidler	60
9	Bakgrunnsinformasjon.....	62
9.1	Hva er økologisk jordbruk? – idébakgrunn	62
9.2	Forvaltning av økologisk landbruk.....	62
9.3	Regelverk for økologisk produksjon	62
9.4	Import av økologiske landbruksvarer	63
	Referanser	64
	Vedlegg.....	65

Ordliste

Andelslandbruk

Andelslandbruk er et samarbeid mellom bønder og forbrukere der ansvaret og avlingen deles. Forbrukere forhåndsbetaler en andel av gårdens produksjon, som oftest for ett år av gangen.

Anvendelsesgrad

Hvor stor andel av total produksjon av en økologisk vare som blir videresolgt som økologisk.

Avtaleår

Jordbruksavtalen gjelder for ett år av gangen, vanligvis fra 1. juli til og med 30. juni påfølgende år.

Debio

Debio er kontrollinstans for økologisk landbruksproduksjon. Virksomheter som er Debio-godkjent kan bruke Ø-merket, det vil si Norges offisielle merke for økologisk godkjent produksjon, på sine økologiske produkter.

Demeter

Demeter-merket brukes på produkter som er godkjent som biologisk-dynamiske. Dette blir kontrollert av Debio, og virksomheter med godkjent biologisk-dynamisk produksjon kan også bruke Ø-merket på sine produkter (se også **Debio**).

Forholdstallet

Forholdstallet sier hvor stor den disponible kvoten på gården er i forhold til grunnkvoten. Den disponible kvoten bestemmer hvor mye melk en melkeprodusent maksimalt kan levere i løpet av et kvoteår. Se også: <https://www.landbruksdirektoratet.no/nb/jordbruk/regulering-og-kvoter/melkekvoter>

Innmålt melk

Volumet melk som er målt inn på meieriets tankbil ved henting på gården.

Karensareal

Jordbruksareal påbegynt omlagt, men ennå ikke godkjent som økologisk drevet jordbruksareal. I omleggingstiden kalles arealet for karensareal.

Kornår

Perioden fra 1. juli til 30. juni påfølgende år.

REKO-ring

Står for RETtferdig KONsum, og er en distribusjonsmodell for matvarer. Bønder i en region går sammen og presenterer sine produkter på sosiale medier og finner felles leverings- og hentested for kunder.

Sesong

Perioden fra de første norske produktene høstes og er tilgjengelig for salg om våren, til det er tomt på lageret, som kan være påfølgende år. Hver grønnsak, frukt eller bær har en egen sesongkalender.

Økologisk areal

Areal med godkjent økologisk produksjon.

Økologiske produkter

Produkter som har blitt produsert ved økologisk godkjent produksjon og som har godkjent økologisk merking. Mer informasjon om økologisk produksjon finner du under kapittel 9.

Sammendrag

Produksjonen av økologisk matkorn er rekordstor

Mesteparten av det økologiske kornet som produseres i Norge brukes til fôr. I kornåret 2020–2021 ble det levert det laveste kvantumet fôrkorn siden 2005–2006. Dette skyldes stor produksjon av matkorn og at det for første gang siden kornåret 2013–2014 er produsert mer mathvete enn fôrhvete. Det økologiske kornarealet, og andelen økologisk av totalt kornareal, økte for andre år på rad.

Økning i produksjonen av melk

Produksjonen av økologisk melk økte med 1,2 prosent i 2020 til 49,7 mill. liter. Økningen var lik som for konvensjonell melk. Covid-19-pandemien førte til en økning i etterspørselen etter meieriprodukter, og melkeproduksjonen ble økt for å svare på denne økte etterspørselen. Men anvendelsesgraden økte ikke tilsvarende. Den ble redusert med ett prosentpoeng og endte på nivået fra 2016. På tross av reduksjonen kan man likevel si at anvendelsesgraden har vært relativt stabil på ca. 58 prosent de siste fem årene.

Økning i produksjonen av kjøtt

Den samlede produksjonen av økologisk kjøtt av storfe, gris og sau og lam, økte med 9 prosent fra året før i 2020, etter en kraftig nedgang året før. Antall økologiske storfe, sau og lam økte, mens den økologiske svinebestanden gikk noe ned. Økologisk slakt fra fjørfe økte med 22 prosent i 2020, og anvendelsesgraden er på 90 prosent, da fjørfekjøtt produseres på bestilling.

Fortsatt økning i produksjonen av egg

Produksjonen av økologiske egg har økt over mange år. Mengden økologiske egg innveid til eggpakkerier økte med 9 prosent fra 2019. Andelen økologiske egg av totale innveide egg økte også til 8,2 prosent i 2020.

Økning i produksjonen av grønnsaker

Omsetningen av norske økologiske frukt, grønnsaker og poteter økte med 10 prosent sammenlignet med 2019. Gulrøtter er fortsatt den største økologiske produksjonen, men andelen økologisk er redusert med 0,4 prosentpoeng fra 2019 til 2020 og er nå på 4,4 prosent. Omsetningen av økologiske agurker økte, og andelen økologisk er nå oppe i 2,3 prosent. Omsetning av økologisk brokkoli og blomkål økte med henholdsvis 57 og 63 prosent i 2020, og andelen økologisk av totalen er på 3,6 og 2,5 prosent.

De største økologiske kulturene, målt i andel av totalomsetning er urter i veksthus, ruccola, pastinakk, rødbeter og stिल्selleri.

Salgskanaler utenom dagligvare

Covid-19-pandemien påvirket omsetningen av økologisk mat og drikke gjennom de ulike salgskanalene ulikt. Omsetningen gjennom serveringsmarkedet og Bondens marked gikk ned, mens omsetningen gjennom spesialbutikker, Vinmonopolet og REKO-ringer økte. Nedgangen i serveringsmarkedet var på 36 prosent, mens omsetningen i Bondens marked krympet med 27 prosent. Det ble solgt 45 prosent flere økologiske drikkevarer gjennom Vinmonopolet i 2020 enn i 2019, og økningen i omsetningen av økologiske jordbruksvarer gjennom spesialbutikker var på 20 prosent.

Økt omsetning i Danmark, men nedgang i Sverige

Danmark er landet i verden med høyest konsum av økologiske varer per person målt i verdi og var i 2019 det landet i verden med høyest økologiskandel i detaljhandelen. Covid-19-pandemien har ført til økt etterspørsel etter økologiske varer i land over hele verden, men i Sverige har omsetningen gått ned. Mens offentlig sektor ofte trekkes fram i Sverige, skyldes det høye forbruket i Danmark først og fremst etterspørsel hos private forbrukere.

Liten økning i direkte tilskudd

Landbruksdirektoratet utbetalte i 2020 ca. 118,2 mill. kroner i produksjonstilskudd til økologiske produksjoner. Det var 2,3 mill. kroner mer enn i 2019.

For 2020 ble det avsatt 34 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk, der en stor del av midlene ble tildelt særskilte satsinger som fulgte av føringer i strategien. Landbruksdirektoratet ga tilskudd til totalt 25 utviklingsprosjekter i hele verdikjeden.

Satsen for prisnedskrivningstilskuddet for økologisk norsk korn og oljefrø/fôrerter til kraftfôr og matmel, økte i 2020.

1 Korn, mel og kraftfôr

Avlingen av økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner ser ut til å bli litt større enn i 2019–2020. Det er produsert mindre hvete og mer bygg og havre.

Den samlede produksjonen av økologisk matkorn er rekordstor.

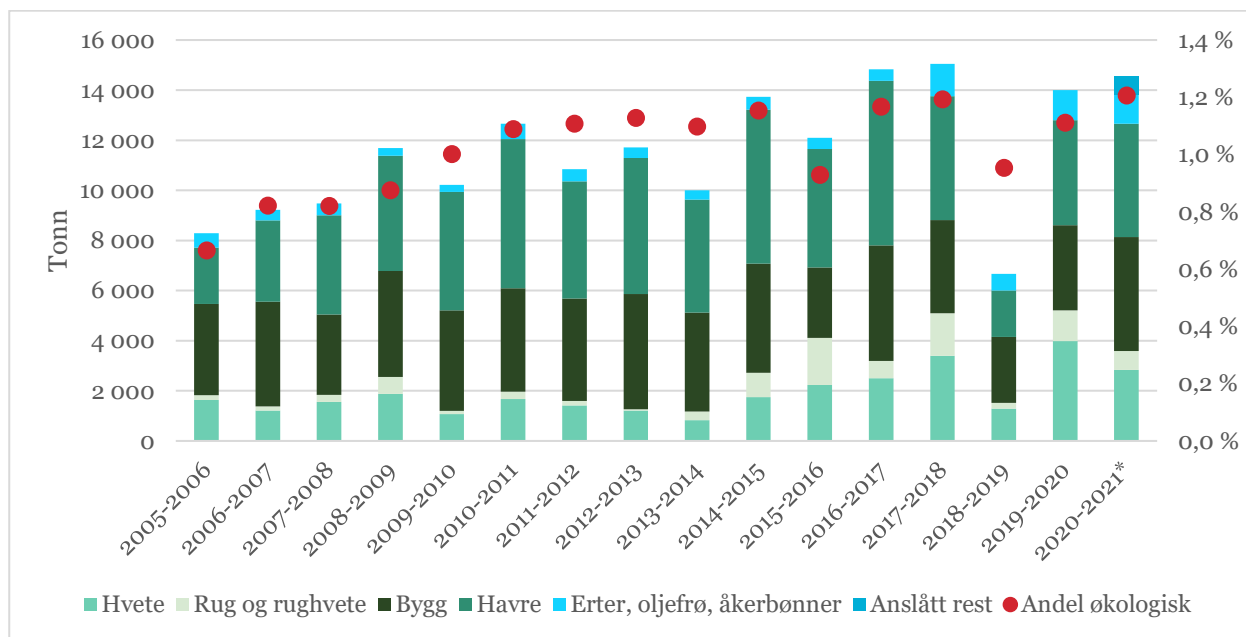
Selv om mesteparten av kornet er av fôrkvalitet, er det mangel på norsk økologisk korn til kraftfôr. Importandelen er derfor høyere i økologisk kraftfôr enn i konvensjonelt.

Salget av økologisk kraftfôr var noe lavere i 2020 enn i 2019. Prisene på økologisk kraftfôr økte betydelig på våren som følge av covid-19-pandemien, men stabiliserte seg gjennom resten av året.

I denne rapporten presenterer vi foreløpige tall for produksjon i kornåret 2020–2021. Beskrivelse av produksjonen i kornåret 2019–2020 kan du lese om i tillegg til fjorårets rapport, «Produksjon av økologiske jordbruksvarer. Tillegg til rapport nr. 19/2020», som Landbruksdirektoratet publiserte 15. september 2020.

1.1 Mindre hvete, mer bygg og havre

Avlingen av økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner ser ut til å bli litt større enn i kornåret 2019–2020. De fem siste kornårene har gjennomsnittlig 95 prosent av alt korn vært levert ved slutten av februar. Dette er lagt til grunn i figur 1, som omfatter registrerte leveranser til og med 25. februar. Vi anslår at det totalt vil bli levert omtrent 14 500 tonn.

Figur 1: Levert mengde økologisk korn, erter, oljefrø og åkerbønner, og andel økologisk av total innveid mengde. Tallene inkluderer ikke leiemalt korn og såkorn. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet.

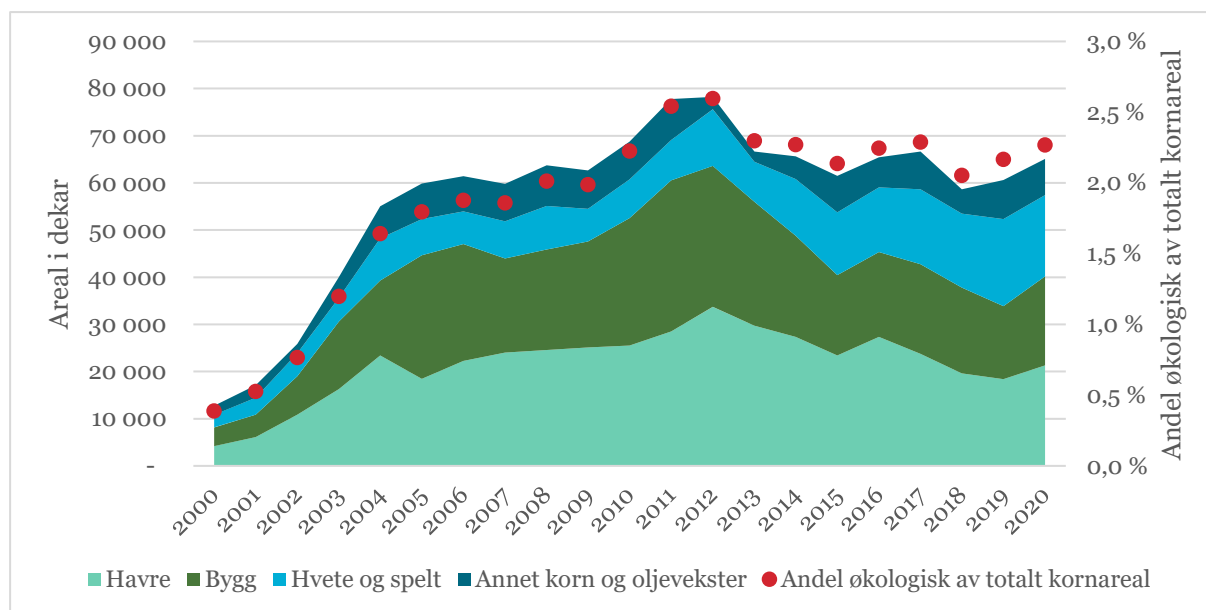
* Leveranser til og med 25. februar 2021.

De største endringene fra forrige sesong er at det er levert mindre hvete og mer bygg og havre. Mengden levert rug/rughvete og erter, oljefrø og åkerbønner er også foreløpig mindre. Økologiskandelen økte for andre år på rad, til 1,2 prosent, og tangerer dermed rekorden fra 2017–2018. Historisk har avlingene av

bygg og havre samvarierte nokså tett fra år til år, mens mengden produsert hvete har nærmet seg de to nevnte kornslagene i løpet av de siste 15 årene.

Mesteparten av det økologiske kornet brukes til fôr. Av det økologiske kornet som er levert hittil i kornåret 2020–2021, er 86 prosent fôrkorn. Dette er den laveste andelen siden 2005–2006, og skyldes først og fremst at det er produsert mye mathvete. Mengden mathvete er den største siden 2004–2005, og det er første gang siden 2013–2014 at det er produsert mer mathvete enn fôrhvete.

Det økologiske kornarealet var på 65 000 dekar i 2020, som utgjorde 2,3 prosent av det totale kornarealet. Hvete og spelt utgjorde den største andelen av det økologiske kornarealet i 2019, men i 2020 var andelen hvete og spelt mindre enn for både bygg og havre. Totalt var det økologiske kornarealet 7,4 prosent større enn i 2019.

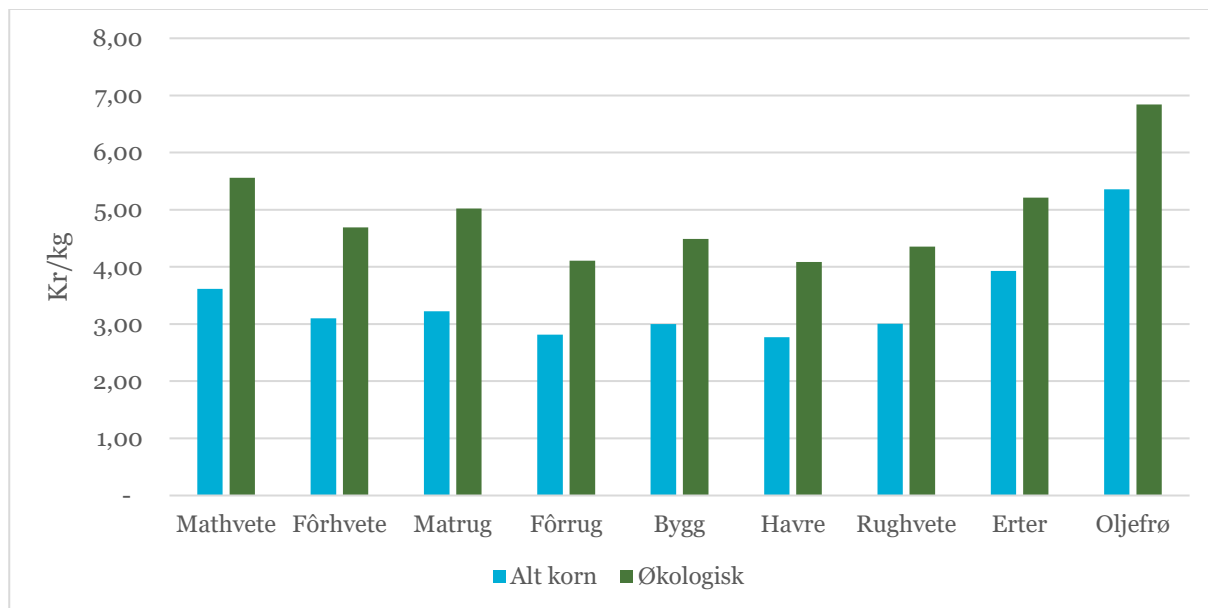

Figur 2: Utvikling i økologisk kornareal fordelt på kornarter. Dekar og prosent.

Kilde: Debio.

Figur 2 viser at det økologiske kornarealet, samt andelen økologisk av totalt kornareal, økte for andre år på rad i 2020. Arealene til bygg og havre økte, mens arealene til hvete og spelt og andre korn og oljevekster krympet. Historisk har havre og bygg vekslet på å ha størst areal, mens hvete- og speltarealet har vokst jevnt til å bli omtrent like stort som de to førstnevnte.

Figur 3 viser prisene til primærprodusent per kg økologisk korn av ulike slag. Prisene er et gjennomsnitt fra leveranser av økologisk korn per 8. mars i kornåret 2020–2021. Tilsvarende priser for alt korn, det vil si konvensjonelt + økologisk, er også tatt med til sammenligning. Den prosentvise prisforskjellen er større enn 50 prosent for matrug, mathvete, fôrhvete og bygg. Den er minst for oljefrø (28 prosent).

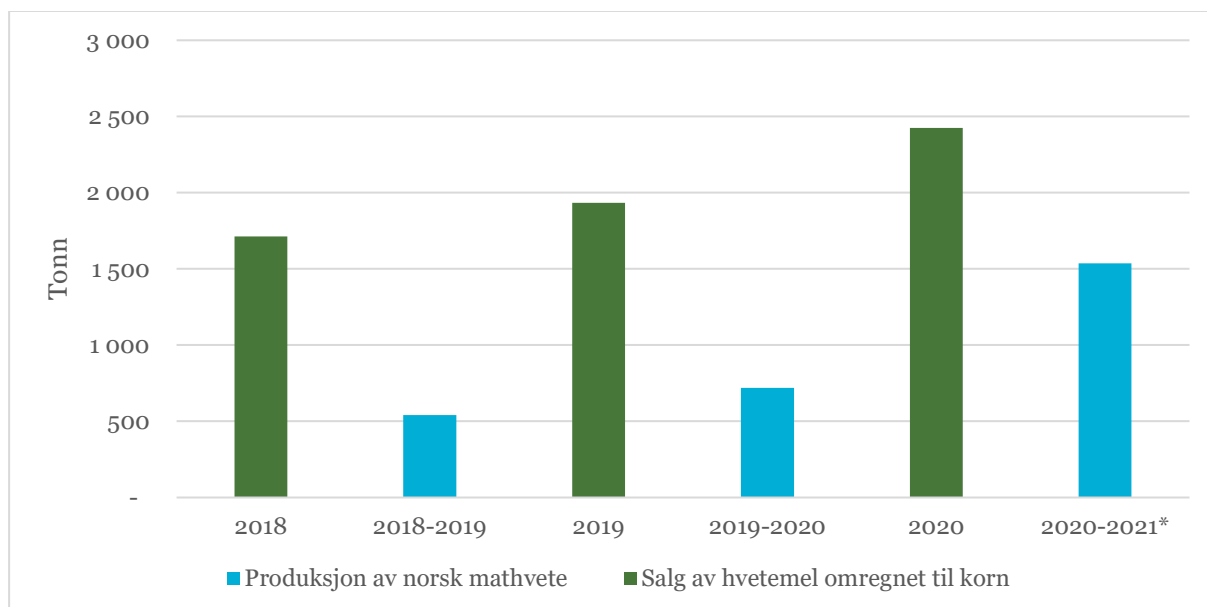
Figur 3: Gjennomsnittlige priser til primærprodusent for ulike kornslag hittil i kornåret 2020–2021. Kroner per kg.

Kilde: Landbruksdirektoratet.

1.2 Rekordstor matkornproduksjon, men fortsatt stort rom for mer

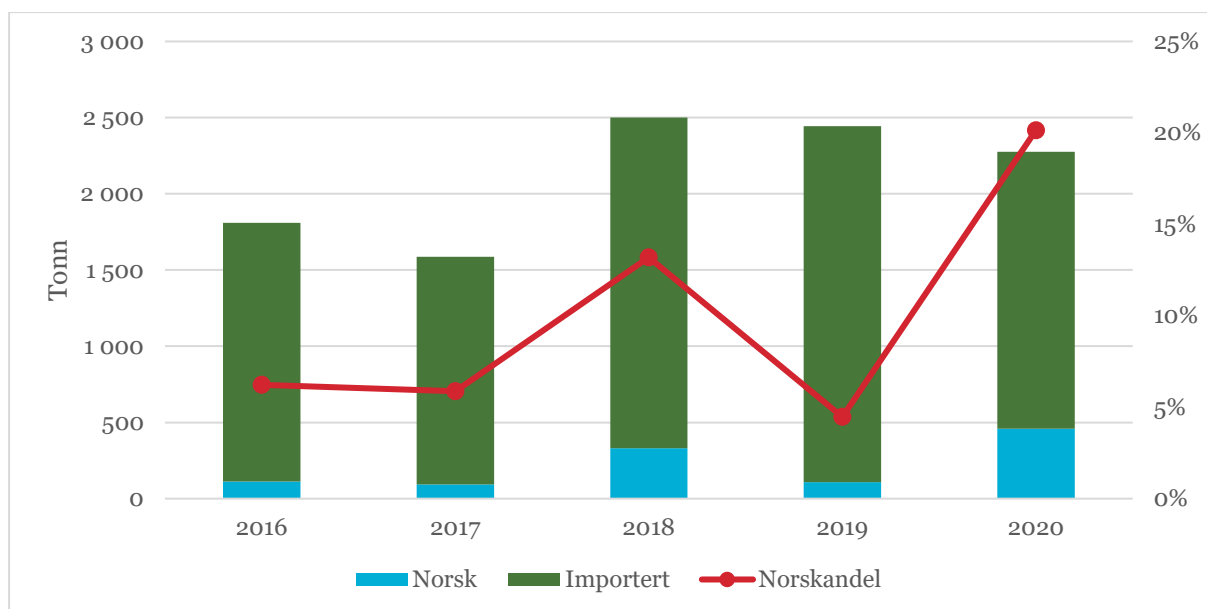
Landbruksdirektoratet anslår at det i 2020 ble produsert økologisk hvetemel av omtrent 2 400 tonn mathvete. Dette tilsier en vekst på 25 prosent sammenlignet med 2019. Det totale matkornforbruket økte i 2020 for første gang siden 2015. En årsak til dette er at man som følge av covid-19-pandemien har bakt mer hjemme, og at melforbruket derfor har økt både for konvensjonelt og økologisk.

Figur 4 sammenligner forbruket av mathvete i det årlige salget av økologisk mel med den norske produksjonen av økologisk mathvete per sesong. Periodene er ikke direkte sammenlignbare, men gir en indikasjon på utviklingen i norskandelen. Den norske økologiske mathveteproduksjonen økte fra 2018–2019 til 2019–2020. Fordi også forbruket av økologisk hvetemel økte såpass mye fra 2019 til 2020, økte norskandelen fra 28 til 30 prosent. Norge er altså avhengig av importert økologisk mathvete for å møte etterspørselen etter økologisk hvetemel. Avlingen av økologisk mathvete i 2020–2021 er over dobbelt så stor som forrige sesong, og dermed kan man forvente at norskandelen i melsalget i 2021 vil være betydelig høyere.

Figur 4: Produksjon av norsk mathvete (per sesong) og salg av hvetemel (per år) omregnet til anslått mengde korn. Tonn.

Som nevnt tidligere i kapitlet er det levert større mengder norsk økologisk havre enn i 2019–2020. Av de 4 500 tonnene som er levert, er 320 tonn registrert med matkvalitet, noe som er den største mengden og andelen noensinne. Landbruksdirektoratets statistikk for matkorntilskudd bekrefter at det er brukt mye norsk økologisk mathavre ved norske møller i 2020. Sammenlignet med 2019 økte forbruket fra 109 til 459 tonn, og norskandelen økte fra 4 til 20 prosent. Totalforbruket av økologisk havre, det vil si norsk og import, sank imidlertid for andre år på rad. Utviklingen er vist i figur 5.

Figur 5: Forbruk av økologisk mathavre ved norske møller, samt norskandel. 2016–2020. Tonn.

Kilde: Landbruksdirektoratet.

Produksjonen av økologisk matkorn er altså rekordstor i 2020. At andelen hvete og havre med matkvalitet er såpass stor i 2020–2021 skyldes først og fremst svært godt vær etter modningsfasen og under innhøstingen. Det tørre været sørget for at stivelsen i kornet ble opprettholdt, noe som er avgjørende for bakeevnen til melet. Dette er særlig relevant for hveten. Det aller meste av havren valeses til havregryn, og

her påvirker været kvalitetskriterier som DON-innhold og farge i tillegg til at kornene er lettere å valse når de er helt tørre.

Figur 4 og figur 5 viser at mesteparten av forbruket av økologisk matkorn blir dekket av import. Det er dermed fortsatt et stort rom for å produsere mer norsk økologisk matkorn.

1.3 Fortsatt behov for mer norsk fôrkorn

Den norske produksjonen av økologisk korn er ikke stor nok til å dekke forbruket til kraftfôr. Dette er i kontrast til konvensjonelt kraftfôr, der vi i større grad er selvforsynte med korn. De siste fem årene har produksjonen av økologisk fôrhvete, rughvete, bygg og havre vært på mellom 10 000 og 13 000 tonn, med unntak av tørkeåret 2018 da produksjonen kun var 5 000 tonn. Forbruket av fôrkorn til økologisk kraftfôr var til sammenligning på litt over 20 000 tonn i 2020. Dette fører til at vi må importere en stor andel av det økologiske fôrkornet, i hovedsak fra Sverige.

Vi er også avhengige av å importere en rekke råvarer som ikke produseres i Norge, som mais, melasse og soyamel. Til sammen gir dette en importandel på over 70 prosent i økologisk kraftfôr. Til sammenligning har andelen import i konvensjonelt kraftfôr i gjennomsnitt vært 43 prosent de siste fem årene.

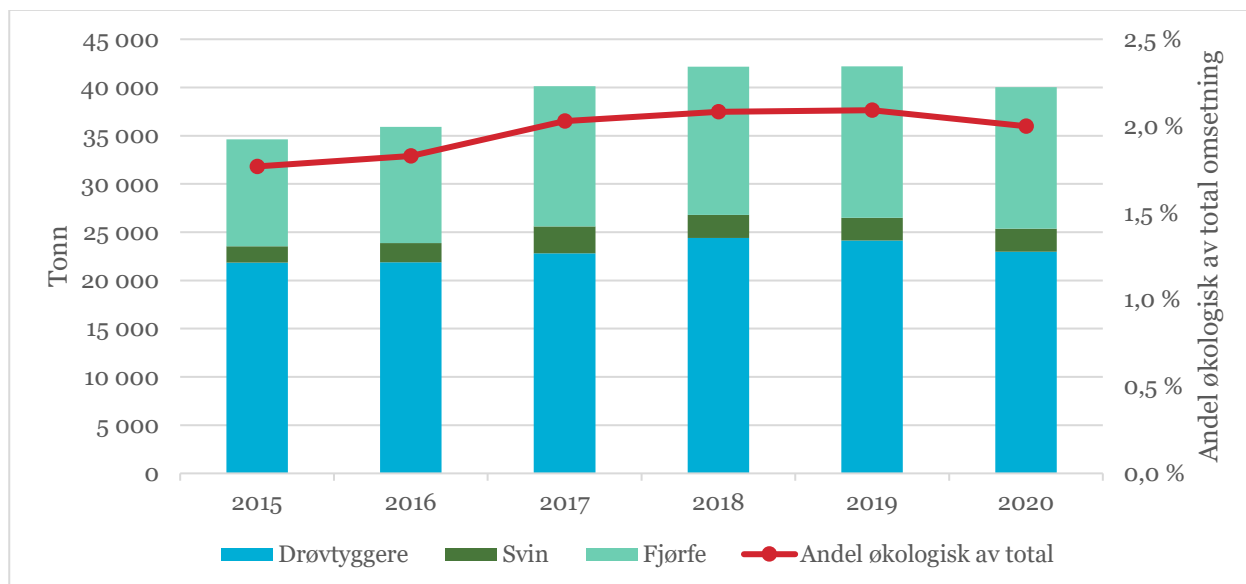
Nye krav til økologisk fôr utsatt til 2022

EU vedtok i 2018 et nytt økologiregelverk som blant annet regulerer vilkår for at fôr kan merkes som økologisk. Blant endringene er utfasing av flere unntak og høyere minimumskrav til hvor mye av råvarene som må være produsert lokalt.

Regelverket skulle opprinnelig tre i kraft 1. januar 2021, men på grunn av covid-19-pandemien ble datoen utsatt med ett år. EU har også valgt å videreføre overgangsordningene, deriblant muligheten for å bruke inntil 5 prosent konvensjonelle proteinfôrmidler til svin og fjørfe. Mattilsynet har sendt utkast til endringsforskrift som gjør dette gjeldende også i Norge på høring med frist 19. mars 2021 (Mattilsynet, 2021).

1.4 Kraftfôrsalg

Mesteparten av det norske kornet går til kraftfôr. Kraftfôrmøllene rapporterer inn salg til Landbruksdirektoratet kvartalsvis. Figur 6 viser salget av økologisk kraftfôr per år fra 2015 til 2020.

Figur 6: Omsetning av økologisk kraftfôr per forslag og andel økologisk av total omsetning, 2015–2020. Tonn.

Kilde: Landbruksdirektoratet, basert på innrapporteringer fra kraftfôrmøller

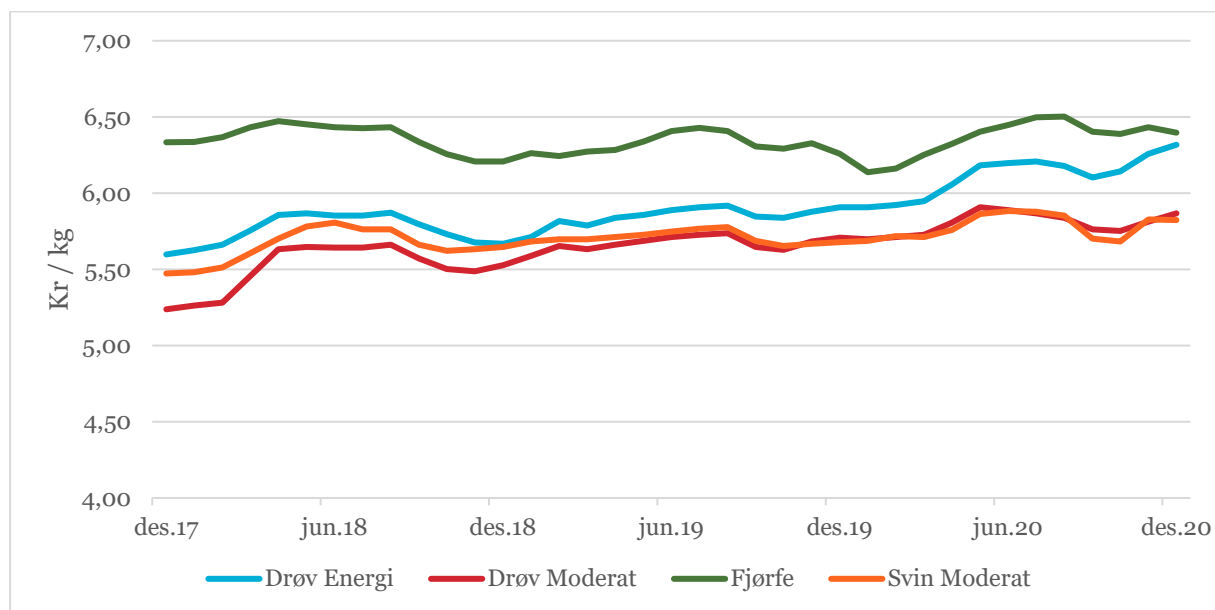
Salget av økologisk kraftfôr var på 40 026 tonn i 2020. Dette er en svak nedgang fra 2019. Salget av fôr til drøvtyggere gikk ned med litt over 1 000 tonn. Nedgangen skyldes at tørkesommeren 2018 ga lav tilgang på grovfôr og dermed stor omsetning av kraftfôr i 2018–2019-sesongen. I 2020 var omsetningen av drøvtyggerfôr på et mer normalt nivå.

Salget av økologisk kraftfôr til fjørfe gikk også ned med ca. 1 000 tonn, mens svineførsalget var stabilt. Det ble solgt betydelig mer av både fjørfekjøtt og svinekjøtt i 2020 enn i 2019, noe som skulle tilsi en økning i kraftfôrforbruket for disse dyreslagene. Hovedårsaken til at det ikke ble noen økning var at Felleskjøpets produksjonsanlegg for økologisk kraftfôr på Lena brant i juli. Fram til 1. september ga derfor Mattilsynet tillatelse til å bruke konvensjonelt fôr til produksjon av økologisk fjørfe og svin (Hagen, 2020). Dermed ble salget av økologisk fôr, først og fremst til fjørfe, mye lavere i 3. kvartal enn normalt.

Av det totale kraftførsalget i 2020 var 2 prosent økologisk. Andelen har vært ganske stabil i flere år, som den røde trendlinjen i figur 6 viser.

1.5 Kraftfôrpriser

På grunn av høyere importandel påvirkes prisene på økologisk kraftfôr i større grad av internasjonale prissvingninger og valutakursendringer enn konvensjonelt kraftfôr. Dessuten settes tollsatsene på råvarer til økologisk kraftfôr ut fra prisene på konvensjonelle råvarer, selv om disse prisene kan utvikle seg annerledes enn prisene på økologiske råvarer. I 2020 svingte prisene betydelig, som vist i figur 7.

Figur 7: Prisutvikling for økologisk kraftfôr, desember 2017–desember 2020. Kroner per kg.

Kilde: Landbruksdirektoratet, basert på priser fra kraftførmøller

Normalt stiger kraftfôrprisene gradvis inn mot ny sesong i takt med økende termintillegg for korn, før de faller i perioden september-oktober når kornprisene går ned og det nye kornet høstes inn. I 2020 førte utbruddet av covid-19-pandemien til at prisene steg mer enn normalt fra mars til mai, før de stabiliserte seg på sommeren. Mange ønsket å sikre beholdningen av viktige kraftförråvarer, og urolighetene i det internasjonale markedet ga økte logistikk-kostnader og høyere importpriser.

I samme periode som pandemiutbruddet, satte Russland og Saudi-Arabia i gang oljepriskrig, og samlet førte dette til at oljeprisen gikk kraftig ned. Urolighetene ga også et betydelig fall i kronekursen. Prisøkningen på råvarer, oljepriskrigen og kronekursfallet ga betydelig økte kraftfôrpriser. Det ga størst utslag for drøvtyggerfôr med høyt energiinnhold, som økte i pris med 23,5 øre per kg (4 prosent) i denne perioden.

I 2020 som helhet økte prisen på energirikt drøvtyggerfôr mest av fôrtypene. Gjennomsnittsprisen var 4,6 prosent høyere enn i 2019. For drøvtyggerfôr med moderat energiinnhold økte prisen med 2,3 prosent, mens prisen på fôr til svin økte med 1,3 prosent. Fjørfefôr steg kun 0,7 prosent i pris sammenlignet med 2019.

2 Melk og meieriprodukter

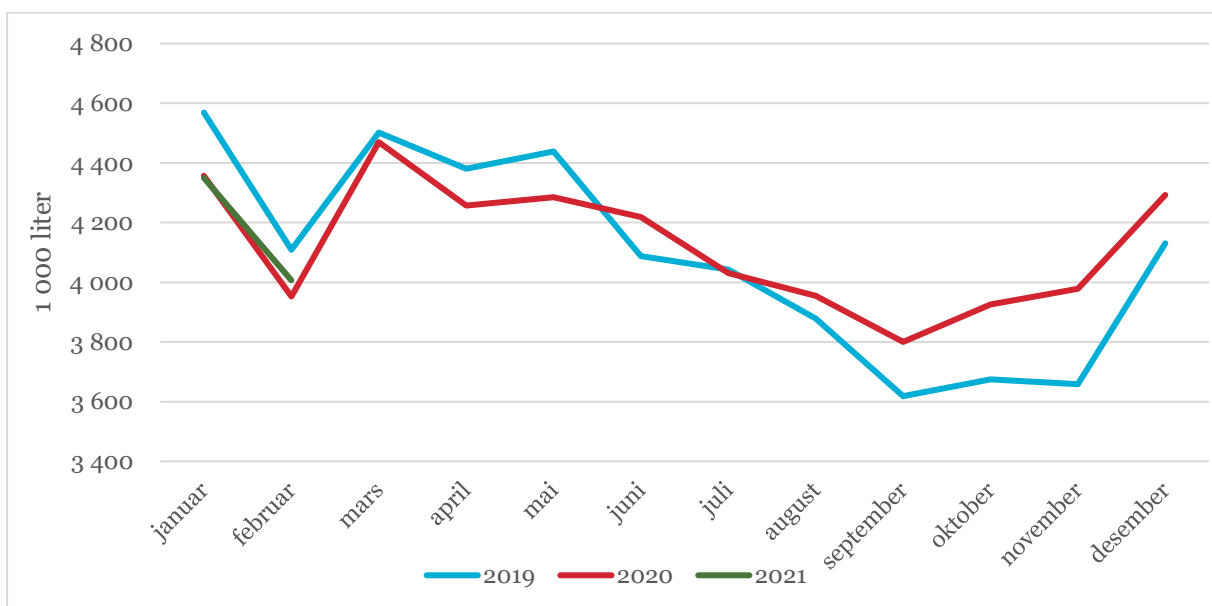
Produksjonen av økologisk melk økte litt fra 2019 til 2020. Den samlede økologiske melkeproduksjonen var 49,7 mill. liter i 2020, opp 1,2 prosent fra året før.

Det ble omsatt 28,5 mill. liter økologisk produsert melk i 2020, andelen solgt videre som økologisk melk var da 57 prosent. Dette var 0,2 mill. liter, eller ett prosentpoeng, mindre enn i 2019. Likevel kan man si at mengden økologisk melk videreforedlet til økologiske meieriprodukter har vært relativt stabil de siste fem årene.

I dette kapitlet presenteres innmålt og omsatt volum økologisk melk. Mesteparten av den økologiske melken som produseres i Norge blir levert til Tine råvare. Tine råvare foredler ikke melken, men selger den videre til foredling i meieriindustrien.

2.1 Volumet økologisk melk opp 1 prosent

I 2020 ble det innmålt 49,7 mill. liter økologisk produsert melk hos Tine råvare. Det var nesten 0,6 mill. liter, eller 1,2 prosent, mer enn i 2019. Sammenlignet med all innmålt melk, konvensjonell og økologisk, så er det omtrent lik økning. De siste fire årene har volumet økologisk produsert melk ligget på ca. 50 mill. liter per år. Dette er litt mindre enn i toppåret 2013 da det ble innmålt 54,5 mill. liter.

Figur 8: Volum innmålt økologisk melk per måned i 2019, 2020 og frem til og med februar 2021. Volumet i februar 2020 er justert til 28-dagers periode for å være sammenlignbart med februar 2019 og 2021. 1 000 liter.

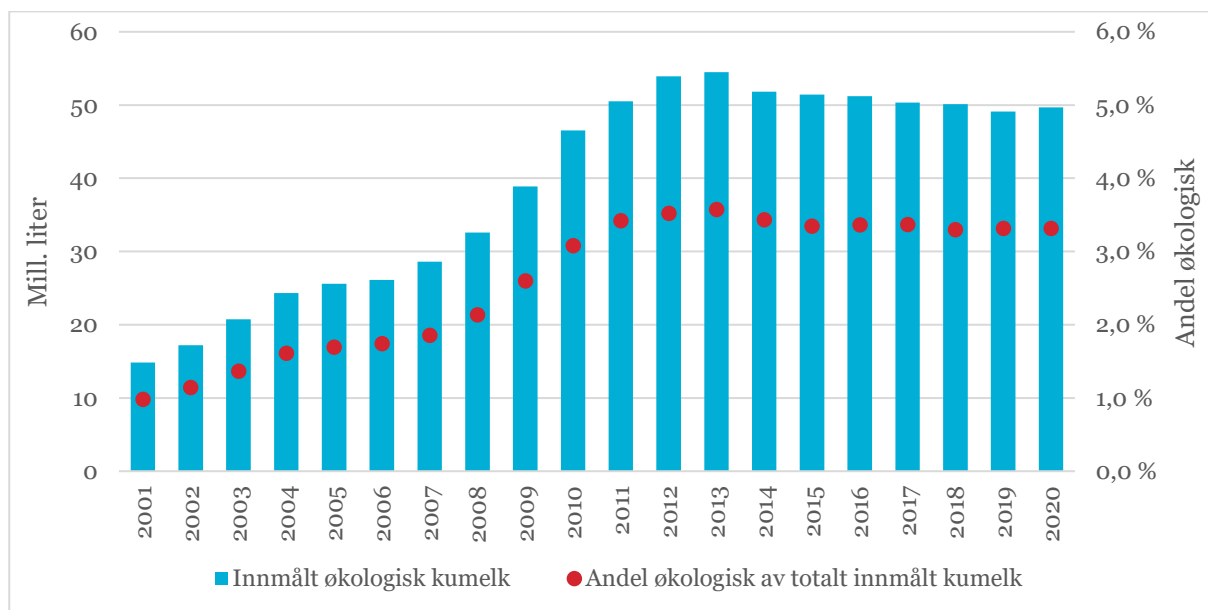
Kilde: Tine SA

Figur 8 viser innmålte volumer av økologisk melk per måned. Figuren viser at volumet i første halvår 2020 var lavere enn for første halvår 2019. Mens i andre halvår 2020 var volumet større enn i samme periode i 2019. Dette henger sammen med økt etterspørsel etter meieriprodukter under covid-19-pandemien, og at man økte forholdstallet for melkekvoter for kumelk. Forholdstallet sier hvor stor andel av melkekvota, dvs. grunnkvota, bonden maksimalt kan produsere uten at hun/han må betale overproduksjonsavgift. I 2019 var forholdstallet 0,98, mens det fra 1. januar 2020 var satt til 0,96. Da man så at etterspørselen økte, endret man det til 1,01 i starten av april, og deretter endret man det i juni til 1,05 for å øke melkeprodusentenes disponible kvoter og dermed melkeproduksjonen. I 2021 er forholdstallet 1,07. På tross av at disponibel kvote er større ved inngangen til 2021 var det ikke stor forskjell på de innmålte volumene økologisk melk i januar og februar 2021 sammenlignet med i 2020.

Per 1. januar 2020 var det 151 færre økologiske melkekyr enn på samme tidspunkt året før, tilsvarende en reduksjon på 2 prosent. Totalt var det 7 781 økologiske melkekyr ved inngangen til 2020, viser Debios tall. Om bildet per 1. januar stemmer for hele året 2020, viser det at det er innmålt mer økologisk melk fra færre melkekyr i 2020 enn i 2019. Det vil si at det er økning i avdrått per ku i 2020 sammenlignet med 2019.

2.2 Andel økologisk melk

I 2020 ble det innmålt 1 497 mill. liter kumelk til sammen hos Tine råvare og Q-meieriene. Dette var 16 mill. liter, tilsvarende 1,1 prosent, mer enn i 2019. Den økologiske melken, 49,7 mill. liter, utgjorde da 3,3 prosent av totalt innmålt volum melk. Andelen økologisk melk har vært relativt stabil etter økningen fram til 2011.

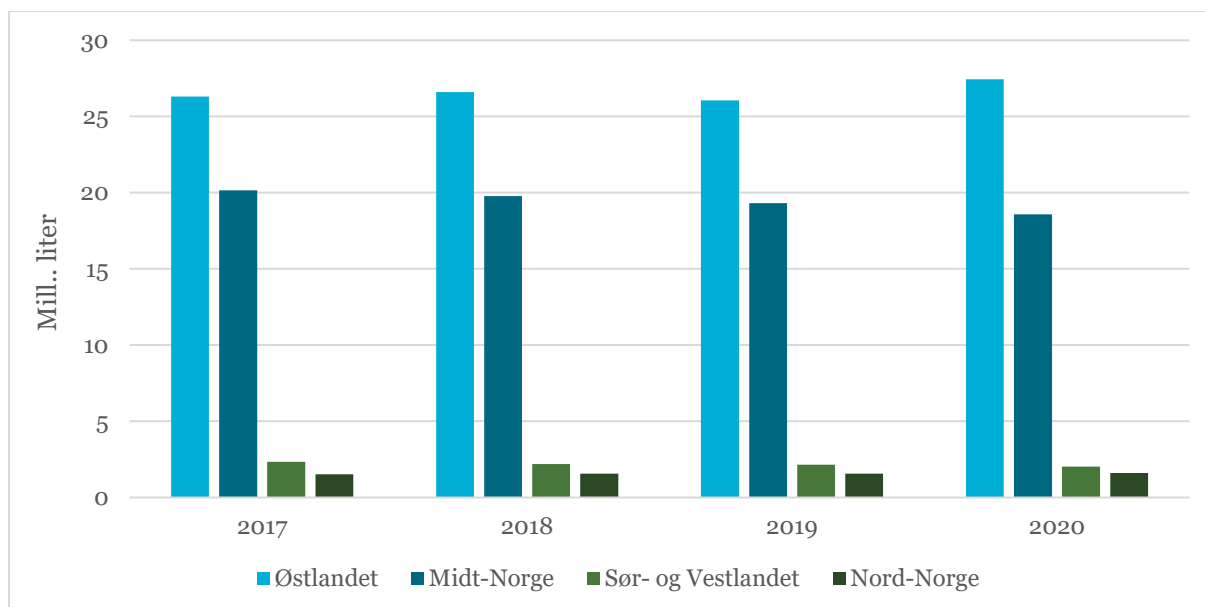
Figur 8: Volum innmålt økologisk kumelk og andel økologisk av totalt volum innmålt kumelk, 2001–2020. Mill. liter og prosent

Kilde: Landbruksdirektoratet og Tine SA

2.3 Innmålte volumer per landsdel

Produksjonen av melk er ulikt fordelt mellom landsdelene. Slik er det også for økologisk melk. Tines tall viser innmålte volum fordelt på fire regioner som til sammen dekker hele Norge: Østlandet, Sør- og Vestlandet, Midt-Norge og Nord-Norge. Den største konsentrasjonen av økologisk melkeproduksjon er i Midt-Norge og på Østlandet. 94 prosent av det innmålte volumet er produsert der. Andelen gikk opp med to prosentpoeng fra 2019. Produksjonen på Østlandet økte med 5 prosent, på tross av at Debios tall viser 119 færre økologiske melkekyr per 1. januar 2020 enn på samme tid i 2019. I Midt-Norge gikk produksjonen ned 4 prosent, samtidig som antallet melkekyr ble redusert med 37.

På Sør- og Vestlandet og i Nord-Norge er produksjonen vesentlig mindre. På Sør- og Vestlandet ble produksjonen redusert med 0,1 mill. liter til 2,0 mill. liter, mens den i Nord-Norge økte med ca. 40 tusen liter.

Figur 10: Volum innmålt økologisk kumelk per landsdel, 2017–2020. Mill. liter

Kilde: Tine SA

Det var på Østlandet det var høyest andel økologisk melk i 2020. I Midt-Norge var også andelen høy sammenlignet med gjennomsnittet for Norge, mens i Nord-Norge og på Sør- og Vestlandet var andelen lavere enn gjennomsnittet for Norge, jf. Tabell 1. Merk at tallene for innmålt melk i tabellen kun er for volumet som er levert til Tine. Innmålt volum til Q-meieriene er ikke med i denne sammenhengen. Når man regner inn volumet levert til Q-meieriene på 95,8 mill. liter, så er andelen økologisk produsert melk i Norge 3,3 prosent, jf. kapittel 2.2.

Tabell 1: Innmålt kumelk og innmålt økologisk kumelk til Tine, samt andel økologisk i 2020. Mill. liter og prosent.

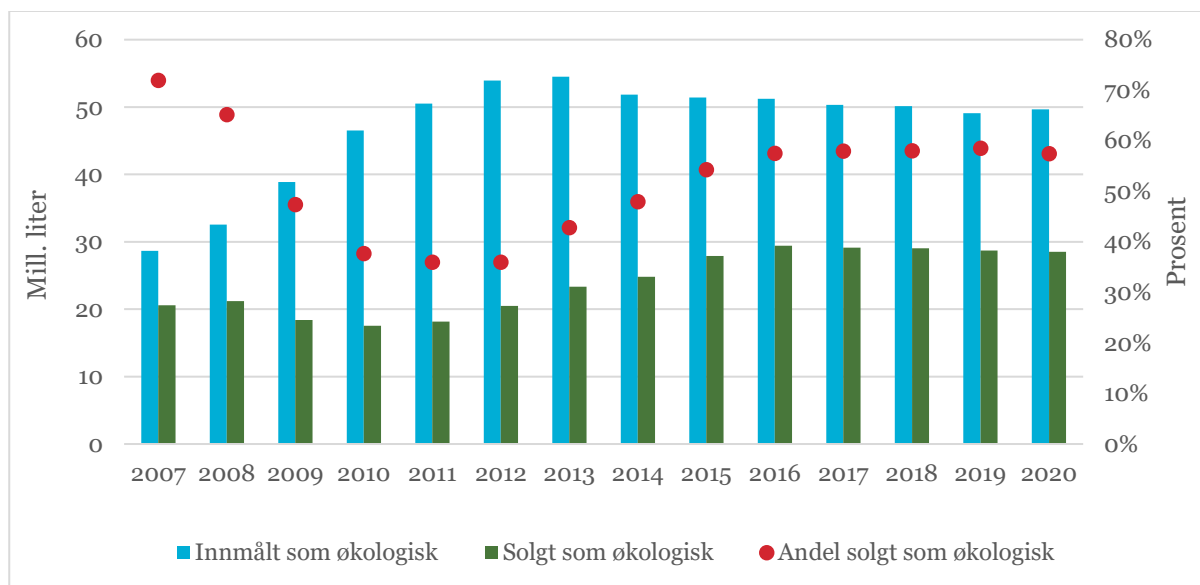
Innmålt melk til Tine per region	All kumelk	Økologisk kumelk	Andel økologisk i 2020
Østlandet	360,5	27,4	7,6 %
Sør- og Vestlandet	428,3	2,0	0,5 %
Midt-Norge	460,4	18,6	4,0 %
Nord-Norge	151,9	1,6	1,1 %
Innmålt til Tine totalt	1401,1	49,7	3,5 %

Kilde: Tine SA

2.4 Anvendt volum økologisk melk

Volumet økologisk produsert melk som er solgt videre som råvare til foredling til økologiske produkter, kalles i denne sammenhengen for anvendt volum. Det anvendte volumet har gått svakt nedover siden 2016. Det gjorde det også fra 2019 til 2020. Volumet ble redusert med en halv prosent, tilsvarende 0,2 mill. liter, til 28,5 mill. liter anvendt økologisk melk. Dette tilsvarer 57 prosent av innmålt økologisk melk.

Figur 9 viser utviklingen i produksjonen og anvendelsen av den økologiske melken og viser at dette har vært relativt stabilt de siste fem årene.

Figur 9: Innmålt volum økologisk kumelk, omsatt volum økologisk melk fra Tine råvare og andel av den innmålte økologiske melken solgt videre som økologisk råvare. Mill. liter og prosent.

Kilde: Tine SA

Det er Tine og Rørosmeieriet som foredler mest økologisk melk. Volumet som foredles av Rørosmeieriet har steget de siste årene. Fra å utgjøre en fjerdedel av det omsatte volumet i 2015, utgjorde volumet i 2020 56 prosent, eller 16,1 mill. liter, av den anvendte økologiske melken. Tine foredlet et volum på 12,4 mill. liter i 2020.

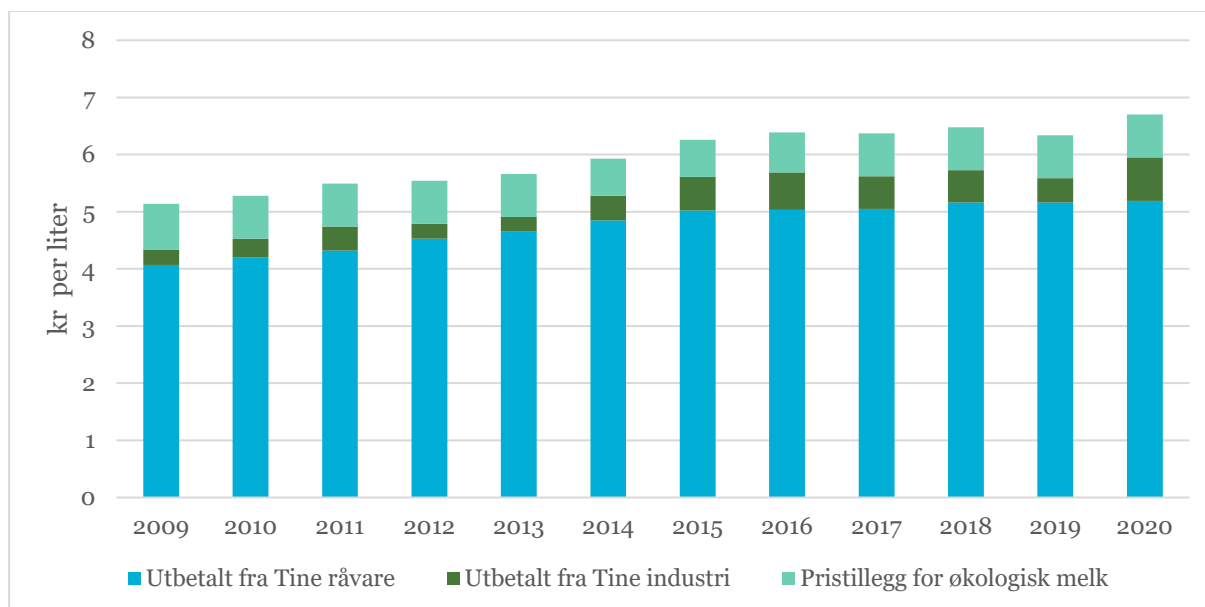
Det er aktører som driver lokal foredling og såkalt småskala foredling av økologisk melk. Økologisk melk som ble produsert og videreforedlet lokalt på gården, og ikke omsatt via Tine råvare, er ikke inkludert i volumet som omtales i rapporten her. Volum som er foredlet av småskalaforedlere som har kjøpt økologisk melk som råvare fra Tine, er inkludert i tallene og fremkommer som foredlet av Tine i denne sammenhengen, jf. avsnittet ovenfor.

Landbruksdirektoratet har fått signaler fra enkelte småskalaforedlere om at det kan være vanskelig å skaffe seg tilgang til økologisk melk som råvare. Dette gir uforutsigbarhet og vanskeliggjør investeringer i bedriftene. Utfordringer innenfor logistikk kan forklare deler av dette, for eksempel knyttet til hvor produsentene og videreforedlerne er lokalisert, og at det noen ganger kan være mer kostbart å videreforedle melken økologisk enn å føre den inn i den konvensjonelle varestrømmen.

2.5 Økt melkepris i 2020

I 2020 betalte Tine i gjennomsnitt kr 6,70 per liter til sine produsenter av økologisk melk. Det var 36 øre mer per liter enn i 2019. Pristillegget for økologisk melk var 75 øre per liter, dette har vært uendret siden juli 2016.

Siden 2009 har prisen til produsenter av økologisk melk økt med kr 1,54 per liter. Prisen vi har beregnet er basert på gjennomsnittlig utbetalt beløp fra Tine råvare og Tine industri til deres produsenter av konvensjonell melk, tillagt pristillegget for økologisk melk. Geografisk lokalisering og pristillegg knyttet til kvalitet på den leverte melken, kan gjøre at prisen utbetalt til hver enkelt bonde kan avvike fra denne beregnede prisen.

Figur 10: Anslag for pris til produsenter av økologisk melk. Kroner per liter

Kilde: Tine SA

Omsetningsavgiften var relativt høy i 2020 og 2019. Den var 30 øre per liter i 2020, og den var i gjennomsnitt 22 øre per liter i 2019. Dette hang sammen med at melkeproduksjonen skal nedskaleres i forbindelse med at det ikke gis eksportstøtte lenger. Oppkjøp av melkekvote ble delvis finansiert over omsetningsavgiften. Gjennom dette ekstraordinære kvoteoppkjøpet ble kvoter tilsvarende 35 mill. liter kjøpt opp fra 435 produsenter. 8 av disse var økologiske produsenter. For 2021 er omsetningsavgiften 10 øre per liter, og vil bety lavere kostnadsnivå for produsentene sammenligna med i 2019 og 2020.

3 Kjøtt

Etter en kraftig nedgang i den økologiske produksjonen av kjøtt fra firbeinte, økte produksjonen i 2020. Til sammen ble det produsert mer enn 2 480 tonn økologisk kjøtt av storfe, gris og sau og lam, en økning på 9 prosent fra året før.

Det ble innrapportert et salg på til sammen 1 160 tonn økologisk kjøtt fra storfe, gris, sau og lam i 2020. Landbruksdirektoratet anslår at dette dekker om lag 85 prosent av det totale salget av økologisk kjøtt fra firbeinte. Av produksjonen som ble innrapportert ble til sammen 55 prosent anvendt som økologisk, det vil si videresolgt som økologisk vare eller gikk i retur til produsent. Mens 91 prosent av den økologiske svinekjøttproduksjonen ble anvendt som økologisk, var tilsvarende for storfekjøtt 54 prosent og for småfeskjøtt 29 prosent.

Det var økning i produksjonen av økologisk fjørfe i 2020 på rundt 22 prosent. Selv om flere produsenter/slakterier merket sviktende etterspørsel fra serveringsmarkedet i 2020, så økte det totale salget av fjørfe med 18 prosent. Andelen som blir anvendt som økologisk vare er høy innen fjørfe, da det produseres i takt med etterspørselen.

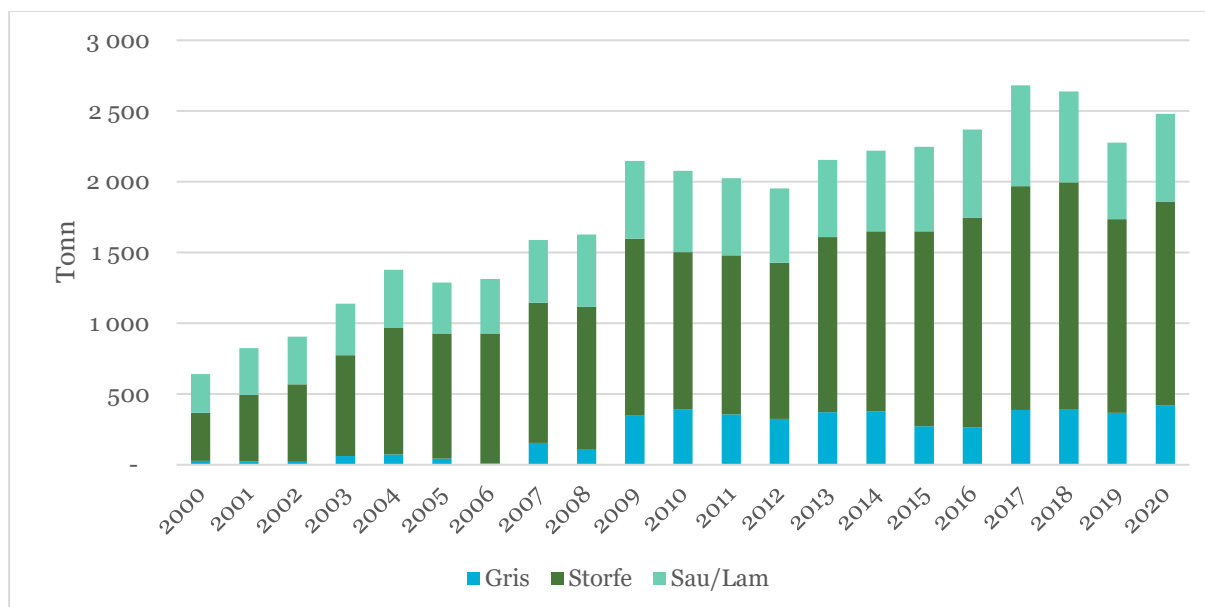
I kapittel 3.1 omtales produksjon, salg og anvendelse av kjøtt fra firbeinte, det vil si storfe, småfe og svin. Statistikken som omhandler produksjon av økologisk slakt av storfe, småfe og svin er basert på tallmateriale fra Animalia, dersom ikke annet er presisert. Animalias tall omfatter alle slakterier som er koblet opp mot et elektronisk innrapporteringssystem. Materialet er representativt for norsk produksjon, men det finnes noen mindre aktører som ikke er representert.

I kapittel 3.2 presenteres opplysninger om omsetning og innveide mengder av kjøtt fra storfe, kalv, småfe og gris, innhentet fra et utvalg aktører i slakteri- og foredlingsleddet. På bakgrunn av dette materialet har Landbruksdirektoratet vurdert hvor stor andel av det økologiske kjøttet som går til produkter merket som økologiske og hvor mye som går til konvensjonell varestrøm.

Kjøtt fra fjørfe er omtalt for seg selv i kapittel 3.3. Produksjon og salg av kylling er basert på opplysninger fra de viktigste aktørene innen slakt og foredling av økologisk slaktekylling og kalkun i Norge, i tillegg til Landbruksdirektoratets leveranseregister for slakt.

3.1 Produksjon av firbeinte dyr

Etter en kraftig nedgang i den økologiske produksjonen av kjøtt fra firbeinte dyr, økte produksjonen i 2020. Til sammen ble det produsert rundt 2 480 tonn økologisk kjøtt av storfe, gris og sau og lam, en økning på 9 prosent fra året før. Det var en vekst for samtlige kjøttslag.

Figur 11: Norsk produksjon av økologisk storfe, lam/sau og gris i perioden 2000–2020. Tonn.

Kilde: Animalia

Grunnet tørke ble det slaktet flere dyr enn normalt i 2018, noe som ga en mindre bestand av spesielt drøvtyggere ved starten av 2019. En mer normalisert førsituasjon og et større antall drøvtyggere i starten av 2020, bidro til en vekst i produksjonen, selv om antallet dyr ikke har kommet seg på samme nivå som ved starten av 2018.

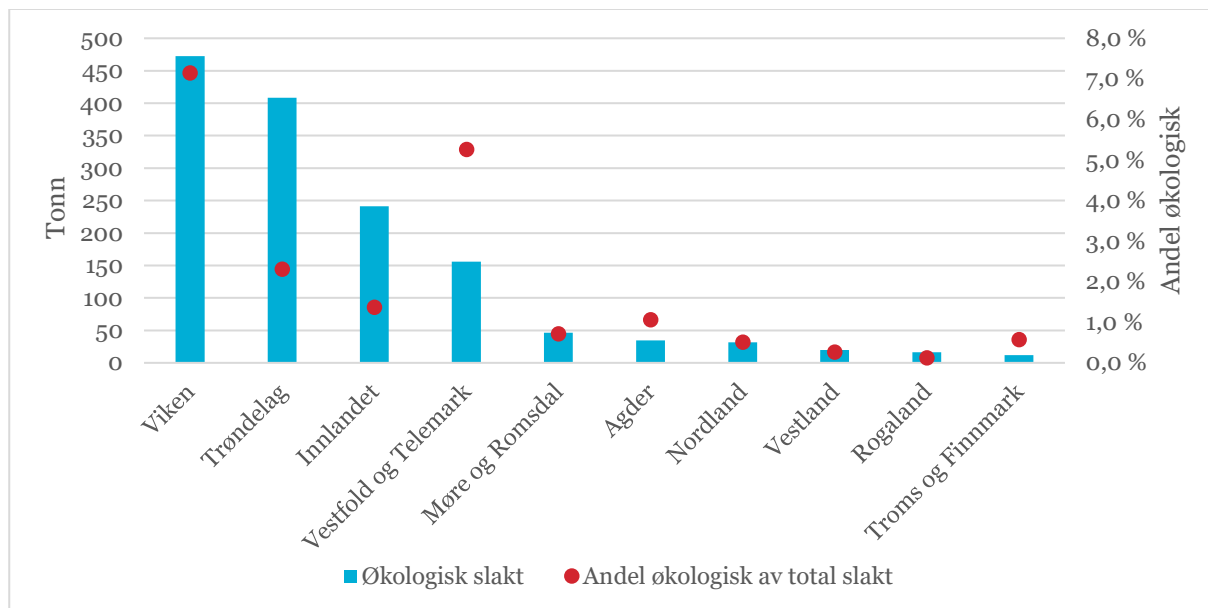
3.1.1 Økt produksjon av økologisk storfe

Etter flere år med stigende trend, falt produksjonen av økologisk storfekjøtt kraftig i 2019, etter et år med tørke og påfølgende mye slakt. I 2020 økte produksjonen med 5,2 prosent fra året før, og endte på nærmere 1 440 tonn. Dette var nesten 72 tonn mer enn i 2019.

Produksjonen av økologisk storfekjøtt tilsvarte 1,7 prosent av den totale storfeproduksjonen. I takt med produksjonsveksten i årene før 2018 økte også andelen økologisk. Både i 2018 og i 2019 gikk imidlertid andelen av økologisk ned noe, før den igjen økte i 2020.

Med unntak av i Nordland var det en økning i slakting av økologisk storfe i alle fylkene i 2020. Som vist i figur 12 var Viken det fylket med størst produksjon av økologisk storfekjøtt. Også andelen økologisk av den totale produksjonen var her høyest i landet, med hele 7,1 prosent.

Trøndelag har tidligere vært det fylket med størst økologisk storfeproduksjon, men med den nye fylkesinndelingen ender produksjonen her lavere enn i det nye fylket Viken. I Trøndelag ble det produsert omtrent 408 tonn økologisk storfekjøtt i 2020, noe som utgjorde 2,3 prosent av den totale storfeproduksjonen i fylket.

Figur 12: Økologisk produksjon av storfe per fylke i 2019. Tonn og prosentandel av total produksjon.

Kilde: Animalia

Debio måler antallet registrerte økologiske dyr per januar hvert år. Den utfordrende grovfôrsituasjonen i 2018 med påfølgende høy slakting, førte til en nedgang på nesten 1 950 økologiske storfe fra 2018 til 2019. Antallet Debio-registrerte økologiske storfe har fortsatt ikke kommet opp igjen på samme nivå som i 2018, og endte i 2020 på nærmere 28 640 dyr. Dette var rundt 280 flere dyr enn på samme tid året før.

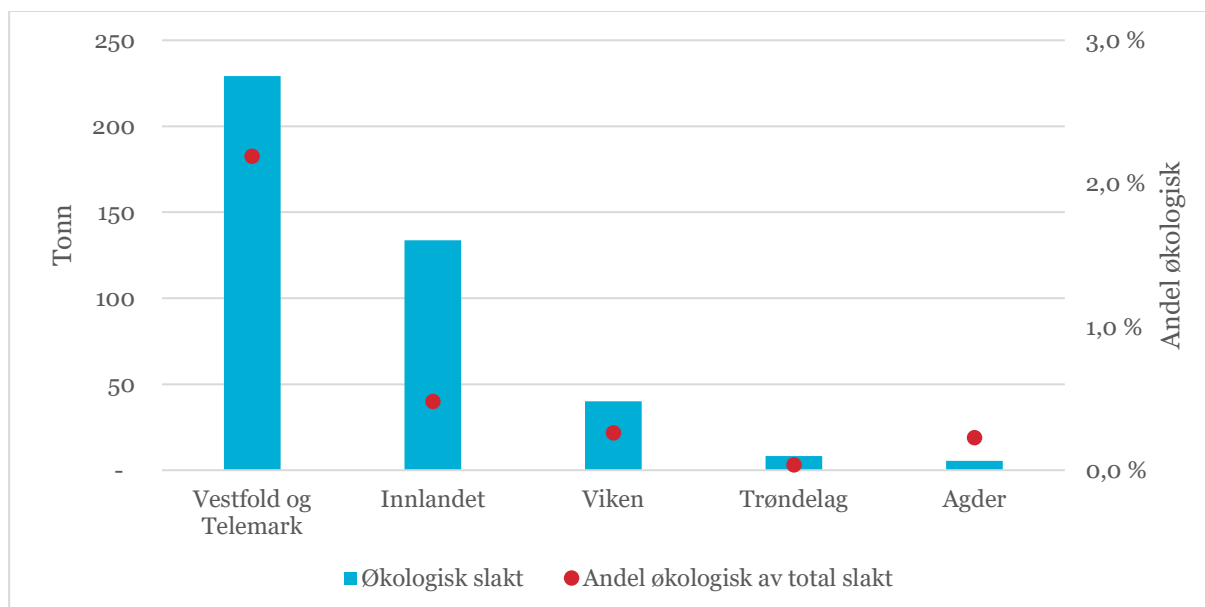
Veksten var drevet av en økning i antall økologiske ammekyr og øvrige storfe, spesielt i fylkene Vestfold og Telemark og Viken. Samtidig var det en nedgang i antall økologiske melkekyr, hvor det blant annet i Innlandet var registrert 137 færre økologiske melkekyr enn året før. Også i Trøndelag gikk antall økologiske melkekyr noe ned.

For økologisk storfe utbetalte slakteriene et gjennomsnittlig pristillegg på kr 0,50 per kg. Enkelte slakterier har også ulike tillegg. Eksempelvis utbetaler Nortura et økologisk kvalitetstillegg på kr 6,50 per kg for utvalgte vekter og kvaliteter. Fatland gir et ekstra pristillegg på kr 1,50 per kg ved levering av fire storfe eller flere.

3.1.2 Fortsatt liten andel økologisk svineproduksjon

Svineproduksjonen var den største norske konvensjonelle kjøttproduksjonen i 2020, men fortsatt var kun 0,32 prosent av produksjonen økologisk. Andelen har ligget stabilt de siste ti årene, på mellom 0,2 og 0,3 prosent, med en liten økning i 2020 på 0,04 prosentpoeng.

Den økologiske produksjonen av svinekjøtt endte rett i overkant av 421 tonn i 2020, en økning på hele 14,8 prosent fra 2019. Produksjonen av økologisk svinekjøtt er konsentrert rundt noen få fylker, som vist i figur 13. Det var ingen registrert økologisk svineproduksjon nord for Trøndelag i 2020. Rogaland er det fylket med størst konvensjonell produksjon av svinekjøtt, men her har det ikke vært registrert økologisk produksjon siden 2018.

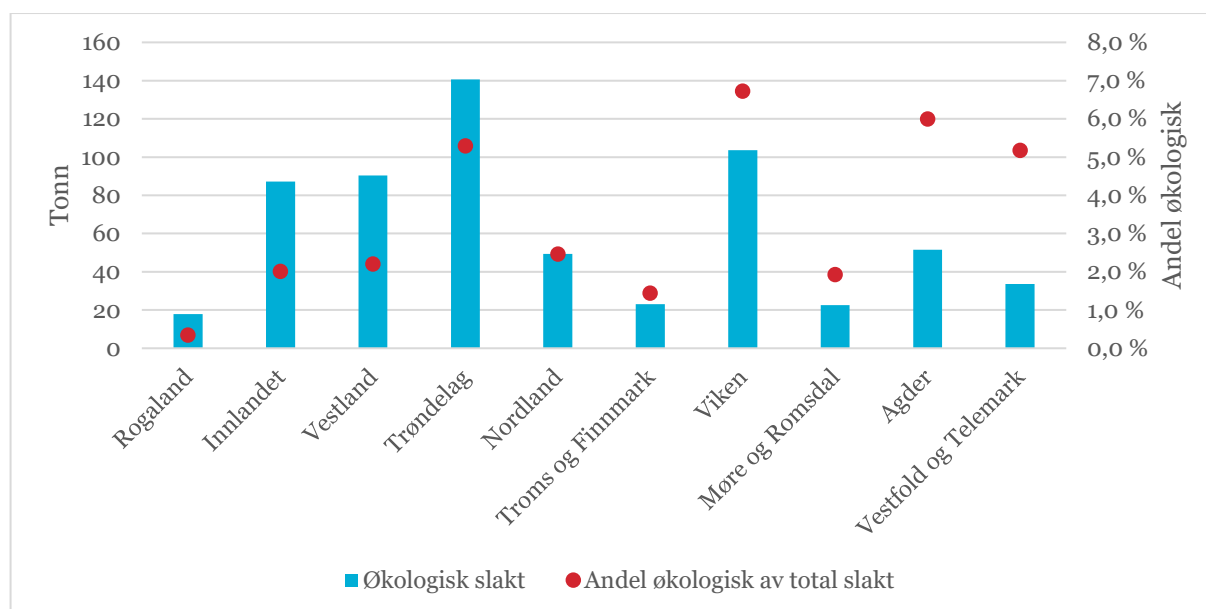
Figur 13: Økologisk produksjon av gris per fylke i 2020. Tonn og prosentandel av total produksjon.

Kilde: Animalia

Ifølge Debio var det registrert rundt 40 færre økologiske griser i 2020 enn året før. Mens antallet økologiske griser gikk mye ned i Viken, økte antallet registrerte dyr i fylkene Vestfold og Telemark, samt Trøndelag. De siste tre årene har Debio registrert en nedgang på rundt 700 dyr, tilsvarende rundt 20 prosent.

3.1.3 Økt produksjon av økologisk sau og lam

Etter to år med betydelig nedgang, økte produksjonen av økologisk småfe i 2020. Det ble slaktet nesten 620 tonn, 78 tonn mer enn året før. Produksjonen er fortsatt lav sammenlignet med toppåret 2017, da produksjonen lå på mer enn 712 tonn økologisk sau- og lammekjøtt.

Figur 14: Økologisk produksjon av sau og lam per fylke i 2020. Tonn og prosentandel av total produksjon.

Kilde: Animalia

Målt i antall viser Debios tall per 1. januar 2020 en økning på 560 økologiske sau og lam sammenlignet med 2019. Det var en betydelig nedgang i registrerte antall økologiske sau og lam i Møre og Romsdal og Nordland, samtidig som det var registrert en økning spesielt i Agder, Vestland, Trøndelag og Troms og Finnmark.

I januar 2021 lå pristillegget fra Nortura for økologisk ungsau/sau på kr 1,00 per kg. For økologisk stjernelam med definerte kvaliteter (slaktevekt 15,1 kg eller mer, klasse O+ eller bedre, fettgruppe 1+, 2-, 2,2+ og 3) var pristillegget på kr 3,00 per kg. I tillegg ble det gitt et kvalitetstilskudd på kr 40,00 per lam i klasse O+ og bedre. Fatland oppgir et økologisk tillegg for lam på kr 0,50 per kg, pluss et tillegg på kr 1,50 per kg ved levering av 10 eller flere lam.

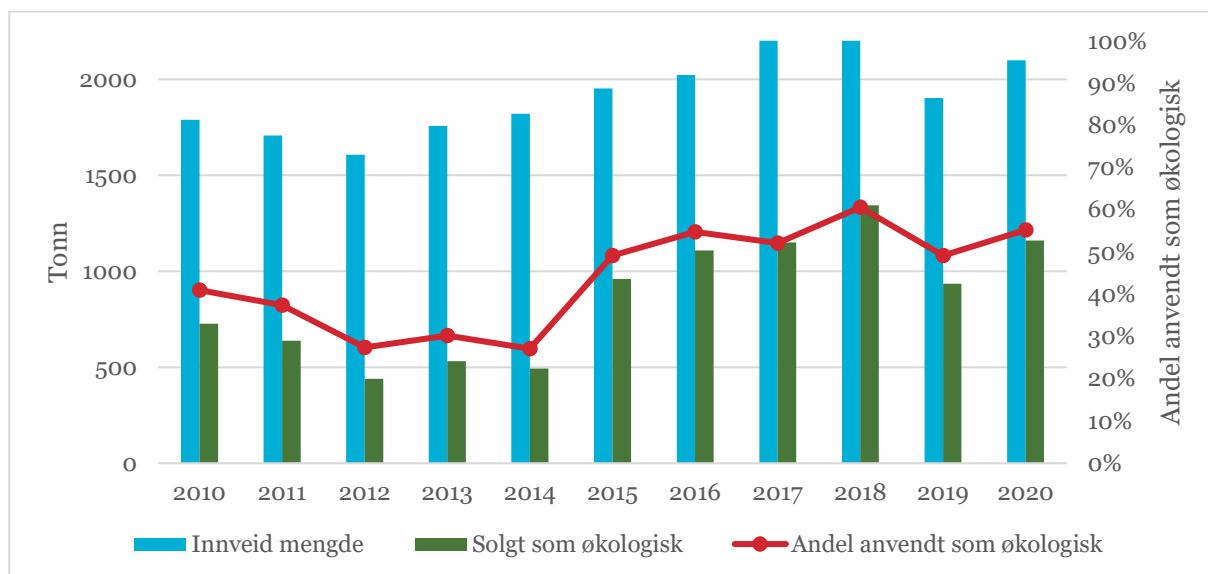
3.2 Økt salg av økologisk kjøtt

Landbruksdirektoratet har mottatt innrapporterte mengder og salg av økologisk kjøtt fra et utvalg aktører i markedet. De innrapporterte slaktemengdene er estimert til å dekke om lag 85 prosent av den totale økologiske slaktemengden som fremkommer i Animalias slaktestatistikk, og gir derfor et godt bilde av markedet for økologisk kjøtt. Dette tilsvarer fremstillingen av salget av økologisk kjøtt også tidligere år.

Mengdene av økologisk slakt som her presenteres avviker noe fra det som er referert til i kapittel 3.1 som er basert på tallmateriale fra Animalia. Dette skyldes først og fremst at Animalias tall omfatter opplysninger fra flere aktører. Landbruksdirektoratet har ikke justert for eventuelle lagerendringer i tallmaterialet. Eksempelvis vil andel solgt som økologisk derfor kunne fremstå lavere enn reelt, dersom det har vært betydelig lagerbygging et enkeltår.

Etter seks år med jevn økning i innrapportert innveid mengde økologisk kjøtt, gikk denne kraftig ned i 2019. Dette gjaldt for samtlige aktører som rapporterte. I 2020 økte imidlertid mengden innveid økologisk kjøtt med 10,4 prosent og endte på 2 100 tonn.

Figur 15 viser innveide og solgte mengder økologisk kjøtt, vist som hele/halve slakt. Ved beregning av hvor mye av det økologiske slaktet som blir solgt som økologisk vare, inngår både videresalg som økologisk kjøtt og retur til produsenter. Solgte mengder er regnet tilbake fra stykningsdeler/kjøttvarer til hele/halve slakt, og tallene inkluderer dermed de delene av slaktet som faller bort i prosessen med oppstyking/foredling. Dette for at mengden retur og salg skal være sammenlignbar med mengden innveid slakt. Solgt mengde enkelte år kan også omfatte noe salg fra tidligere års produksjon.

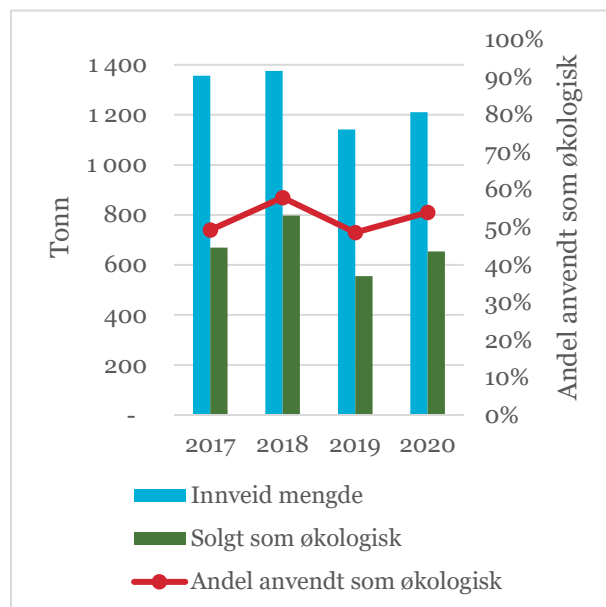

Figur 15: Innveide og anvendte mengder økologisk storfe, småfe og svin, samt andel vare solgt som økologisk fra utvalgte markedsaktører i perioden 2010–2020. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Det innrapporterte salget av økologisk kjøtt økte med nesten 24 prosent fra 2019 til 2020, og endte på nærmere 1 160 tonn. Med sterkere økning i salget enn i produksjonen, gikk andelen vare som ble anvendt som økologisk, det vil si videresolgt som økologisk vare eller i retur til produsent, opp med 6 prosentpoeng i 2020. Andelen av det økologiske kjøttet som ble anvendt som økologisk endte dermed på 55 prosent i 2020.

Det kan være flere årsaker til at kjøtt ikke anvendes som økologisk. Det kan eksempelvis være stor etterspørsel etter enkelte stykningsdeler av et økologisk dyr, mens betalingsvilligheten ikke er like stor for øvrige stykningsdeler, og de dermed blir solgt som konvensjonelt kjøtt. Landbruksdirektoratet har fått signaler fra enkelte små aktører om at det også kan være vanskelig å få tilgang til økologiske kjøttråvarer som dermed begrenser deres mulighet til videreforedling av økologisk kjøtt. Også utfordringen innenfor logistikk kan forklare deler av dette, knyttet til hvor produsentene, slakteriene og videreforedlere er lokalisert, og at det noen ganger kan være mer kostbart å videreforedle varene økologisk enn å føre dem inn i konvensjonell varestrøm.

Figur 16: Økologisk storfekjøtt anvendt som økologisk, andel av innveide mengder 2010–2020. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Koronasituasjonen i 2020 førte til en stor økning i det samlede salget av kjøtt i Norge, da først og fremst for storfe og gris. Salgstallene Landbruksdirektoratet har utarbeidet for økologisk kjøtt, viser en økning, noe som i utgangspunktet kan skyldes covid-19-utbruddet i 2020. Samtidig er det noen uklare signaler fra bransjen, da enkelte har merket seg noe økt salg av økologisk vare mens andre ikke har merket noe endring i etterspørselen som følge av covid-19. Hvorvidt veksten i 2020 kommer fra den generelle økte etterspørselen etter kjøtt i markedet, økt tilgjengelighet, eller en stabilisering av tilførselene etter tørken i 2018, er derfor vanskelig å si.

I kjøttsektoren er det vanlig at en del av den innveide slaktemengden blir levert i retur til produsenter. Dette kjøttet kan gå inn i både privat konsum, lokal foredling for videresalg ved gårdsutsalg, Bondens marked og lignende. Fra de innrapporterte økologiske slaktemengdene gikk 12 prosent av i retur til produsenter i 2020. Det er imidlertid stor variasjon mellom kjøttslagene:

- Kalv: 82 prosent
- Voksne storfe: 5 prosent
- Gris: 33 prosent
- Sau/lam: 8 prosent

Aktørenes innrapporteringer viser en innveid mengde av **økologisk storfekjøtt** i 2020 på 1 211 tonn, hvorav 54 prosent ble anvendt som økologisk. Den anvendte mengden av økologisk storfekjøtt, det vil si summen av mengde som går i retur og som blir solgt økologisk, gikk opp med rundt 18 prosent fra året før. Til sammenligning økte det totale norske engrossalget av storfekjøtt, både konvensjonelt og økologisk, med 4,9 prosent i 2020 (Totalmarked kjøtt og egg, 2021).

Fra 2012 til 2018 var det vekst i bruken av det økologiske storfekjøttet, fra 22 prosent til 58 prosent. I 2019 gikk andelen som ble anvendt som økologisk ned, før den igjen tok seg noe opp igjen i 2020.

Mens mengde økologisk kjøtt fra voksne økologiske storfe som gikk i retur til produsent gikk noe ned i 2020, ble det returnert noe mer kjøtt fra økologisk kalv til produsent. Omsetningen av økologisk storfekjøtt til grossister, dagligvare og storkjøkken og eventuelt andre salgskanaler, økte med rundt 100 tonn, tilsvarende en vekst på 21 prosent, fra 2019.

I 2020 viser de innrapporterte tallene at det ble innveid rett i overkant av 402 tonn **økologisk svinekjøtt**, hvorav 91 prosent ble anvendt som økologisk. Figur 17 viser innveide og anvendte mengder kjøtt fra økologisk gris siden 2017. Innveid mengde har økt jevnt de siste årene, en trend som fortsatte også i 2020. Innrapporterte tall viser en vekst fra 2019 til 2020 på 20 prosent. Til sammenligning var veksten fra 2018 til 2019 på kun 5 prosent.

For økologisk gris viser de innrapporterte tallene for 2020 at det var en betydelig økning i mengde som gikk i retur til produsent, mens videresalget til grossister, dagligvare og storkjøkken og andre salgskanaler gikk noe ned. Til sammen ble det anvendt 366 tonn av økologisk svinekjøtt, 32 prosent mer enn året før. Til sammenligning økte det totale salget av svinekjøtt i Norge i 2020, inkludert både konvensjonelt og økologisk, med 5,3 prosent i 2020 (Totalmarked kjøtt og egg, 2021).

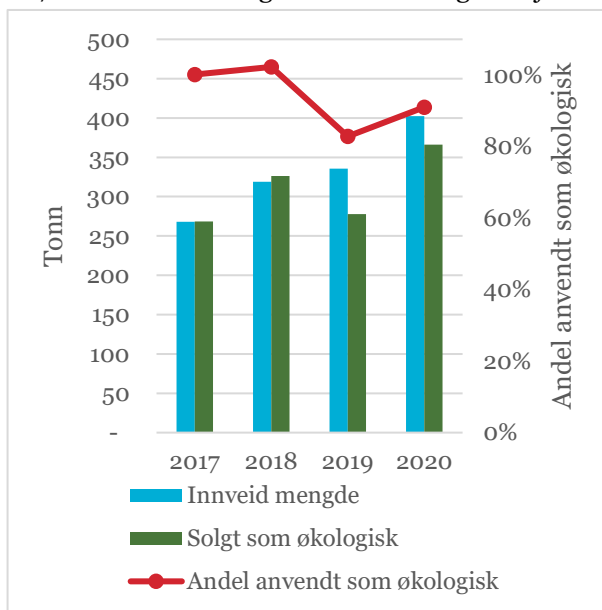
Økningen i det økologiske kjøttet som ble anvendt som økologisk var større enn veksten i innveide mengder, noe som trakk opp andelen som ble anvendt som økologisk i 2020. Av kjøtt fra firbeinte dyr, er kjøtt fra økologisk gris det med høyest anvendelsesgrad. Som vist i Figur 17 har andelen enkelte år vært over 100 prosent, noe som skyldes at det ble solgt en del vare fra lager.

I 2020 ble det rapportert om 487 tonn innveid kvantum av **økologisk småfekjøtt**, hvorav 29 prosent ble anvendt som økologisk. Etter en nedgang i 2019, økte både salget og produksjonen av kjøtt fra økologisk småfe i 2020.

Etter mer enn en halvering av salget av økologisk småfekjøtt i 2019, tok dette seg kraftig opp igjen i 2020, men ligger fortsatt godt under nivået i 2017 og i 2018. Av de innveide mengdene, ble 140 tonn anvendt, eller solgt, som økologisk, en økning på 37 prosent fra året før. Til sammenligning økte det totale norske engrossalget av saue- og lammekjøtt med 4,8 prosent i 2020 (Totalmarked kjøtt og egg, 2021).

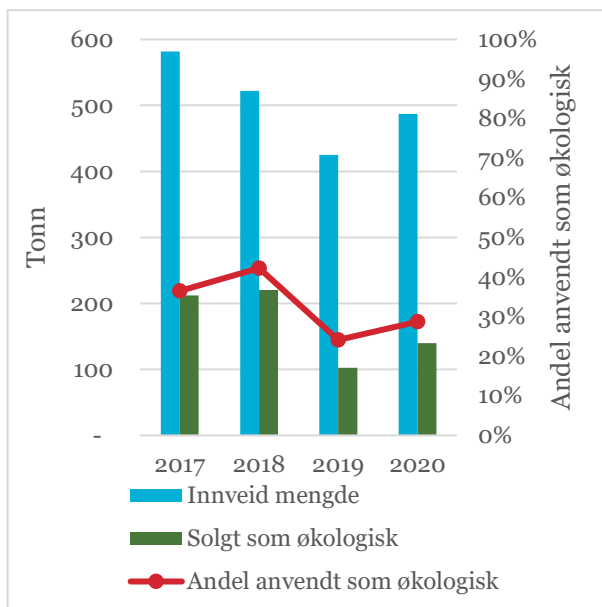
Av salget utgjorde retur til produsent rundt 27 prosent. Tilsvarende andel i 2019 var nærmere 38 prosent.

En større vekst i salget enn i innveide mengder, trakk også opp andelen av det økologiske småfekjøttet som ble anvendt som økologisk i 2020, fra 24 prosent i 2019 til 29 prosent i 2020. Andelen småfekjøtt som selges som økologisk har generelt vært lav, og noe varierende. På sitt høyeste, i 2008, ble rundt halvparten av produksjonen solgt som økologisk. For fem år siden, i 2014, var imidlertid andelen helt nede på 13 prosent. Landbruksdirektoratet har tidligere fått innspill fra markedsaktører om at norske forbrukere i stor grad

Figur 17: Innveide og solgte mengder, økologisk kjøtt fra gris, 2017–2020. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 18: Innveide og solgte mengder, økologisk kjøtt fra småfe, 2017–2020. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

oppfatter norsk produksjon av konvensjonelt småfe

som rent og miljøvennlig, noe som trekker ned betalingsvilligheten for økologisk lammekjøtt. Dette kan forklare den lave anvendelsesgraden.

3.3 Produksjon av fjørfe

Produksjonen av økologisk kylling og kalkun i Norge er liten, men økende. Produksjonen av økologisk kylling- og kalkunkjøtt har økt fra 165 tonn i 2015 til 534 tonn i 2020. Det produseres noe økologisk hønsekjøtt, men mengden er marginal og derfor ikke inkludert i tabellen. Det produseres mest økologisk kylling i fylkene Innlandet, Vestlandet og i Vestfold og Telemark.

Tabell 2: Total og økologisk fjørfeslakt og andel økologisk av totalt fjørfeslakt for 2019 og 2020. Tonn og prosent.

	2019	2020	Endring siste år
Total slaktet	105 426	105 374	-0,05 %
Økologisk slakt	437	535	22,37 %
Andel økologisk	0,41 %	0,51 %	

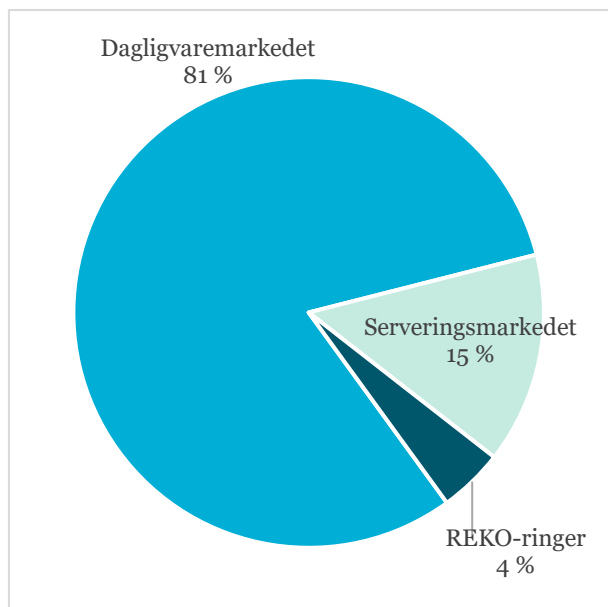
Kilde: Landbruksdirektoratet

Andelen økologisk av total fjørfekjøttproduksjon er lav, på 0,51 prosent i 2020. I 2020 var de samlede slaktemengdene for økologisk og konvensjonelt fjørfe tilnærmet uendret fra året før, mens slaktemengdene for økologisk fjørfe økte med 22 prosent. Dette gjorde at andelen økologisk økte med 0,1 prosentpoeng fra året før.

Anvendelsesgraden for fjørfekjøtt, dvs. hvor mye av det økologiske slaktet som omsettes som økologisk vare, har vært over 90 prosent de siste seks årene. Hovedsakelig skyldes det at mange slakterier produserer på bestilling og klarer å avsette hele produksjonen som økologisk.

Prisforskjellen mellom økologisk og konvensjonelt produsert fjørfekjøtt er høy, noe som bidrar til at etterspørselen holder seg på et lavt nivå.

Landbruksdirektoratet innhenter informasjon fra slakteriene/produsentene om markedsutviklingen for økologisk kylling og kalkun. Landbruksdirektoratet har, basert på innrapporteringer, estimert en økning i salget av økologisk kylling og kalkun på 18 prosent sammenlignet med 2019.

Figur 19: Avsetningskanaler for økologisk fjørfekjøtt i 2020. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

81 prosent av det økologiske fjørfekjøttet ble solgt gjennom dagligvarehandelen i 2020. Tilsvarende andel for 2019 var om lag 77 prosent. Mens salget gjennom dagligvare økte med 20 prosent fra fjoråret, gikk salget til serveringsmarkedet ned med om lag 9 prosent. Endringen forklares først og fremst med covid-19-pandemien som førte til nedstenging av hoteller, restauranter, kaféer, kantiner, konferansesentre m.fl.

Selv om omsetningen gjennom REKO-ringer øker, utgjør dette kun en liten andel av det totale salget. Omsetningen gjennom REKO-ringer ble mer enn seksdoblet i 2020.

Produsentene er usikre med hensyn til satsing i 2021 på grunn av høy usikkerhet rundt hvordan markedet vil bli på grunn koronasituasjonen. Aktørene melder

som tidligere om utfordringer i markedet. De ser en viss økning i etterspørselen, men det krever mye innsats i markedsføring av produktene.

4 Egg

Produksjonen av økologiske egg fortsatte å øke i 2020. De fire eggpakkeriene med mottak av økologiske egg mottok 5 364 tonn økologiske egg i 2020, en økning på 9 prosent fra 2019. Andelen økologiske egg av totale innveide egg har økt og utgjorde 8,2 prosent i 2020.

Produksjonen av økologiske eggprodukter gikk ned i 2020.

Pristillegget for økologiske egg var på kr 10,14 per kg i 2020, en økning på 5,2 prosent fra 2019.

I dette kapitlet presenterer vi utvikling og status for produksjon og videresalg av økologiske egg fra eggpakkeriene. I 2020 var det totalt fem eggpakkeri i Norge: Den Stolte Hane AS, Jonas H Meling AS, Nortura SA, Toten Eggpakkeri AS og Rias-Pakkeri AS. De fire førstnevnte mottar, pakker og videreselger økologiske egg.

Informasjonen som presenteres i kapitlet er basert på tall hos Landbruksdirektoratet, samt svar på utsendte spørreskjemaer fra alle eggpakkeri med mottak av økologiske egg. Produksjon og omsetning fra eggprodusenter som selger egg direkte fra gården, på lokale markeder slik som Bondens Marked, eller selv distribuerer egg til serveringsmarkedet eller dagligvarehandel med mer, er ikke med i angitte statistikk.

4.1 Fortsatt produksjonsvekst for økologiske egg

Den totale mengden egg som ble innveid til eggpakkerier var tilnærmet lik i 2019 og 2020, men andel økologisk økte. Det har vært vekst i produksjonen av økologiske egg over mange år. Økningen i innveide mengder økologiske egg til eggpakkeriene var på over 400 tonn i 2020, en økning på 9 prosent, jf. tabell 3. Andelen økologiske egg av alle innveide egg økte fra 7,5 prosent i 2019 til 8,2 prosent i 2020.

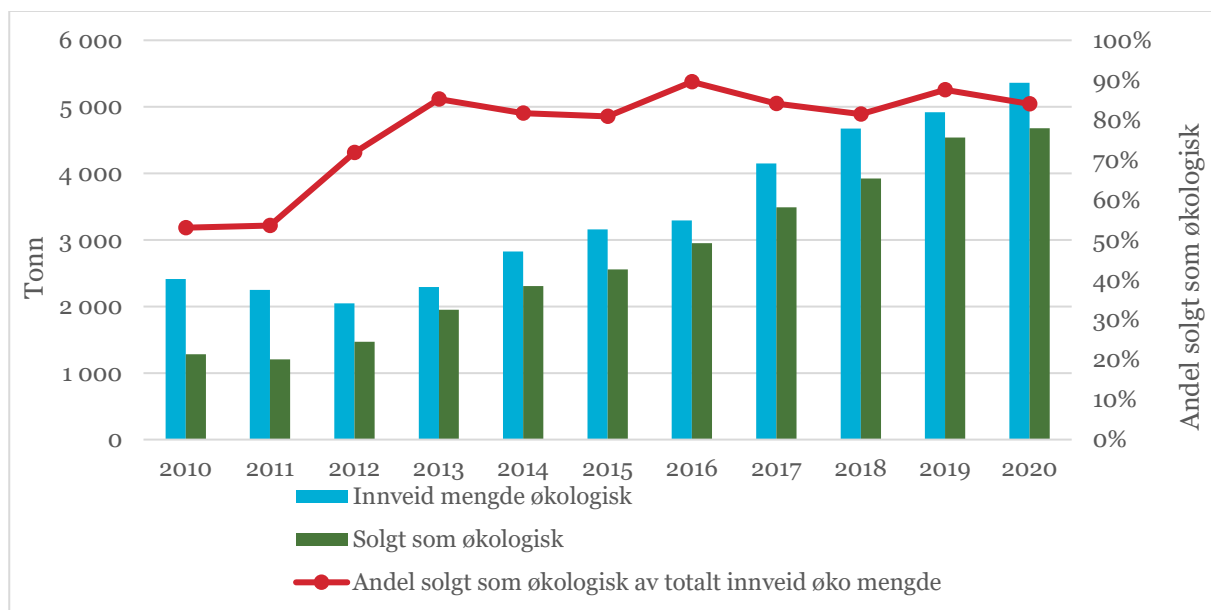
Tabell 3: Andel økologiske egg av totalt innveide egg til registrerte eggpakkerier, 2010 og 2018–2020. Tonn og prosent.

Totalt egg	2020	Endring fra 2019
Totalt innveid	65 364	-0,5 %
Herav økologiske egg	5 364	9,0 %
Andel økologiske egg	8,2 %	

Kilde: Landbruksdirektoratet

Totalt ble det anvendt 4 510 tonn økologisk merkede egg i 2020. Dette utgjorde 84 prosent av alle økologiske innveide egg. Dette er en økning i anvendt mengde sammenlignet med 2019, da dette utgjorde 4 309 tonn. Det er gjort noen mindre metodiske endringer i beregning av anvendt mengde fra fjorårets rapport, så tallene er ikke sammenlignbare. Som anvendt mengde mener vi alt av økologiske egg som har gått til videre omsetning av økologisk merkede skallegg klasse A (til bl.a. dagligvarehandel og serveringsmarkedet). I tillegg inkluderer anvendt mengde også den totale mengden økologiske egg benyttet til å lage økologiske eggprodukter.

Se figur 20 for utviklingen i perioden 2010–2020.

Figur 20: Utvikling i totalt innveide økologiske egg og solgte mengder økologisk merkede egg, samt prosentandel solgt som økologisk av totalt innveid mengde økologiske egg i perioden 2010–2020. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

4.2 Det meste av salget går til dagligvaremarkedet

Dette avsnittet presenterer salgstall basert på svarene fra spørreundersøkelsen rettet mot eggpakkeriene med mottak av økologiske skallegg. Tall fra salg på gården og annet direktesalg er dermed ikke med i disse tallene.

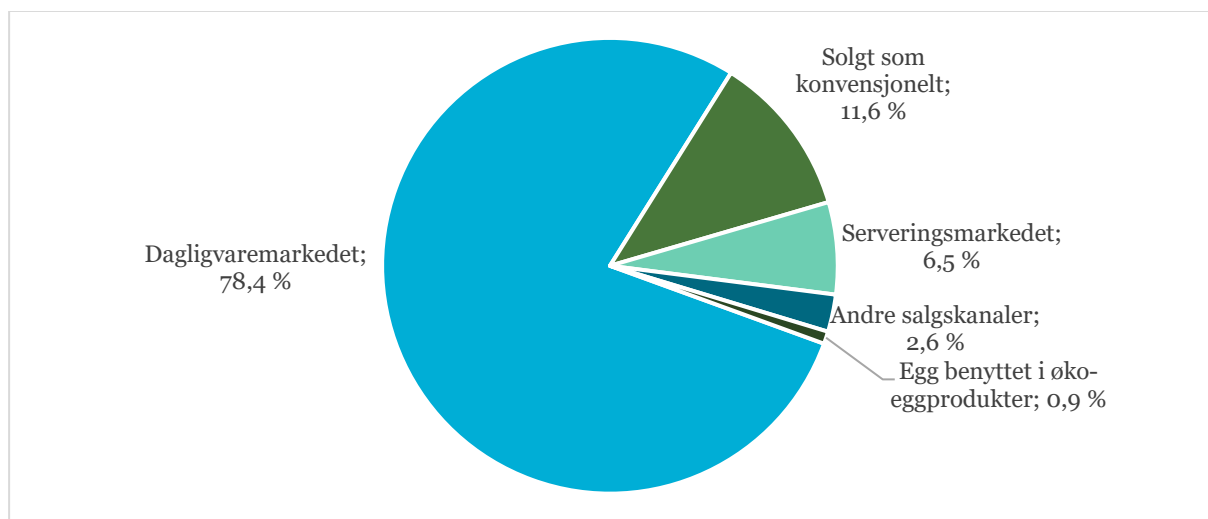
Økologiske skallegg omsettes gjennom en rekke kanaler. Det totale salget av skallegg og bruken av økologiske egg til å produsere økologiske eggprodukter økte fra 4 661 tonn i 2019 til 5 100 tonn i 2020. Dette inkluderer også salg uten merking som økologiske egg, altså som konvensjonelle egg.

Salget av økologisk merkede skallegg til dagligvaremarkedet har økt, fra ca. 3 533 tonn i 2019 til ca. 3 997 tonn i 2020. Andelen solgt som økologiske skallegg til dagligvaremarkedet utgjorde ca. 76 prosent i 2019 og økte til ca. 78 prosent i 2020 av totalt salg/bruk.

Salget av økologisk merkede egg til serveringsmarkedet har derimot gått betydelig ned, fra ca. 601 tonn i 2019 til ca. 333 tonn i 2020. I prosentandeler av total anvendte økologiske egg var dette en nedgang fra ca. 13 prosent i 2019 til ca. 7 prosent i 2020. Det har vært et vanskelig år for serveringsmarkedet i 2020 grunnet stengte serveringssteder m.m. på grunn av covid-19-pandemien. Salget av økologiske egg til andre salgskanaler er lite, men økende.

Mengden økologiske egg som ble solgt som konvensjonelle egg økte betydelig i 2020, fra ca. 366 tonn i 2019 til ca. 590 tonn i 2020. Andelen av totalt anvendte økologiske egg gikk fra drøye 7 prosent til 12 prosent.

Figur 21 viser fordelingen av hva de økologiske eggene går til av salgskanaler og bruk i eggprodukter.

Figur 21: Avsetningskanaler for økologiske egg i 2020. Prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

5 Poteter, grønnsaker og frukt

Omsetningen av norske økologiske frukt, grønnsaker og poteter økte med 10 prosent sammenlignet med 2019. Gulrøtter er den største økologiske produksjonen, men andelen økologisk er redusert med 0,4 prosentpoeng fra 2019 til 2020 og er nå på 4,4 prosent. Omsetningen av økologiske agurker økte, og andelen økologisk er nå oppe i 2,3 prosent. Omsetning av økologisk brokkoli og blomkål økte med henholdsvis 57 og 63 prosent i 2020, og andelen økologisk av totalen er på 3,6 og 2,5 prosent.

De største økologiske kulturene, målt i andel av totalomsetning er urter i veksthus, ruccola, pastinakk, rødbeter og stilselleri.

Dette kapitlet presenterer markedet for kalenderåret 2020 for norskproduserte økologiske poteter, grønnsaker og frukt på engros- og produsentnivå. Mengder gjelder salg til konsummarkedet, mens vi i hovedsak omtaler priser til produsent. Flere detaljer om priser og mengder per kultur finnes i vedlegg til rapporten. Sesongen 2019–2020 kan du lese om i tillegg til fjorårets rapport, «Produksjon og omsetning av økologiske landbruksvarer 1. halvår 2020. Tillegg til rapport nr. 19/2020», som Landbruksdirektoratet publiserte 15. september 2020.

5.1 Andelen økologisk holder seg stabil

Sesongene 2019 og 2020 hadde flere fellestrekk. Kulde og regn i 2019 påvirket avling og kvalitet inn mot lagringssesongen 2019–2020. Frost og fuktige forhold i vekstsesongen 2020 påvirket kvalitet og avlinger av både poteter, grønnsaker, frukt og bær. Som året før, skapte regn vansker i innhøstingen også av økologiske produkter.

Ved årsskiftet 2019–2020 var de totale lagerbeholdningene for de økologiske produktene 13 prosent høyere enn årsskiftet før. Lagrene per 1. januar av økologisk kålrot, knollselleri, rødbeter og pastinakk økte betydelig sammenlignet med året før.

For de fleste grønnsakskulturene er andelen økologisk av total omsetning liten, men den varierer mye fra produkt til produkt. Andelen økologisk for alle produktene sett under ett er uforandret fra kalenderåret 2019 til 2020, og ligger på 2,6 prosent av totalomsetning. Omsetningen av økologiske produkter begrenses av etterspørselen etter produktene, men også til en viss grad av tilbudet.

De fleste økologiske grønnsakene har en senere sesongstart enn de konvensjonelle, og den norske sesongen for økologiske grønnsaker blir derfor kortere. I påvente av ny norsk sesong suppleres markedet med import, noe som kan føre til en lang periode med import av økologiske produkter til ordinær tollsats. For flere produkter er det imidlertid importbehov hele året, inkludert i norsk sesong.

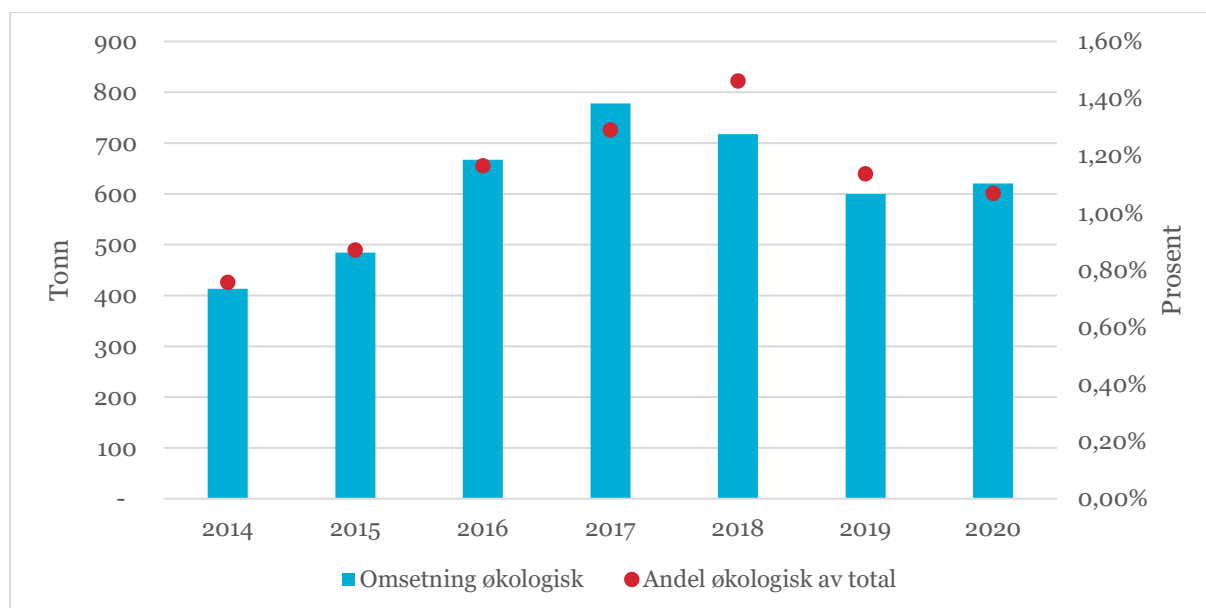
Hoveddistribusjonen av økologiske grønnsaker går gjennom grossister. I tillegg til salg i dagligvarehandelen omsettes økologiske poteter, grønnsaker og frukt gjennom alternative salgskanaler som gårdssalg, Bondens marked, abonnementer, restauranter, REKO-ringer, storhusholdning, arrangementer og lignende.

Landbruksdirektoratet registrerer omsatte mengder poteter, grønnsaker og frukt fra et utvalg av grossister. Omsetningstallene er omregnet til tonn og justert for å ta høyde for den omsetningen som ikke blir meldt inn til Landbruksdirektoratet. Det er innrapporterte og justerte tall som er grunnlaget for totalomsetning i denne rapporten.

Den totale økologiske omsetningen av frukt, grønnsaker og poteter økte med 10 prosent fra 2019 til 2020, mens konvensjonell omsetning økte med 9 prosent. Det er allikevel stor forskjell mellom de ulike produktene. Andel økologisk omsetning målt mot totalomsetningen er endret minimalt, og er tilnærmet lik som året før.

5.2 Større omsetning av økologiske poteter

Omsetningen av økologiske poteter gikk opp med 21 tonn i 2020, men omsetningen av konvensjonelle poteter økte mer. Dette førte til at andelen økologisk av totalen er redusert fra 1,14 prosent i 2019 til 1,07 prosent i 2020.

Figur 22: Omsetning av økologiske poteter og andel av total omsetning. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Prisen på økologiske poteter har holdt seg relativt stabil, med en liten prisøkning. Prisøkningen i 2020 var på kr 0,40 per kg.

Tabell 4 viser prisdifferanse mellom økologisk og konvensjonell vare og prisendring på økologisk i prosent.

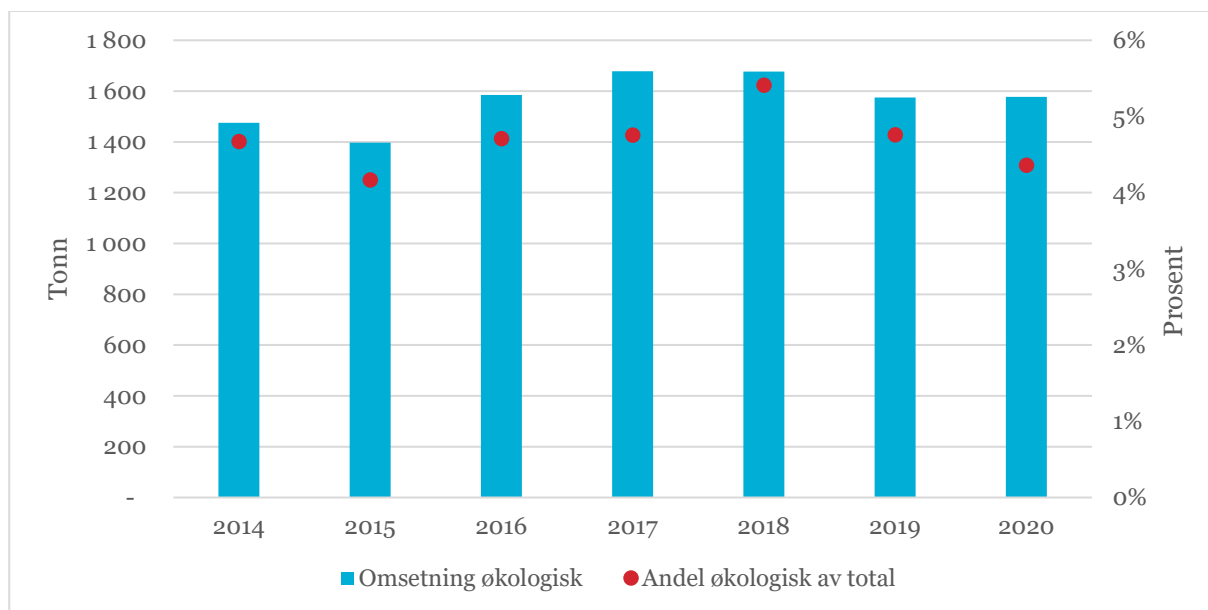
Tabell 4: Pris per kg potet 2020, prisdifferanse og prisendring. Kr per kg.

Pris økologisk	10,00
Pris konvensjonell	5,56
Prisdifferanse økologisk - konvensjonell	5,44
Prisendring økologisk fra forrige år	3,4 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

5.3 Liten nedgang i omsetningen av gulrøtter

Gulrøtter er fremdeles den største økologiske kulturen, målt i omsetning. Den har vært den største kulturen i mange år, men er allikevel ikke mer enn 4,36 prosent av totalomsetningen i 2020. Det er en nedgang på 0,4 prosentpoeng fra forrige kalenderår.

Figur 23: Omsetning av økologiske gulrøtter og andel av total omsetning. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Omsetningen i tonn av økologiske gulrøtter er uendret fra 2019, mens omsetningen av de konvensjonelle gulrøttene økte med 9 prosent i samme periode. Dette er grunnen til at andelen økologisk av totalen er mindre i 2020 enn den var i 2019.

Som vist i tabell 5 økte prisene på økologiske gulrøtter for kalenderåret 2020 med mer enn 8 prosent fra 2019, noe som er en prisdifferanse til konvensjonelle gulrøtter på mer enn kr 11 per kg.

Tabell 5: Pris per kg gulrot 2020, prisdifferanse og prisendring. Kroner per kg.

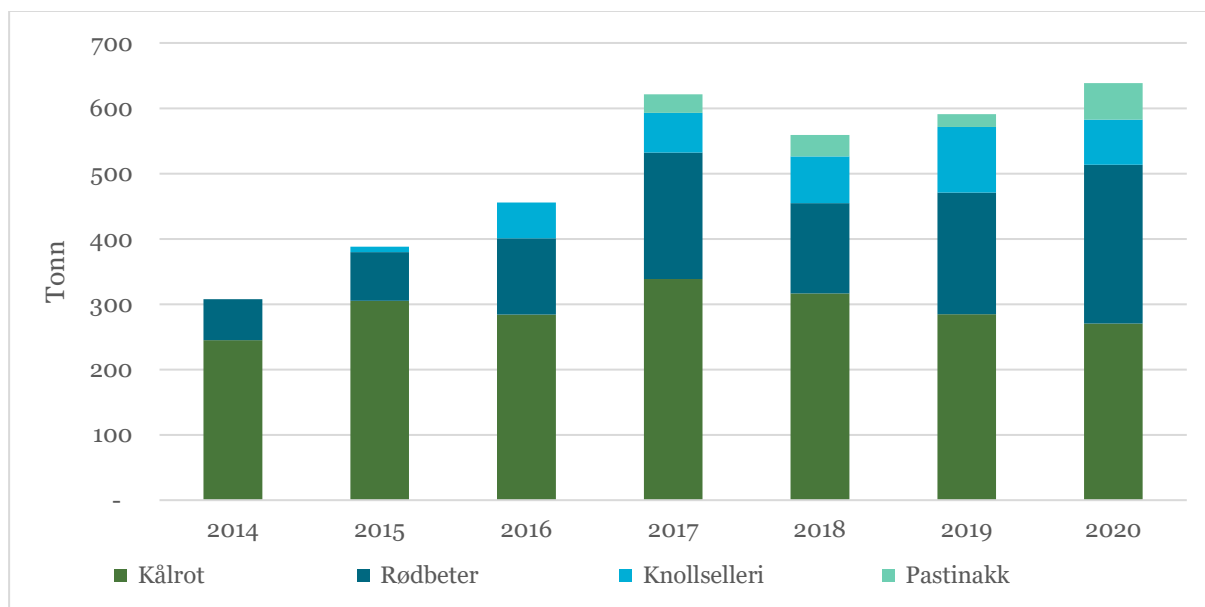
Pris økologisk	17,89
Pris konvensjonell	6,78
Prisdifferanse økologisk – konvensjonell	11,11
Prisendring økologisk fra i forrige år	8,1 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

5.4 Økt omsetning av andre rotgrønnsaker

Omsetning av andre økologiske rotvekster øker for hvert år. De siste 4 årene har det vært et kraftig oppsving i omsetningen, og den er nå oppe i over 600 tonn totalt for rotgrønnsaker, unntatt gulrot. Figur 24 viser utviklingen per grønnsak.

Omsetningen av økologiske rødbeter økte med 31 prosent i 2020 sammenlignet med 2019, noe som gir en andel økologisk av totalomsetning på 28 prosent. Det er for lagringssesongen 2020–2021 en stor økning i lagrene av økologiske rødbeter. Per 1. januar 2021 er det 90 tonn mer økologiske rødbeter på lager enn på samme tid året før. De konvensjonelle rødbetene hadde samtidig en nedgang på 20 tonn på lager per 1. januar 2021. Omsetningen av rødbeter i dagligvaremarkedet har økt som følge av nedstengningen av serveringsmarkedet, men allikevel ikke nok til å kompensere fullt ut.

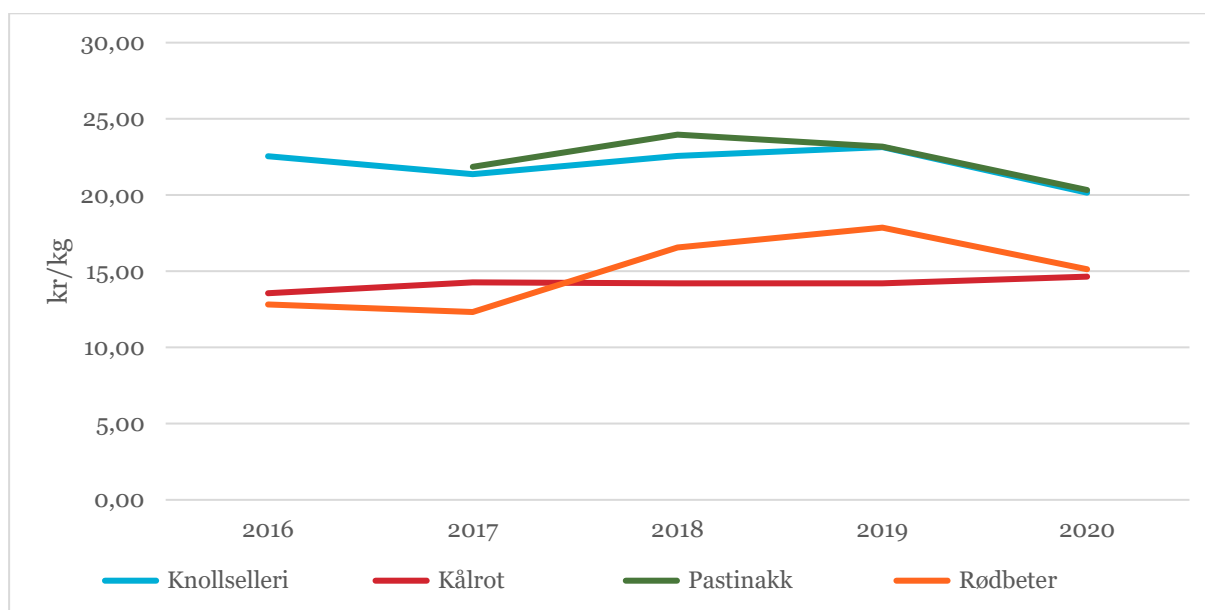

Figur 24: Økologisk omsetning per år av rotvekster. Tonn.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Selv om pastinakk er en forholdsvis liten grønnsakskultur ser vi at den økologiske andelen økte, og mens totalomsetningen har vært stabil fra 2019 til 2020 har den økologiske andelen økt med 10 prosentpoeng fra 2019. Andre rotgrønnsaker som kålrot og knollselleri har hatt sesongmessige variasjoner, og omsetningen av blant annet økologisk knollselleri gikk ned i 2020 sammenlignet med året før.

Prisene på rotgrønnsakene som gjennomsnitt for året er redusert i 2020 sammenlignet med 2019, med unntak av prisen for kålrot som økte.

Figur 25: Pris på økologiske rotgrønnsaker, gjennomsnitt for året. Kroner per kg.

Kilde: Landbruksdirektoratet

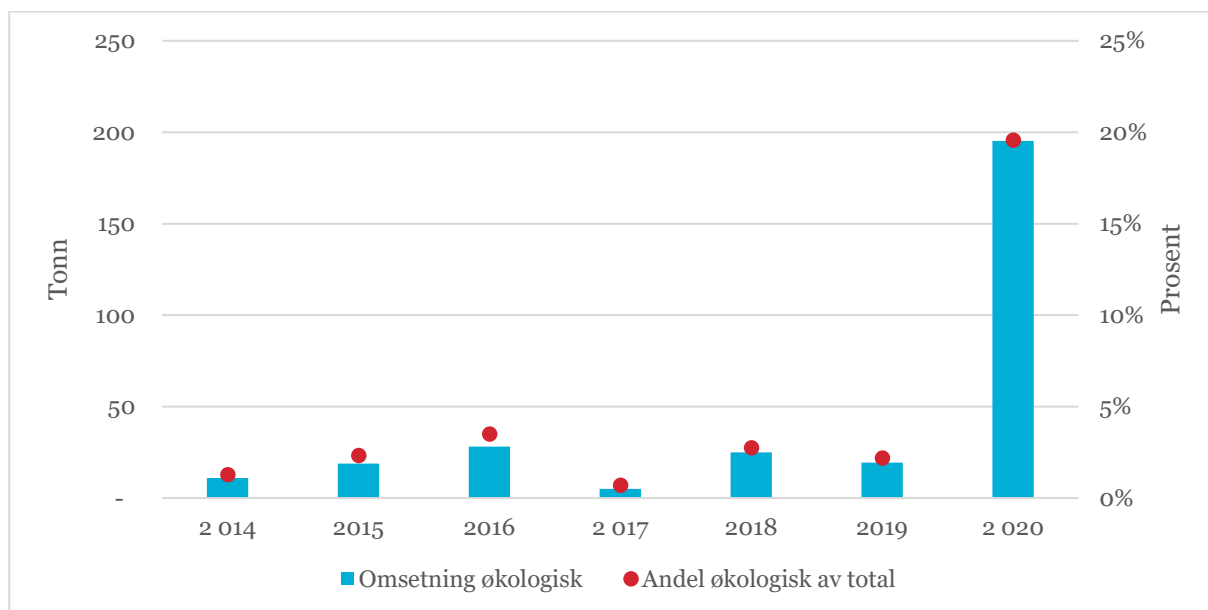
Det ble ikke registrert pris på økologisk pastinakk i Landbruksdirektoratets systemer i 2016, derfor starter grafen på pastinakk i 2017.

5.5 Varierende omsetning av andre frilandsgrønnsaker

Omsetningen og andelen av totalomsetningen økte for noen av frilandsgrønnsakene, mens for andre sank omsetningen. Sesongmessige variasjoner kan være én av årsakene til endringen. Samtidig slo covid-19-pandemien ut og forbrukerne endret sitt spisemønster noe. Vi lagde mer mat hjemme, og gikk mindre på restaurant, og i den forbindelse kjøpte vi andre grønnsaker enn i et normalår. Kalenderåret 2020 omfatter to sesonger, der lagringsgrønnsaker produsert i 2019 omsettes i 2020, samtidig som ny sesong av grønnsaker er tilgjengelige fra sommeren/høsten 2020.

5.5.1 Markant økning i omsetning av økologisk stिल्selleri

Norsk omsetning av økologisk stिल्selleri økte i 2020 sammenlignet med 2019. Andel av totalomsetning for 2020 er på 19,6 prosent, mens den kun var på 2,2 prosent i 2019. Norske grossister mener at det var en stor omsetning av økologisk stिल्selleri også i 2019, men at den da i stor grad ble importert.

Figur 26: Omsetning av økologisk stिल्selleri og andel av total omsetning. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Omsetningen av konvensjonell stिल्selleri ble redusert med nesten 70 tonn, men totalomsetningen økte som følge av den store økningen i omsetningen av økologisk vare.

Prisdifferansen mellom økologisk og konvensjonell vare er kr 2,75 per stykk, noe som også kan ha ført til en god avsetning av økologisk vare. Prisen for økologisk stिल्selleri økte med 8 prosent fra 2019, som vist i tabell 6. Prisøkningen på konvensjonell vare var til sammenligning 5 prosent.

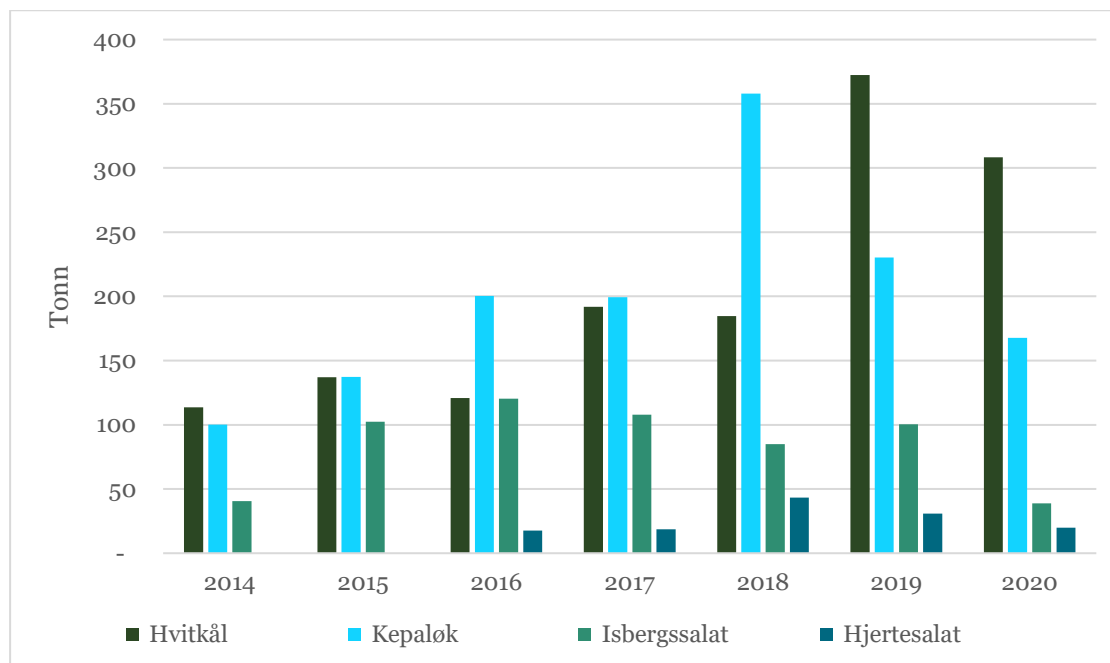
Tabell 6: Pris per stykk stिल्selleri 2020, prisdifferanse og prisendring. Kroner per stykk.

Pris økologisk	16,83
Pris konvensjonell	14,08
Prisdifferanse økologisk – konvensjonell	2,75
Prisendring økologisk fra i forrige år	8,2 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

5.5.2 Flere frilandsgrønnsaker med mindre omsetning i 2020

Mens flere av de økologiske frilandsgrønnsakene har hatt en omsetningsvekst det siste året, har blant annet hvitkål, hjertesalat, isbergssalat og kepaløk hatt mindre omsetning i 2020 enn i 2019, og andel økologisk av total omsetning er redusert. Som vist i figur 27 er omsetningen av disse produktene redusert sammenlignet med forrige kalenderår, og både isbergssalat og hjertesalat har også lavere omsetning enn i 2018.

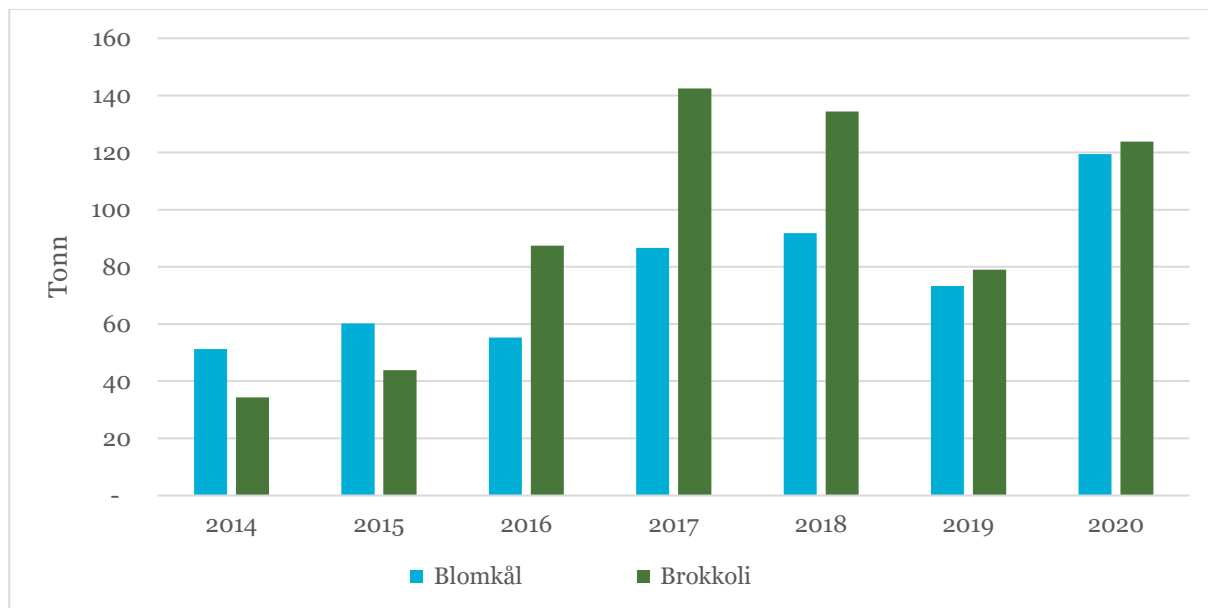

Figur 27: Økologisk omsetning per år for utvalgte grønnsaker. Tonn.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Gjennomsnittsprisene i 2020 for økologisk hjertesalat økte med 5 prosent fra 2019, mens prisen for hvitkål økte med 9 prosent. Det har også vært en gjennomsnittlig prisøkning på 4 prosent på kepaløk, mens isbergssalaten har hatt en reduksjon på 3 prosent fra 2019.

Omsetningen av både økologisk blomkål og brokkoli var større i 2020 enn i 2019, og andel av totalomsetning lå på om lag ett prosentpoeng over 2019.

Figur 28: Økologisk omsetning av blomkål og brokkoli. Tonn.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Blomkålprisen i gjennomsnitt for 2020 er ca. 2 prosent høyere enn for 2019, og prisdifferansen mellom økologisk og konvensjonell vare er redusert med i overkant av en krone fra 2019.

Tabell 7: Pris per stykk blomkål 2020, prisdifferanse og prisendring. Kroner per stykk.

Pris økologisk	22,62
Pris konvensjonell	11,61
Prisdifferanse økologisk – konvensjonell	11,01
Prisendring økologisk fra i forrige år	1,9 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

For brokkoli er prisdifferansen mellom økologisk og konvensjonell vare redusert med over 2 kroner fra 2019 til 2020. Prisen på den økologiske varen er noe redusert som vist i tabell 8.

Tabell 8: Pris per stykk brokkoli 2020, prisdifferanse og prisendring. Kroner per stykk.

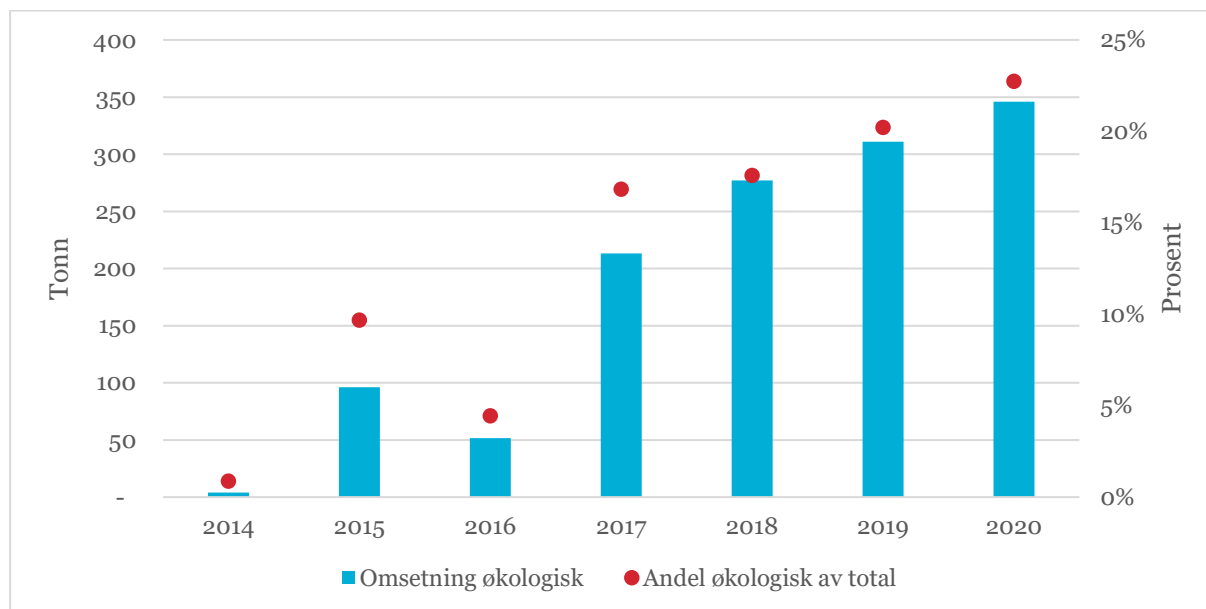
Pris økologisk	17,21
Pris konvensjonell	11,63
Prisdifferanse økologisk – konvensjonell	5,57
Prisendring økologisk fra i forrige år	-0,6 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

5.6 Omsetningen av vektshusgrønnsaker øker

5.6.1 Økologiske urter fortsetter å øke markedsandelen

Andelen økologiske urter fra veksthus øker for hvert år, og slik har det vært siden 2016. I 2020 er andel økologisk av totalen 22,7 prosent, en økning på 2,5 prosentpoeng fra 2019. Enkelte av markedsaktørene satser stort på økologiske urter og tilbyr omtrent bare dette.

Figur 29: Omsetning av økologiske urter og andel av total omsetning. Tonn og prosent.

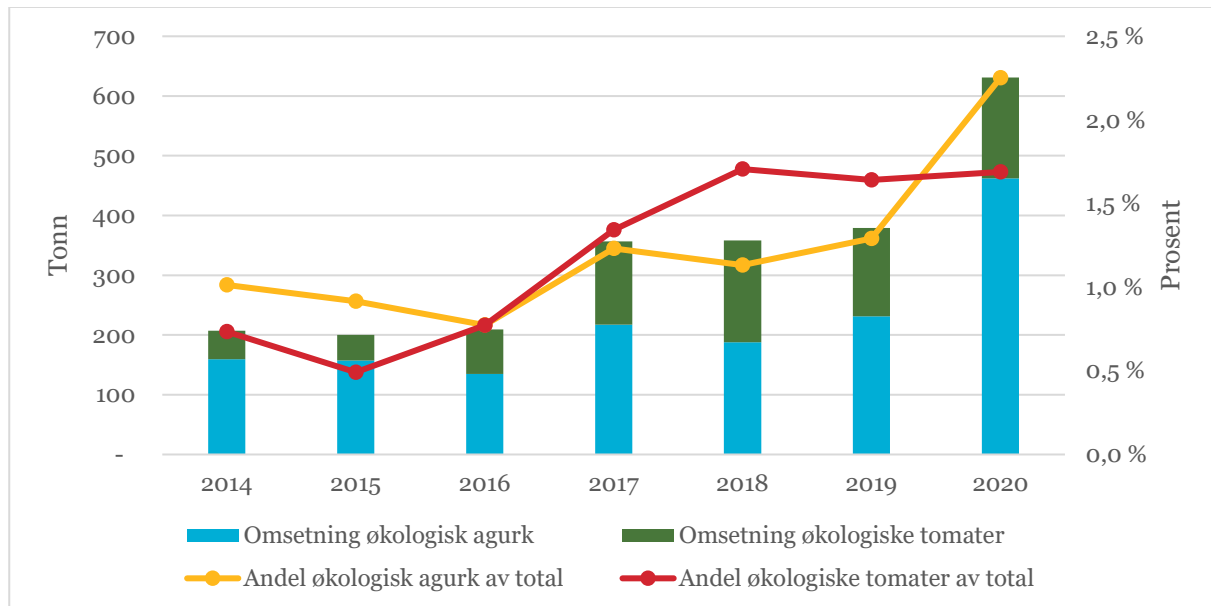
Kilde: Landbruksdirektoratet

En av årsakene til den stadig økende andelen økologiske urter på markedet kan være at de økologiske urtene er billigere enn de konvensjonelle, og prisen har vært uendret siden 2018.

5.6.2 Økologiske agurker har doblet sin omsetning

Selv om andelen økologiske agurker kun er 2,25 prosent av totalomsetningen, er det en positiv trend i omsetningen. Andelen øker for hvert år, og omsetningen målt i tonn er doblet fra 2019 til 2020. Samtidig er også total omsetning økt med om lag 15 prosent. Forbrukerne etterspør norske agurker gjennom hele året, og det slår positivt ut også for den økologiske varianten.

Tomater sett under ett har en relativt stabil omsetning fra år til år, og andelen økologisk ligger på rundt 1,7 prosent av totalen.

Figur 30: Omsetning av økologiske agurker og tomater og andel av total omsetning. Tonn og prosent.

Kilde: Landbruksdirektoratet

De økologiske agurkene har en pris per stykk som ligger kroner 3,56 over den konvensjonelle agurken som vist i tabell 9. Prisendringen er om lag uendret fra 2019.

Tabell 9: Pris per stykk agurk 2020, prisdifferanse og prisendring. Kroner per stykk.

Pris økologisk	12,13
Pris konvensjonell	8,57
Prisdifferanse økologisk – konvensjonell	3,56
Prisendring økologisk fra i forrige år	-0,2 %

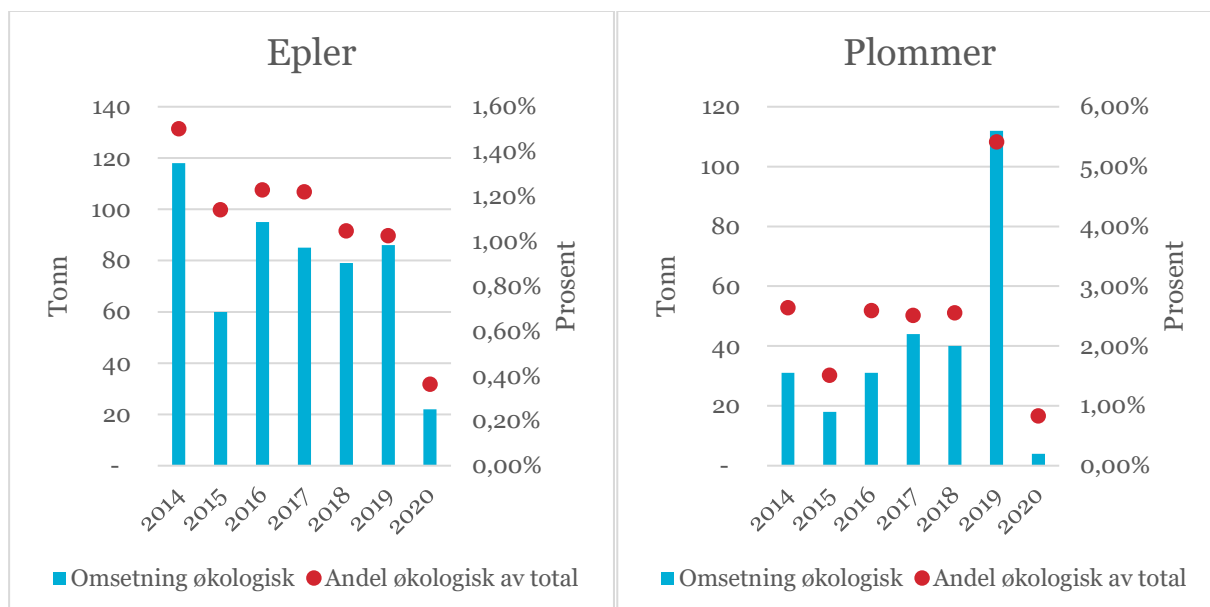
Kilde: Landbruksdirektoratet

Landbruksdirektoratet har ikke priser for tomater, da grossistene som rapporterer priser til oss pakker økologiske tomater i ulike pakningsvarianter. Dette betyr at prisene ikke er sammenlignbare, da emballasjekostnadene er ulike.

5.7 Dårlige fruktavlinger i 2020

Mens eplesesongen 2019 var den beste siden 2008, i hvert fall for konvensjonelle epler, var 2020 et krevende år for norske epleprodusenter, med en stor nedgang i produksjonen. Tall for omsetning fra Fruktlagerinspektøren viser en total reduksjon i produksjonen av epler på om lag 2 500 tonn. Den økologiske epleproduksjonen ble redusert fra 86 tonn i 2019 til 22 tonn i 2020.

Plommesesongen var tilsvarende utfordrende. Mens det i fjor ble produsert 112 tonn økologiske plommer, hvorav riktignok kun 11,5 tonn av disse ble omsatt som økologisk, ble det i 2020 kun produsert 4 tonn. Blant alle fruktslagene, var avlingssvikten størst på plommer.

Figur 31: Omsetning av økologiske epler og plommer og andel av total omsetning. Tonn og prosent.

Kilde: Fruktlagerinspektøren

Prisøkningen for økologiske epler fra 2019 til 2020 var på 13 prosent. Til sammenligning økte de konvensjonelle prisene med kun 7 prosent i samme periode. Prisdifferansen mellom konvensjonelle og økologiske epler er kr 4,55 per kg. Landbruksdirektoratet har ikke mottatt priser på økologiske plommer for sesongen 2020.

6 Salgskanaler utenom dagligvare

Omsetningen av økologisk mat og drikke gjennom andre salgskanaler enn dagligvare har vært sterkt preget av covid-19-pandemien i 2020 som har slått både positivt og negativt ut avhengig av salgskanaler og bransjer. For Bondens marked har omsetningen i de store byene skilt seg negativt ut sammenlignet med resten av landet.

Av de salgskanaler og aktører som Landbruksdirektoratet registrerer, har fallet vært sterkest for serveringsmarkedet og Bondens marked, som har hatt fall på henholdsvis 36 prosent og 27 prosent fra 2019 til 2020.

Salget gjennom spesialbutikker med et relativt stort utvalg av økologiske matvarer har, etter flere år med svak eller ingen vekst, økt med 20 prosent fra 2019 til 2020.

Antall andelslandbruk har økt fra 72 til 81 stykk, eller med ca. 10 prosent fra 2019 til 2020.

REKO-ringer og markedshager er nyere former for direktesalgskanaler som har betydning for bønder som ser etter lønnsomme salgskanaler for sine produkter, og nye REKO-ringer og markedshager ble etablert i alle landsdeler i 2020.

Omsetningen av økologiske drikkevarer i Vinmonopolet økte med 45 prosent fra 2019, men andelen i totalomsetningen forble lik for alle varegrupper.

I dette kapitlet presenteres omsetningen av økologiske produkter gjennom salgskanaler utenom dagligvare. Dette er omsetningstall fra serveringsmarkedet, Bondens marked, bakeri, spesialbutikker, andelslandbruk og Vinmonopolet. Tidligere har vi også hatt med omsetning gjennom helsekostkjedene og abonnementsordninger, men de to siste årene har vi ikke fått tilstrekkelig opplysninger til å kunne publisere dette.

Tall presentert i dette kapitlet gir ikke et fullstendig bilde av all omsetning utenom dagligvare. Det er flere aktører og salgskanaler Landbruksdirektoratet ikke har registreringer for, slik som gårdssalg, mathaller, netthandel, REKO-ringer med flere.

Landbruksdirektoratet registrerte et salg utenom dagligvarehandelen på 1 738 mill. kroner i 2020. Det var en økning på 25 prosent fra året før. Vinmonopolet er den største salgskanalen utenom dagligvare og hadde en økning på 54 prosent fra 2019. Dette dro totalomsetningen utenom dagligvare opp 25 prosent. Omsetningen i de øvrige salgskanalene samlet sett gikk ned med 19 prosent. Den eneste salgskanalen med økning i 2020 var spesialbutikker. Omsetningen i andelslandbruk var omtrent uendret fra 2019. Se Tabell 10 for en detaljert oversikt.

Tabell 10: Omsetning av økologisk mat og drikke gjennom salgskanaler utenom dagligvare registrert av Landbruksdirektoratet 2019–2020. Mill. kroner.

Salgskanal	2020	Endring fra 2019	Endring i siste år
Serveringsmarkedet grossistledd	187,4	-106,5	-36 %
Bakerier	205,0	- 2,0	-1 %
Spesialbutikker	44,2	7,4	20 %
Bondens marked	6,6	- 2,3	-26 %
Andelslandbruk	11,9	0,2	0 %
Sum andre salgskanaler	455,1	-103,2	-19 %
Vinmonopolet	1 282,8	451,8	54 %
Sum inkludert Vinmonopolet	1 737,9	348,6	25 %

Kilde: Landbruksdirektoratet etter opplysninger fra aktørene

6.1 Serveringsmarkedet – nedgang for første gang på 10 år

Landbruksdirektoratet har samlet inn opplysninger om grossistsalg av økologisk mat til serveringsmarkedet siden 2009. Grossister og leverandører som har delt opplysninger med oss er ASKO, Bama, Eugen, Norganic, Servicegrossistene, Solberg Hansen og TINE.

Serveringsmarkedet for økologiske produkter har de siste ti årene hatt en jevn og positiv vekst med en firedobling av omsetningen i perioden fra 2010 til 2019. Omsetningen falt for første gang i 2020, som følge av covid-19-pandemien. Nedgangen var på 36 prosent fra 2019, eller 106 mill. kroner.

Tabell 11: Økologiske mat og drikke solgt til serveringsmarkedet fra grossister og leverandører 2019 og 2020. Mill. kroner.

Varegruppe	2019	2020	Endring siste år
Meierivarer	95,6	61,8	-35 %
Kaffe/te	74,0	47,3	-36 %
Tørrvarer med mer	65,0	47,6	-27 %
Grønt	23,1	11,0	-52 %
Egg	18,9	9,7	-49 %
Drikkevarer	14,8	8,2	-46 %
Kjøtt	2,4	1,6	-33 %
Totalt	293,9	187,4	-36 %

Kilde: Landbruksdirektoratet etter opplysninger fra aktørene

Covid-19-pandemien har naturlig nok slått negativt ut for serveringsmarkedet i 2020. Ifølge reiselivsstatistikk har det vært 41 prosent, eller 5 millioner færre hotellovernattinger i Norge i 2020 sammenlignet med 2019 (Statistikknett, 2021), og et stort marked for økologiske produkter er hotellkjedenes frokostbuffèer.

Av tabell 11 ser vi at alle kategorier har falt mye, «tørrvarer» minst med 27 prosent og «grønt» mest med 52 prosent. Enkelte grossister melder at de har måttet permittere deler av staben i perioder av koronaåret 2020.

6.2 Debios valørmerker

Valørmerker er markedsføringsmerker som brukes for å profilere andel økologiske produkter i servering eller matvarehandel. Valørmerker blir blant annet benyttet av hotellkjeder for å markere at deres frokostbuffèer har en viss andel økologisk merket mat, for eksempel egg, melk, kaffe og te. Valørmerkene kan ikke brukes for merking av produkter. Valørmerkene finnes i bronse, sølv og gull, hvor andelen økologiske varer måles i innkjøpssum eller vekt.

6.2.1 Valørmerking i serveringsmarkedet gikk ned

Antallet virksomheter godkjent for bruk av Debio-merker i serveringer har økt fra 96 til 100 i 2020. Men totalt sett ser det ut som om covid-19-pandemien har slått negativt ut på antall serveringssteder med valørmerking. Det er en nedgang i antallet godkjente virksomheter, inkl. undervirksomheter, innen servering fra 356 i 2019 til 268 i 2020. Det er 20 prosent færre i 2020 enn i 2019. Ifølge Debio skyldes nedgangen at én virksomhet med stort antall undervirksomheter har meldt seg ut av ordningen.

6.2.2 Økning av valørmerking i matvarehandelen

Valørmerking i matvarehandelen kan omfatte utsalgssteder som dagligvarebutikker, torgsalg, abonnementsordninger, nettbutikker o.l. som omsetter andeler økologiske varer, enten samlet for butikkens omsetning eller spesifisert for definerte kategorier (f.eks. frukt og grønt, egg, barnemat etc.). Antallet økte fra 5 virksomheter i 2018 til 9 virksomheter i 2019 og i 2020. Disse 9 er godkjent for valørmerke gull, som er den høyeste andel økologisk.

6.3 Nedgang i omsetningen av bakervarer utenom dagligvare

Landbruksdirektoratet registrerer årlig omsetningen av økologiske bakervarer ved forespørsel til et utvalg bakerier. Omsetningen i 2020 var på 205 mill. kroner, 2 mill. kroner mindre enn i 2019. Salgskanalerne for bakervarene er egne kaféutsalg, helsekostforretninger og kantiner.

Godt Brød har doblet sine antall av utsalgssteder fra 11 i 2013 til 22 utsalg i 2020. I samme periode har Godt Brød doblet forbruket av økologisk mel til ca. 1,25 mill. kg. Mye av melet er foredlet på norske møller. Kolonihagen bakeri selger det meste av sine bakervarer gjennom Rema 1000, men dette salget er ikke inkludert i statistikken. Kolonihagen selger også til bedriftskantiner og anslår at 95 prosent av disse er private. Den Gode Baker har ikke eget utsalg, men selger til helsekostforretninger, dagligvare og serveringssteder. Maschmanns Matmarked vektlegger ferskvare og har også et relativt stort økologisk utvalg. Maschmanns har også et eget heløkologisk bakeri og kafé i sitt konsept.

Tabell 12: Omsetning fra bakeriutsalg og bakervarer i salgskanaler utenom dagligvare, 2019–2020

- Omsetning i 2019 (mill. kroner): 203
- Omsetning i 2020 (mill. kroner): 205
- Endring fra 2019: - 2 mill. kroner
- Endring fra 2019: - 1 prosent

Kilde: Landbruksdirektoratet

Det har de senere år vært vekst i antall «håndverksbakerier» som blant annet selger surdeigsbrød, ofte med økologisk mel i brødet. Mange av disse håndverksbakeriene har likevel ikke søkt om Debio-godkjenning og kan da ikke merke brødet sitt som økologisk. De faller derfor utenfor formålet med statistikkinnsamling til denne rapporten.

6.4 Direktesalg – viktig for utviklingen av økologisk landbruk

Direktesalg av økologiske produkter har alltid vært sentralt for utviklingen av økologisk produksjon og marked. Dagligvaremarkedets kjedestruktur krever store volumer og stabile leveranser gjennom året. Mange økoprodusenter har ikke stor nok produksjon til å tilfredsstille dette kravet, og det er en grunn til at

de ikke kommer inn i verdikjeden til dagligvaremarkedet. Økologiske produsenter har derfor utviklet egne direktesalgskanaler. På 90-tallet var for eksempel gårdsutsalg en vanlig omsetningsstrategi, særlig for produsenter som hadde økologisk frukt, bær, grønnsaker og poteter til salgs. Økologiske torgutsalg ble utviklet på slutten av 90-tallet i flere store byer og tettsteder og var en forløper til Bondens marked som ble etablert som et tilbud for alle småskalaprodusenter i 2003. Abonnementsordninger for økologiske grønnsaker, andelslandbruk og markedshager er andre eksempler på direktesalgsløsninger som pionerer innen det økologiske miljøet har vært med på å utvikle de senere år.

6.4.1 REKO-ringer og markedshager etableres i hele landet

REKO-ringer ble først utviklet i Finland i 2013. Ordet REKO er utledet fra ordene RETTferdig KONsum, og ideen er at det skal være en effektiv salgsform uten mellomledd. Norsk Bonde- og Småbrukarlag har deltatt i etablering av REKO-ringer i Norge, og den første kom i Akershus i november 2017.

REKO-ring går ut på at bønder i en region går sammen og presenterer sine produkter på sosiale medier (Facebook) og gjør seg relevante for potensielle kunder ved å finne et felles utleveringssted, som for eksempel kan være en parkeringsplass ved et kjøpesenter eller på et torg i en by. Målet er en effektiv salgsform. For eksempel er det ikke lov med direktekjøp på stedet. Alt skal bestilles og pakkes på forhånd.

Kort historikk

REKO-ringer har eksistert i Norge siden 2017 og har på den korte tiden rukket å etablere seg som en viktig omsetningskanal for småskalaprodusenter av mat i hele landet. Undersøkelser tyder på at REKO-ringer også er en viktig omsetningskanal for økologiske produsenter og nye og mindre eller mellomstore produsenter som ikke har adgang til verdikjedene knyttet til dagligvaremarkedet.

Kunder til REKO-ringer etterlyser mer økologisk frukt, grønt og bær, og dette gir mulighet for flere etableringer. REKO-ringer er også en mulig omsetningskanal for markedshagene som nå etablerer seg i store deler av landet (se egen omtale under).

Det finnes ikke tall for omsetningen gjennom REKO-ringer. I løpet av 2018 ble det etablert 37 REKO-ringer over hele landet, og ved utgangen av desember 2019 var dette mer enn doblet til ca. 80 ringer. I 2020 har antallet økt med ytterligere 50 prosent til 120 REKO-ringer på landsbasis. Bonde- og småbrukarlaget anslår at ca. 500 produsenter leverer produkter til REKO-ringer og at anslagsvis 500 000 kunder har registrert sin interesse via Facebook. Det er imidlertid ukjent hvor mange av disse interessentene som er aktive kjøpere.

Telemarksforskning publiserte, med støtte fra Landbruksdirektoratet, i januar 2020 rapporten «Reko-ring: En viktig omsetningskanal for økologisk landbruk» (Telemarksforskning, 2020). Den presenterte en spørreundersøkelse blant leverandører og kunder til REKO-ringer. Undersøkelsen gikk via Facebook ut til de 55 REKO-ringene som var etablert i september 2019.

Av produsentene som svarte på undersøkelsen, hadde 18 prosent utelukkende økologiske produkter til salgs, mens 12 prosent hadde både konvensjonelle og økologiske produkter. Om lag 10 prosent mente at REKO-ring har gjort det mulig å starte opp egen bedrift, og like mange svarte at de har økt sin økologiske produksjon på grunn av mulighetene til omsetning gjennom REKO-ring. Ifølge produsentene er særlig økologiske grønnsaker etterspurt blant kundene, men også kjøttprodukter, egg, poteter, frukt og bær.

Markedshager følger i sporene av REKO-ringer og andelslandbruk

Der REKO-ringer har hentet inspirasjon fra Finland og Sverige har konseptet med markedshager hentet inspirasjon fra Canada, USA, Frankrike og England. Små gårdsbruk på noen dekar kan ha omsetning på flere hundre tusen kroner. Dette får de til ved å produsere et stort utvalg av sesongbaserte grønnsaker som gjennom planlagt og aktivt markedsarbeid selges gjennom abonnementsordninger, REKO-ringer på Bondens marked, eller til restauranter. Den høye omsetningen per arealenhet kan forklares ved at det kan høstes mange avlinger fra samme bedd i løpet av sesongen. Ved hjelp av drivhus kan sesongen forlenges, og oppalet salat kan for eksempel plantes ut samme dag og sted som det ble høstet salat. Mange driver markedshagene uten traktor og tunge redskaper, og unngår på den måten både pakking av jorda og store lån. Dette må imidlertid erstattes med mye manuell innsats, kompost, planlegging og kunnskap.

I Norge fikk dette konseptet stor oppmerksomhet da blant annet NRK presenterte en markedshage på Lesja 600 moh. Sofia Maria Bang Elm fikk leie 2,5 dekar beite av foreldrene til samboeren. Her dyrket hun 30 ulike grønnsaker og oppnådde en omsetning på 150 000 kroner første året i 2017, og 250 000 kroner i 2018. Det tilsvarer en omsetning på 100 000 kroner per dekar eller 100 kroner per kvadratmeter (Solbakken, 2019). Flere liknende eksempler på etableringer har kommet de siste par årene. Fellestrekk har blant annet vært at det ofte har vært kvinner i etableringsfasen med mye kunnskap. De deler tips om både salg og dyrking på hjemmesider og andre sosiale medier. Et positivt kjennetegn ved markedshagene er at det ikke ser ut til å være nødvendig med markedsnærhet til de store byene, siden de mest kjente etablerte markedshagene ligger blant annet på Lesja, Dokka og Brøttum.

Markedshagekonseptet gir mulighet til å skape en arbeidsplass på gården uten store investeringer. Trenden med markedshager har også falt sammen med REKO-ringer som en effektiv markeds kanal og med en satsing på grønnsaksproduksjon og omsetning over jordbruksavtalene i 2018–2019, med en etableringsordning gjennom Innovasjon Norge. Den store interessen speiles også gjennom blant annet Facebook-gruppen «Markedshager i Norge» som har over 2000 medlemmer og hvor det daglig legges ut innlegg med spørsmål og tips.

Markedshagene er som andelslandbruk (se neste kapittel) ofte sertifisert økologisk, og det vil være interessant å følge utviklingen i årene som kommer. Markedshagene kan bety mye både for rekruttering til økologisk landbruk og forbrukeres tilgang til lokale økologiske ferskvarer.

6.4.2 Andelslandbruk

De siste årene har det vært en økende interesse for å dyrke mat selv. Dette har gitt grunnlag for den sterke veksten i antall «andelslandbruk».

Økologisk Norge har rollen som nasjonal koordinator for det uformelle nettverket av andelslandbruk i Norge og jobber med veiledning, kurs og informasjonsarbeid knyttet til andelslandbruksmodellen.

Det var 81 organiserte andelslandbruk i Norge i 2020, dvs. ni flere enn i 2019. Av disse var 36 Debio-godkjent, 5 Demeter (biodynamisk) og 4 i karens, noe som vil si at 56 prosent av andelslandbrukene var godkjent av Debio i 2020. Selv om kun litt over halvparten er økologiske, utgjør disse ca. 80 prosent av alle omsatte andeler.

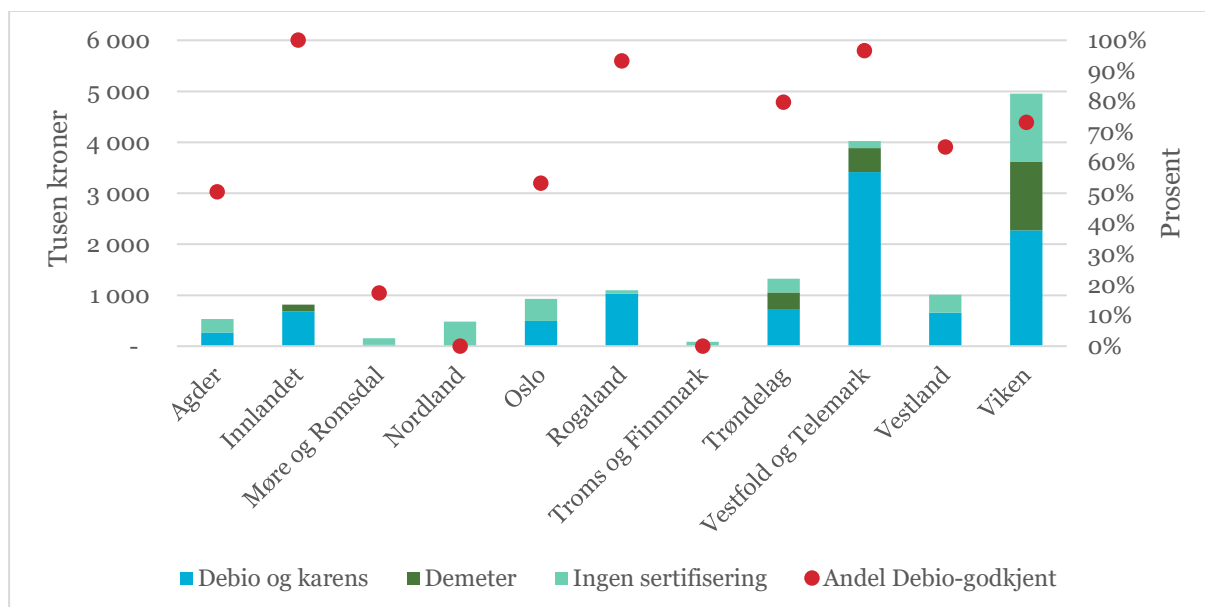
Den samlede omsetningen fra de økologiske andelene var på 11,9 mill. kroner, 0,2 mill. mer enn i 2019. Det var ca. 6 850 personer som eide 3 500 andeler i økologiske andelslandbruk i 2020. Prisen per andel var på 3400 kroner i 2020, ca. 400 kr dyrere for økologiske andeler enn for konvensjonelle. Prisen per andel i andelslandbruk med økologisk drift var på nesten 4000 kr i 2019, 600 kroner mer enn i 2020. En årsak til nedgangen kan være at det i 2019 var et andelslandbruk knyttet til restaurantdrift som trakk opp snittet for omsetning.

Det er store variasjoner mellom fylkene. Mens det ikke er noen andelslandbruk med økologisk drift nord for Trøndelag, er det kun økologisk og Demeter-drift i Innlandet. I Vestfold og Telemark og i Rogaland er det henholdsvis 97 og 93 prosent Debio-godkjent drift, jf. figur 32. Som de røde prikkene angir, er det stort sett høy oppslutning blant andelslandbrukene om å Debio-sertifisere driften. Med såpass mange forbrukere knyttet til andelslandbrukene kan dette være med på å bidra til kunnskap og positive holdninger til Debiomerket mat generelt.

Hva er andelslandbruk?

Andelslandbruk vokser fram over store deler av verden, og har blant annet sine røtter fra Japan på 60-tallet. Andelslandbruk ble populært i USA og Europa på 80-tallet. I de senere årene har utviklingen skutt fart i Frankrike og Italia, og i Norden er det Norge som har ført an i utviklingen av andelslandbruk.

Andelslandbruk er definert som «et langsiktig samarbeid mellom forbrukere og de som produserer mat og andre landbruksprodukter». Ansvar, risiko og avling blir delt mellom partene etter avtale for ett år om gangen. Andelslandbruk finnes i ulike former og omfang, men som regel karakteriseres det av at forbrukere kjøper andeler av gårdens produksjon og får sin andel av grønnsaker, frukt og bær utover i sesongen.

Figur 32: Fordeling av omsetning per fylke og sertifisering i 2020. Andel godkjente andelslandbruk merket med røde prikker. 1000 kroner og prosent.

Kilde: Økologisk Norge

Tabell 13 viser at alle andelslandbrukene produserer grønnsaker og de fleste i kombinasjon med poteter og urter. Det er kun noen få som produserer animalske produkter som egg, kjøtt og meieriprodukter.

Tabell 13: Antall andelslandbruk per produksjon

Fordeling etter produksjon i 2020	Total
Grønnsaker	81
Poteter	73
Urter	68
Blomster	38
Frukt og bær	36
Kjøtt	8
Egg	5
Honning	5
Meieriprodukter	2
Mel	1
Østerssopp	1

Kilde: Økologisk Norge

Andelslandbrukene dyrket på totalt 786 dekar som inkluderer grønngjødsel og engarealer til husdyr. Arealer til grønnsaker, frukt, bær og urter var på 357 dekar hvorav 260 dekar var økologisk, eller 5,8 dekar per debiokontrollerte andelslandbruk.

6.4.3 Bondens marked – stort fall i de største byene

Bondens marked ble etablert i 2003 og har hatt en stabil og forsiktig vekst år for år med en topp i 2015 da omsetningen av økologisk mat og drikke passerte 10 mill. kroner på landsbasis. Økologisk mat og drikke utgjorde ca. 15 prosent av den totale omsetningen gjennom Bondens marked i 2019, men falt til ca. 10 prosent i 2020. Dette skyldes et sterkt fall i omsetning i de store byene på grunn av covid-19-pandemien og at omsetning av økologisk mat gjennom Bondens marked relativt sett har vært størst i de store byene.

Bondens markeds totale omsetning i 2020 var på 63,9 mill. kroner, et fall på ca. 15 prosent fra 2019. For økologiske produkter var omsetningen på 6,6 mill. kroner i 2020, ett fall på 3,4 mill. kroner eller 27 prosent fra 2019.

Av Tabell 14 kan man lese at situasjonen med covid-19-pandemien har slått negativt inn på salget gjennom Bondens marked i de tre store byene Bergen, Oslo og Trondheim/Trøndelag. Her har omsetningen falt med hele 42 prosent, mens i resten av landet har den faktisk økt med 57 prosent. Det er særlig Bondens marked i Troms som har hatt stor vekst med en firedobling av omsetningen og forklarer den sterke samlede veksten, utenom de store byene.

Tabell 14: Omsetning av økologisk mat og drikke gjennom Bondens marked i 2019 og 2020. Mill. kroner og prosent.

	2019	2020	Endring siste år
Trøndelag, Bergen og Oslo	7,6	4,4	-42 %
Øvrige markeder inkl. Matstreif	1,4	2,2	57 %
Sum	9,0	6,6	-27 %

Kilde: Bondens markeds sekretariat

6.4.4 Vekst i omsetningen gjennom spesialbutikker

I dette avsnittet beskriver vi omsetningen fra noen spesialbutikker med et relativt stort utvalg av økologisk mat og drikke.

De siste årene er det etablert flere frittstående spesialbutikker, som legger vekt på kvaliteter som at varene skal være kortreist, lokalt produsert, fra grasfødte dyr, og at varene ikke er emballert i plast.

Landbruksdirektoratet har hentet informasjon om omsetning fra seks veletablerte spesialbutikker i Stavanger, Bergen og Oslo. Veksten for disse butikkene var god fram til 2014, men fra 2015 har det vært en utflating og svak nedgang. Nedgangen i omsetningen i spesialbutikkene forklares med økt konkurranse fra dagligvare, som over tid i større grad har tilbudt tilsvarende varer som man finner i spesialbutikkene, men til lavere priser. Konkurranse fra andelslandbruk og REKO-ringer er også nevnt som én av årsakene til nedgangen. Imidlertid rapporterer spesialbutikkene om en samlet vekst på 20 prosent i omsetningen siste år, fra 36,8 mill. kroner i 2019 til 44,8 mill. kroner i 2020. Dette tilsvarte en gjennomsnittlig omsetning per butikk på 7,4 mill. kroner. Salget av for eksempel mel har økt, noe som tyder på at folk bakte mer, da flere lunsjmåltider ble inntatt hjemme under covid-19-pandemien.

Tabell 15: Omsetning gjennom spesialbutikker i Oslo, Stavanger og Bergen 2019–2020. Mill. kroner.

- Omsetning i 2019 (mill. kroner): 36,8
- Omsetning i 2020 (mill. kroner): 44,2
- Endring fra året før: 20 prosent

Kilde: Landbruksdirektoratet

6.5 Vinmonopolet

Vinmonopolet har de siste årene økt utvalget av økologiske drikkevarer, og det anser vi som hovedårsaken til en jevn økning i omsetning av disse produktene. Sammenlignet med 2015 har antall produkter for de fleste varegruppene doblet eller tredoblet seg i 2020, som vist i Tabell 16.

Fra 2019 til 2020 økte sortimentet av økologiske drikkevarer med nesten 500 svakvinsprodukter og 11 nye brennevinprodukter, samtidig som antall ølsorter gikk ned fra 82 til 79. Vinmonopolets produktutvalg er dynamisk og endres stadig, noe som kan bidra til svingninger i antall produkter, men også i omsetningen fra ett år til et annet.

Tabell 16: Antall produkter i sortimentet til Vinmonopolet i 2015 og 2020.

Hovedvaregruppe	2015	2020
Svakvin	1 375	3 328
Brennevin	47	97
Øl	48	79
Alkoholritt	5	17
Sterkvin	7	6
Totalt	1 482	3 527

Kilde: Vinmonopolet

I 2020 ble det omsatt 8 mill. liter økologiske drikkevarer i Vinmonopolet, en økning på 45 prosent fra 2019. Denne økningen kan forklares med nedstengingen av restauranter og barer i 2020 på grunn av covid-19-pandemien, samt redusert reiseaktivitet, noe som førte til økt salg av drikkevarer gjennom Vinmonopolet. Andelen av totalomsetningen for de ulike varegruppene var omtrent uendret, med unntak av svakvin som økte til 9 prosent i 2020 og alkoholritt drikke som økte til 6,3 prosent, som vist i Tabell 17.

Tabell 17: Omsetning av økologiske drikkevarer gjennom Vinmonopolet og andel økologisk av totalomsetning. Liter.

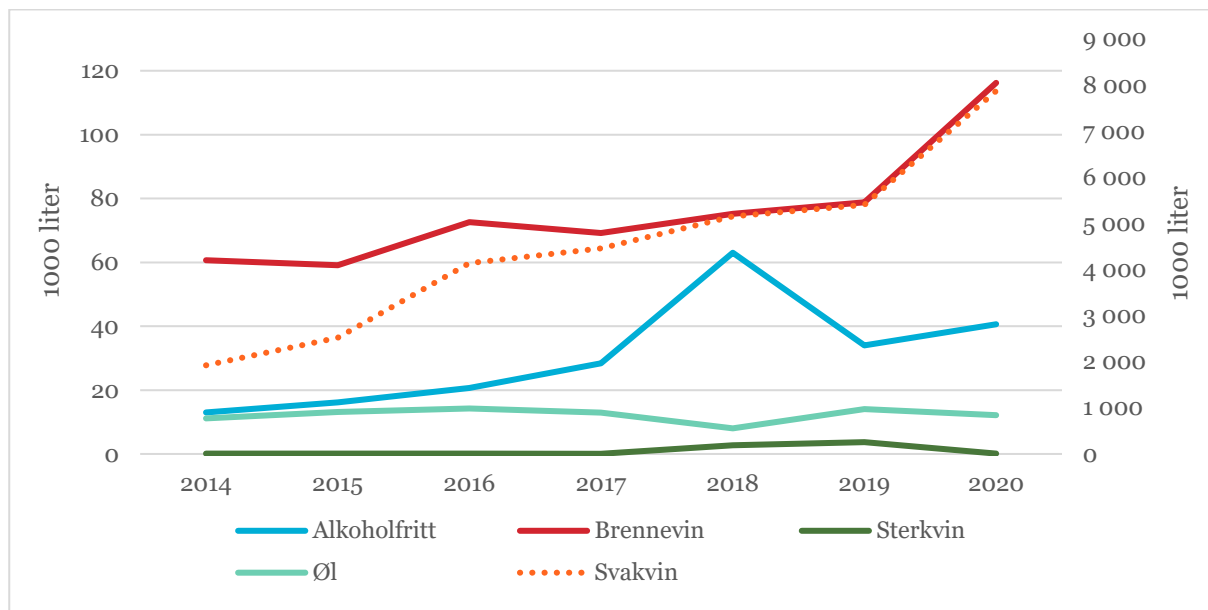
Hovedvaregruppe	2020	Andel økologisk
Svakvin	7 869 628	9,0 %
Brennevin	116 208	0,8 %
Alkoholritt	40 646	6,3 %
Sterkvin	77	0,01 %
Øl	12 100	0,3 %
Totalt	8 038 660	

Kilde: Vinmonopolet

98 prosent av omsetningen av de økologiske drikkevarer var svakvin. Dette importeres fra 31 land, og i underkant av 2 000 liter er produsert i Norge. Druer kan enklest dyrkes mellom 30 og 50 breddegrader, og det er derfor lite produksjon av svakvin i Norge. Dette selv om det de siste årene har blitt mer produksjon av svakvin i områder utenom disse breddegradene, og landbruksforskere jobber med å dyrke druer som er resistente mot de ulike utfordringene i de lave eller høye breddegradene. Av den grunn, er 70 prosent av omsetningen av norsk, økologisk svakvin, cider. De resterende 30 prosent er for det meste fruktvin.

Av de andre produktene som ble omsatt i Vinmonopolet i 2020, var ca. 15 prosent norskprodusert. Den største andelen er for alkoholfrie drikkevarer hvor andelen som er norsk er 44 prosent, og øl med 31 prosent norsk.

Figur 33 viser omsetningen av økologiske drikkevarer i Vinmonopolet fra 2014 til 2020 i tusen liter. På grunn av den høye omsetningen er salget av svakvin vist på høyre akse, mens salget av øvrige drikkevarer er vist på venstre akse. Figuren viser at svakvin, brennevin og alkoholfritt drikke har hatt en sterk økning i 2020. Omsetningen av øl og svakvin gikk ned.

Figur 33: Årlig salg av økologiske drikkevarer gjennom Vinmonopolet i perioden 2014–2020. Salget av svakvin er vist på høyre akse, mens salget av øvrige drikkevarer er vist på venstre akse. 1 000 liter.

Kilde: Vinmonopolet. Salgstall for alle produkter som var sertifisert økologisk ved utgangen av det gitte året.

7 Internasjonal utvikling

Det er de rikeste landene i verden som også har høyest konsum av økologiske jordbruksvarer. De største markedene for økologiske varer er USA og EU. EU har fortsatt langt igjen til de når målet om at de innen 2030 skal produsere økologiske produkter på 25 prosent av jordbruksarealet, og per i dag er det bare Østerrike som har klart det.

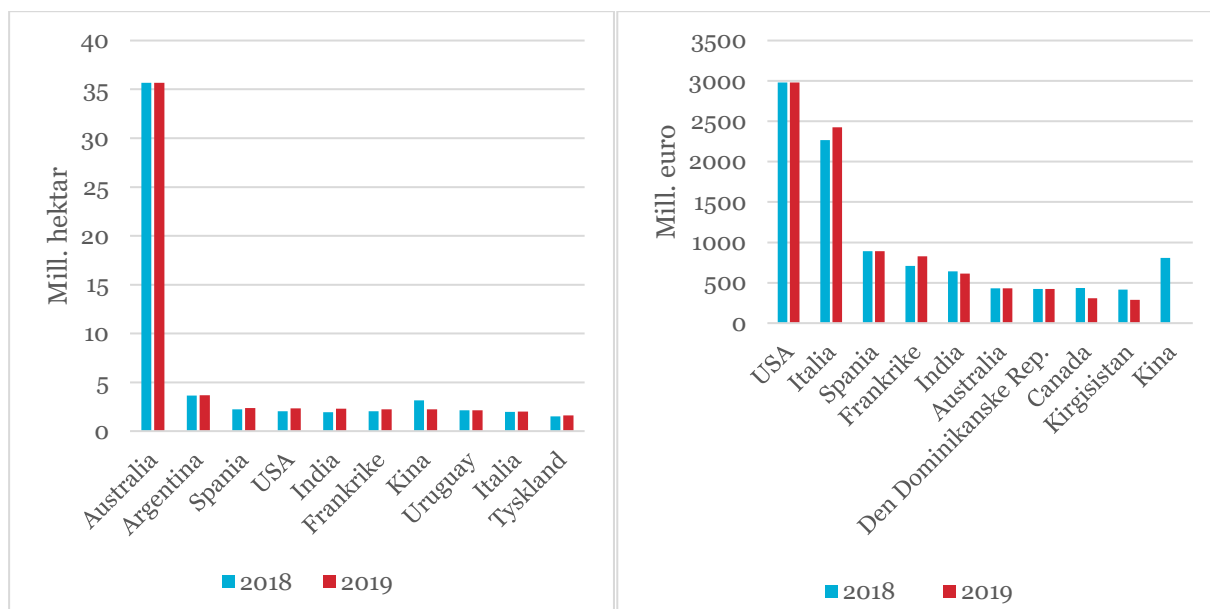
I Norden har Sverige lenge vært lengst fremme på både økologisk areal og total omsetning, mens Danmark har hatt høyest forbruk per innbygger og økologiskandel i detaljhandelen. I 2019 hadde imidlertid Danmark høyest vekst på alle parameterne. I Finland og Norge var forbruket av økologiske næringsmidler en mindre fremtredende trend.

7.1 Globalt og i EU

Dette kapitlet presenterer utviklingen i økologisk jordbruksareal, omsetning, konsum og handel med økologiske jordbruksvarer internasjonalt.

Det samlede globale økologiske jordbruksarealet ble anslått til rundt 72,3 mill. hektar i 2019. Dette var en økning fra 2018 på knapt 2 prosent. Totalt økologisk areal utgjorde 1,5 prosent av totalt jordbruksareal i verden. Det anslås at det var 3,1 millioner produsenter i 2019, og over 50 prosent av disse befinner seg i Asia. Dette var en oppgang for antall produsenter globalt på 13 prosent fra året før.

Figur 34, venstre side, viser de ti landene med størst økologisk jordbruksareal i 2019. 80 prosent av verdens økologiske areal lå i disse ti landene. Til tross for at Australia står for halvparten av det økologiske jordbruksarealet i verden, utgjør dette bare 9 prosent av landets totale jordbruksareal. Det aller meste av arealene i Australia brukes til ekstensive beiteområder. Figur 34, høyre side, viser at USA, Italia og Spania var de største eksportlandene av økologiske landbruksvarer i 2019.

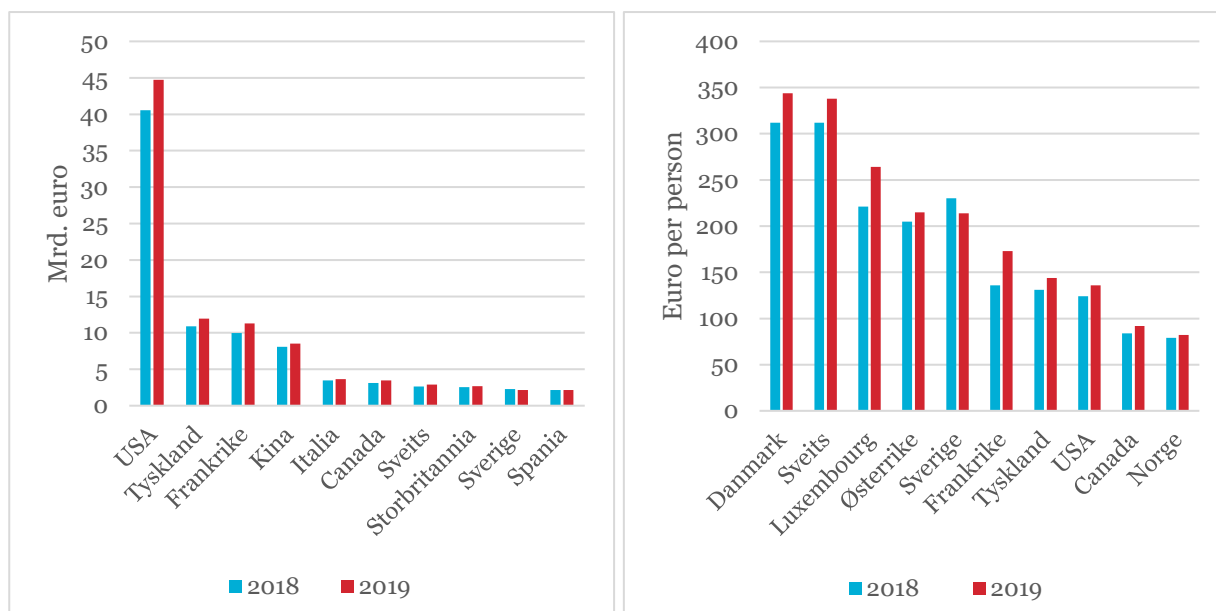

Figur 34: Venstre: Land med størst økologisk jordbruksareal i 2018 og 2019. Mill. hektar. Høyre: Land med størst eksport av økologiske jordbruksvarer i 2018 og 2019. Mill. euro.

Kilde: (FiBL & IFOAM, 2021)

Figur 35, høyre side, viser de landene med høyest konsum per person av økologiske jordbruksvarer. Det er de rikeste landene i verden som også har høyest og størst økning i konsum av økologiske landbruksvarer fra 2018 til 2019. Figur 35, venstre side, viser at USA og EU er verdens største markeder for økologiske

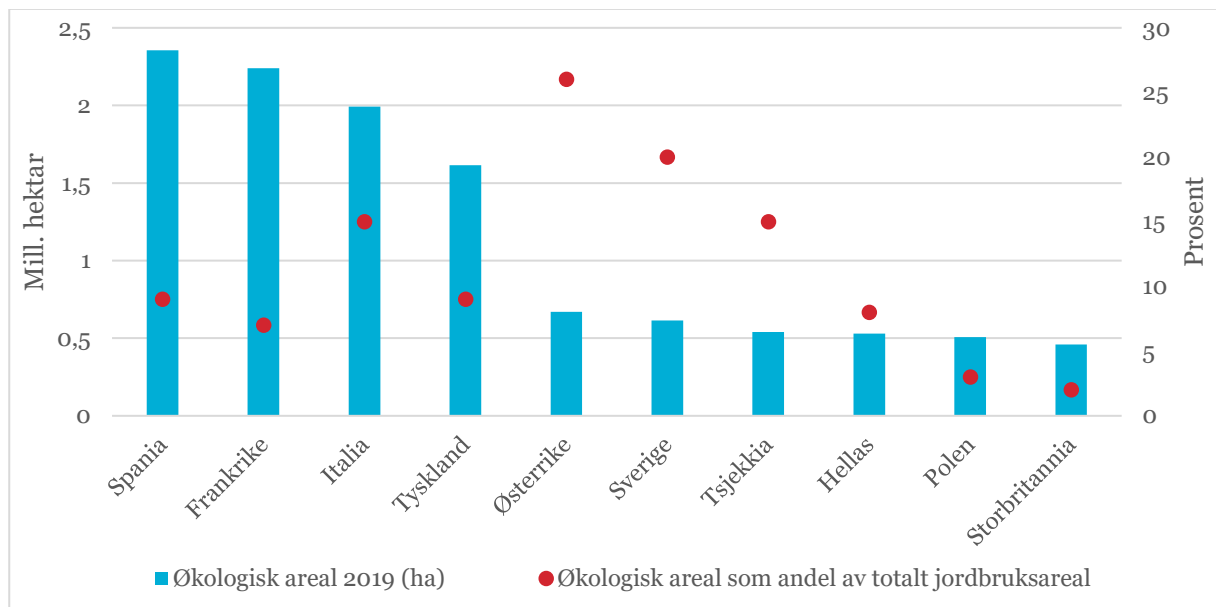
jordbruksvarer. Danmark ligger øverst og Norge som nummer ti på listen over de landene globalt i 2019 med høyest konsum per person, i verdi, av økologiske varer. Dette kommer vi tilbake til i neste kapittel.

Figur 35: Venstre: Land med høyest omsetning av økologiske varer i 2018 og 2019. Mrd. euro. Høyre: Land med høyest konsum av økologiske jordbruksvarer per person i 2018 og 2019. Euro.

Kilde: (FiBL & IFOAM, 2021)

I EUs nye forslag til landbrukspolitikk for perioden 2021 til 2027 (implementering utsatt til 2023) og sin «jord til bord»-strategi foreslås det at de innen 2030 skal produsere økologiske produkter på 25 prosent av jordbruksarealet. Figur 36 viser at det er store forskjeller mellom EU-landene i dag og at det blant landene med størst økologisk areal bare er Østerrike som ligger over nivået på 25 prosent.

Figur 36: Land i EU, inkludert Storbritannia, med størst økologisk jordbruksareal og deres prosentvise andel av totalt jordbruksareal i 2019. Mill. hektar prosent.

Kilde: (FiBL & IFOAM, 2021)

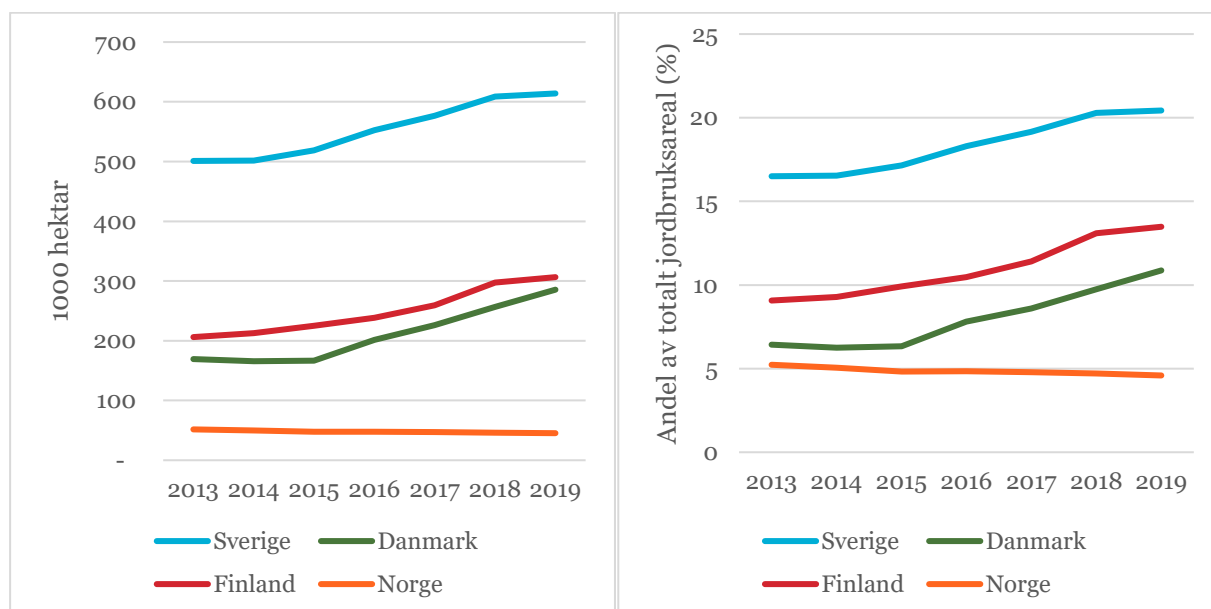
EU vedtok i 2018 nytt regelverk for økologisk produksjon og merking av økologiske produkter (se faktaboks i kap. 1.3). Regelverket skulle opprinnelig tre i kraft 1. januar 2021, men på grunn av covid-19-pandemien ble datoen utsatt med ett år.

7.2 Sverige, Danmark og Finland

I dette delkapitlet går vi nærmere inn på produksjon og forbruk av økologiske jordbruksvarer i våre nærmeste naboland. Her presenterer vi statistikk om areal og omsetning, og redegjør for trekk ved den økologiske sektoren i Sverige, Danmark og Finland.

Sverige er det nordiske landet med størst økologisk jordbruksareal, men veksten fra 2018 til 2019 var mindre enn fra 2017 til 2018. Arealet økte med 5 000 hektar og nådde 614 000 hektar i 2019. Det samme gjelder Finland, hvor arealet økte med 9 000 hektar til 306 000 hektar. I Danmark var derimot veksten i økologisk areal nesten like stor som året før. Arealet økte med 29 000 hektar til 286 000 hektar.

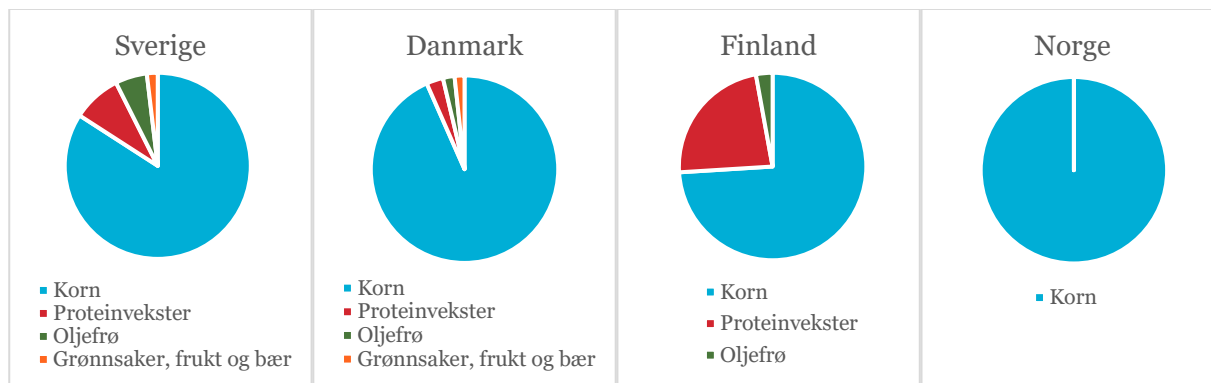
Figur 37 viser at utviklingen i økologisk jordbruksareal i stor grad samsvarer med utviklingen i andelen økologisk av totalt jordbruksareal i hvert land. Sverige er det landet som er nærmest EUs mål om 25 prosent økologisk jordbruksareal innen 2030, men må ha en sterkere årlig vekst enn i 2019 for å nå målet. Finlands vekst har også flatet ut sammenlignet med 2018, og de er med denne veksten ikke i rute. Danmark vil med lik årlig vekst nå 23 prosent i 2030, og vil med det ha passert både Finland og Sverige.

Figur 37: Økologisk jordbruksareal, 2013–2019. Venstre: 1000 hektar. Høyre: prosent.

Kilde: Eurostat.

Figur 38 viser hva som dyrkes på det økologiske jordbruksarealet i Sverige, Danmark, Finland og Norge. I alle landene dyrkes det både korn, proteinvekster, oljefrø, grønnsaker, frukt og bær, men det er bare gruppene med stort nok areal til at det synes i figurene som er tatt med. Finlands areal til grønnsaker, frukt og bær utgjør 0,02 prosent, og Norges areal til andre vekster enn korn utgjør 0,2 prosent. I alle landene går mesteparten av det økologiske jordbruksarealet til kornproduksjon. Finland har den minste andelen kornareal, hovedsakelig fordi 23 prosent av arealet går til produksjon av proteinvekster.

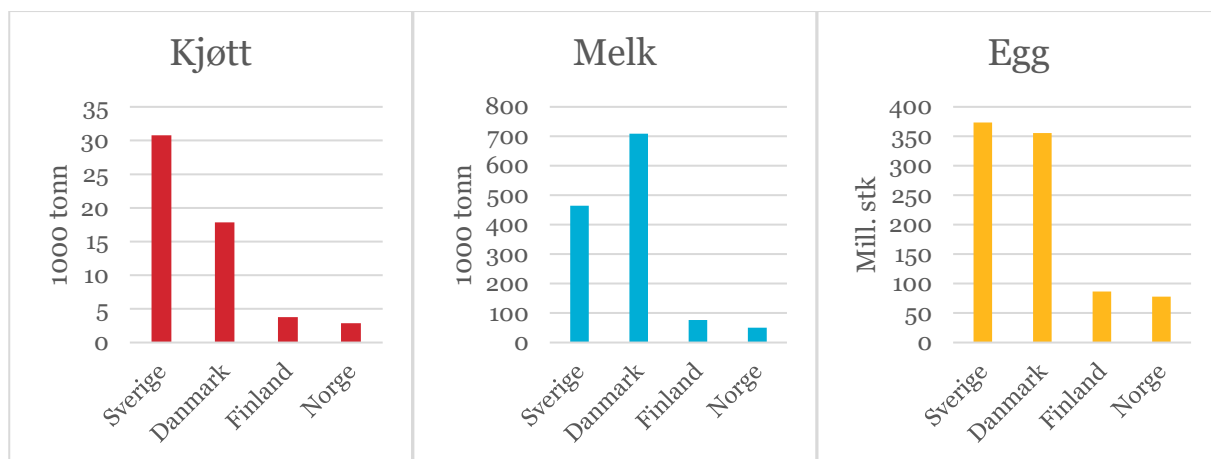

Figur 38: Økologisk jordbruksareal fordelt på veksttype i 2019.

Kilde: (FiBL & IFOAM, 2021)

Proteinvekster er inkludert belgfrukter.

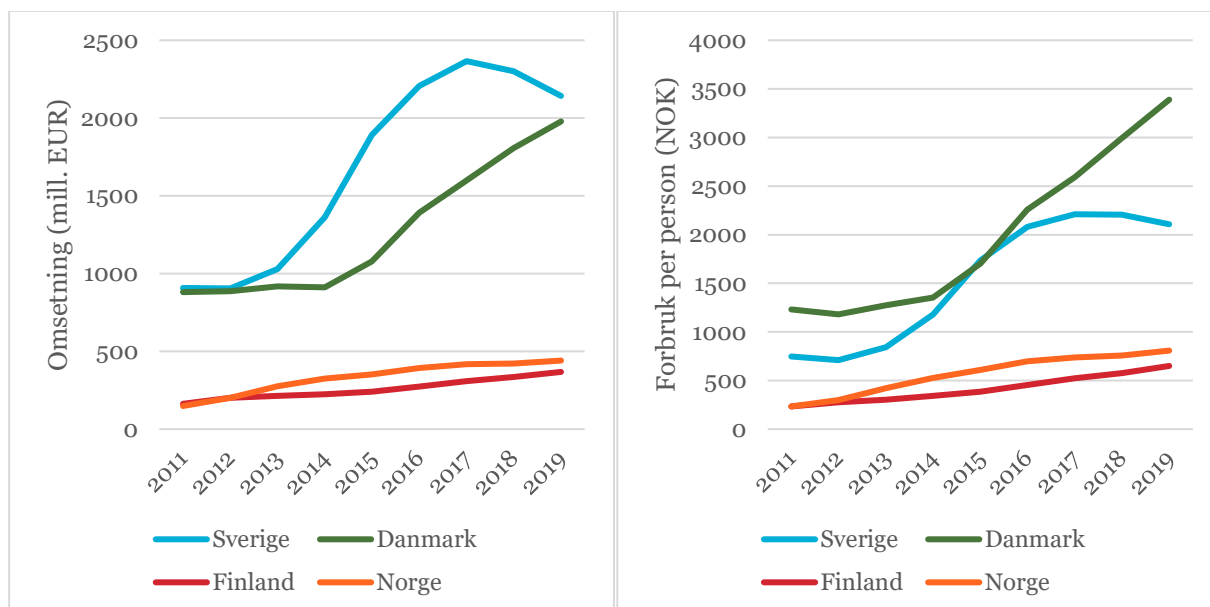
Figur 39 viser produksjonen av kjøtt, melk og egg i de samme fire landene i 2019. Kategorien melk omfatter all råmelk som er levert fra produsenter, uavhengig av videre anvendelse. For alle produktgruppene går det et hovedskille når det gjelder produserte mengder, mellom Sverige og Danmark på den ene siden og Finland og Norge på den andre. Sverige produserer mest økologisk kjøtt og egg, mens Danmark produserer mest økologisk melk.

Figur 39: Produksjon av økologisk kjøtt, melk og egg i Sverige, Danmark, Finland og Norge i 2019. 1000 tonn og mill. stykk.

Kilde: Eurostat.

Figur 40 viser at Sverige lenge har vært det største markedet for omsetning av økologiske næringsmidler i Norden. Veksten har imidlertid avtatt slik at det svenske markedet har begynt å krympe, samtidig som det danske markedet har vokst kraftig. Danmarks omsetningsutvikling, som har vært sterkt økende i flere år, samsvarer med økningen i økologisk areal. Omsetningen i 2019, målt i mill. euro, var omtrent lik i de to landene. At den totale danske omsetningen nærmer seg den svenske til tross for at befolkningen er litt over halvparten så stor, henger sammen med utviklingen i forbruk per person. Mens forbruket har begynt å avta i Sverige, har forbruket fortsatt å vokse i Danmark og var i 2019 nesten 1300 kr per person høyere enn i Sverige.

Figur 40: Venstre: Omsetning av økologiske næringsmidler i detaljhandelen, 2011–2019. Høyre: Forbruk per person.

Kilde: (FiBL & IFOAM, 2021)

7.2.1 Sentrale utviklingstrekk i Sverige, Danmark og Finland

Den høye produksjonen av økologiske landbruksvarer og høyt forbruk av disse produktene i Sverige skyldes blant annet store offentlige innkjøp. Det er et vedtatt mål om at 60 prosent av alle næringsmiddelinnkjøp i offentlig sektor skal være økologiske innen 2030. I 2019 var andelen økologisk i offentlige næringsmiddelinnkjøp på 39 prosent, som var høyest i verden (Ekoweb.nu, 2021). Dette målet har bidratt til forutsigbarhet på etterspørselssiden, som igjen gjør det tryggere for bonden å legge om til økologisk drift. Dette har sørget for at Sverige også er i verdenstoppen på andel økologisk jordbruksareal.

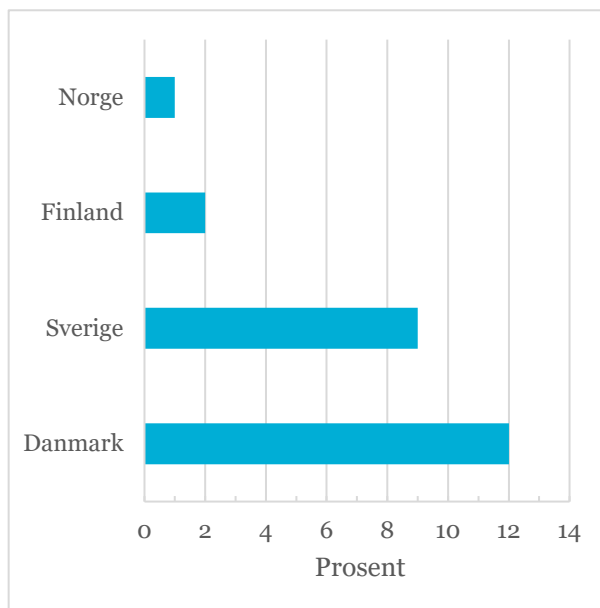
Samtidig forteller tallene at veksten i økologisksektoren i Sverige er avtakende. Figur 37 viser at veksten i areal fra 2018 til 2019 var den laveste på fem år. Figur 40 viser at total omsetning og forbruket per person nå er nedadgående etter å ha vokst raskt mellom 2013 og 2016. Ifølge rapporten Økologisk Livsmedelsmarknad fra nettstedet Ekoweb.nu har den nedadgående trenden fortsatt i 2020. Denne rapporten slår fast at Sverige i 2020 er et unntak når det gjelder omsetning av økologiske næringsmidler. Covid-19-pandemien har ført til økt etterspørsel i land over hele verden, men i Sverige har omsetningen gått ned med en halv milliard svenske kroner, eller 1,7 prosent. I rapporten trekkes det fram at andre forbrukstrender har gjort seg mer gjeldende blant svenskene. For mange er det viktigere at maten har svensk eller lokalt opphav enn at den er økologisk. I tillegg har det økte klimaengasjementet ført til mer etterspørsel etter vegetariske produkter på bekostning av animalske, og dette skiftet kan ha påvirket øko-omsetningen negativt (Ekoweb.nu, 2021).

Danmark har hele tiden vært ledende i Norden når det gjelder forbruk per person, og var i 2019 det landet i verden med høyest økologiskandel i detaljhandelen. I 2019 var også den totale danske omsetningen nesten like stor som den svenske. At den danske omsetningen av økologisk var såpass høy selv om det økologiske arealet var halvparten så stort som i Sverige, forklares ved en relativt stor import. Danmark importerte i 2019 økologiske næringsmidler for 1,24 milliarder euro. Dette utgjør 66 prosent av omsetningen, presentert i Figur 40. Danmark importerer større mengder økologisk mat enn langt mer folkerike land som Spania og Polen. (FiBL & IFOAM, 2021).

I tillegg var Danmarks eget produksjonsgrunnlag i sterk utvikling. Landet hadde høyest vekst også når det gjelder økologisk jordbruksareal, som har fordoblet seg siden 2007. Ambisjonen er å dekke mer av etterspørselen med danske produkter og samtidig øke eksporten (Landbruksstyrelsen, 2020).

Mens offentlig sektor ofte trekkes fram i Sverige, skyldes det høye forbruket i Danmark først og fremst etterspørsel hos private forbrukere. Det har vært politisk vilje over tid til å fremme økologisk mat, og det har lenge vært et godt samarbeid mellom myndigheter, forskningsmiljøer og de ulike leddene i verdikjeden (Organic Denmark).

Finland har det nest største økologiske jordbruksarealet og den nest største andelen økologisk av totalt jordbruksareal i Norden. Det økologiske jordbruksarealet er nesten syv ganger større enn i Norge, og andelen økologisk jordbruksareal er omtrent tre ganger så stor. Likevel er både den totale omsetningen og forbruket per person lavere enn i Norge. Dette kan forklares ved at økologiske kornprodukter er Finlands viktigste økologiske eksportvare. Altså har Finland mer dyrkbar mark enn Norge, men nokså lik befolkning og forbruksmønster. Den viktigste omsetningskanalen er dagligvarebutikker (Pro Luomu, 2020).

Figur 41: Andel økologisk av omsetningen i detaljhandelen med næringsmidler i 2019. Prosent.

Kilde: FiBL & IFOAM, 2021

8 Tilskudd til økologisk jordbruk

I 2020 utbetalte Landbruksdirektoratet 118,2 mill. kroner i produksjonstilskudd til økologiske produksjoner. Formålet med tilskuddet er å gi insentiv til økt økologisk jordbruksproduksjon i Norge.

Landbruksdirektoratet tildelte ca. 34 mill. kroner til 25 prosjekter i 2020, som skal bidra til utvikling av økologisk jordbruk. Tilskudd til utviklingstiltak går til prosjekter i hele verdikjeden og skal styrke privat og offentlig forbruk, primærproduksjon, foredling og distribusjon.

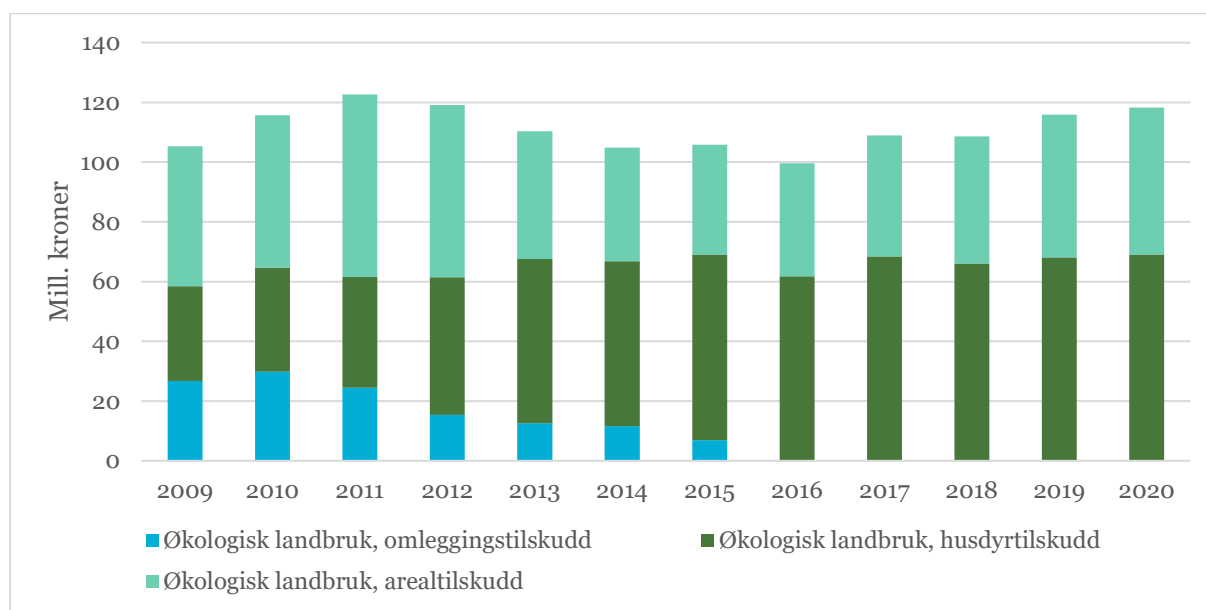
8.1 Produksjonstilskudd

I 2020 ble det utbetalt 118,2 mill. kroner i direkte tilskudd til økologisk primærproduksjon. Dette var en økning på 2,3 mill. kroner fra 2019.

Dette kapitlet handler om midler som utelukkende går til økologisk jordbruk i Norge, og presenterer utvikling og status innenfor direkte tilskudd. Tallgrunnlaget er hentet fra Landbruksdirektoratet.

8.1.1 Liten økning i utbetalt produksjonstilskudd siste året

Produsenter som driver økologisk, kan motta ekstra tilskudd for økologiske arealer (heretter omtalt som arealtilskudd) og tilskudd til økologisk husdyrproduksjon. Det er ulike satser for ulike husdyr og vekster. Formålet med tilskuddene er å stimulere til at en større andel av jordbruksproduksjonen blir økologisk.

Figur 42: Utbetalinger for de ulike ordningene i jordbruksavtalen, 2009–2020. Mill. kroner.

Kilde: Landbruksdirektoratet

Figur 42 viser at utbetalingen av økologisk produksjonstilskudd økte fra 2019 til 2020. Det ble utbetalt 2,4 mill. kroner mer i 2020 enn i 2019. Utbetalingene til økologisk areal og areal i andre års karens økte med 1,4 millioner fra 2019 til 2020.

Fra 2019 (avtaleår 2019–2020) til 2020 (avtaleår 2020–2021) økte satsen til økologisk kornareal. Alle andre satser forble like som i 2019, jf. Tabell 18.

Tabell 18: Sats per dekar per avtaleår. Kroner per dekar

Produksjon	2019–2020	2020–2021
Frukt og bær, inkludert arealer i 2. karensår og eventuelt 3. karensår	1650	1650
Grønnsaker, inkludert arealer i 2. karensår.	1650	1650
Poteter, inkludert arealer i 2. karensår.	800	800
Korn til modning og krossing, inkludert arealer i 2. karensår.	375	382
Grønngjødsling, inkludert arealer i 2. karensår.	500	500
Areal brakka for å bekjempe ugras	25	25
Grovfôr, inkludert arealer i 2. karensår.	25	25
Areal i 1. karensår. Alle vekstgrupper	150	150

Kilde: Landbruksdirektoratet

Utbetalingene til økologiske husdyr økte med 1 mill. kroner. Økningen forklares med både høyere satser, som vist i Tabell 19 og et høyere antall økologiske dyr som får tilskudd.

Omleggingstilskuddet er avviklet med virkning for areal som startet omlegging i 2014 og senere.

Fra 2019 (avtaleår 2019–2020) til 2020 (avtaleår 2020–2021) økte alle satsene til økologiske husdyr.

Tabell 19: Sats per dyr per avtaleår. Kroner per dyr.

Produksjon	2019–2020	2020–2021
Melkeku	3400	3500
Ammeku	2300	2400
Øvrig storfe	700	730
Sau og melkesau	447	462
Melkegeit	300	315
Ammegeit	250	265
Avlsgris	502	517
Slaktegris	300	315

Kilde: Landbruksdirektoratet

Innretningen av tilskuddene har endret seg med tiden. I 2011 ble tilskuddssatsen for eng og beitearealer (annet areal som dyrkes økologisk) justert ned, og de ledige midlene ble omdisponert til høyere tilskudd til husdyr. I 2012 ble tilskuddet for eng og beitearealer ytterligere nedjustert, og satsene for husdyr økte videre. Denne dreiningen av tilskudd fra areal til dyr hadde til formål å bidra til at flere la om til økologisk husdyrhold, med mulighet for mer økologisk kjøtt i markedet. I 2013 ble det i jordbruksoppgjøret bestemt at omleggingstilskuddet skulle avvikles for foretak som startet omlegging i 2014. Disse foretakene får i stedet økologisk arealtilskudd fra 2. karensår. I 2014 ble tilskuddssatsene for økologisk husdyrhold forenklet slik at satsene ikke lenger var avhengige av hvor i landet produksjonen befant seg. Dette ble gjort i sammenheng med mål om å forenkle støttestrukturen i landbruket. I 2018 ble det innført arealtilskudd til arealer i første års karens for å stimulere til økt økologisk produksjon. Satsen har ikke blitt endret siden den gang.

Grunnet covid-19-pandemien var det ikke mulig å gjennomføre de tradisjonelle forhandlingene i jordbruksoppgjøret i 2020. Etter forenklede forhandlinger ble det besluttet å øke satsen for økologisk areal

dyrket med korn med kr 7 per dekar. De resterende satsene for økologiske arealer ble ikke endret. For husdyrtilskuddene økte alle satsene i 2020.

8.2 Frakttilskudd

Tilskudd kan gis til frakt av økologisk korn fra kornprodusent til nærmeste mottaksanlegg som kan ta imot den aktuelle arten. Tilskuddet gis med soneberegning. Sonene tilsvarende hvor mange kilometer mottaksanlegget befinner seg fra kommunens administrasjonssentrum i produsentens kommune. Se for øvrig Rundskriv 2020-23 for gjeldende satser. Satsene har vært uendret siden 2002. Det gis også tilskudd til frakt av kraftfôr, men der er det ingen differensiering av satsene mellom konvensjonelt og økologisk.

Tabell 20: Satser til frakt av økologisk korn. Kilometer og kroner per tonn.

Fra 2002 t.o.m. 2020	Sone	Sats
0	0-20	0
1	21-40	13
2	41-60	25
3	61-80	37
4	81-100	48
5	101-120	59
6	121-140	70
7	>140	81

Kilde: Landbruksdirektoratet

I 2020 ble det utbetalt 469 113 kroner i frakttilskudd. Økningen fra 2019 skyldes stor produksjon av matkorn i 2020 på grunn av optimalt vær og vekstforhold for de som fikk tresket tidlig. Se detaljer om produksjonsutviklingen i Kap.1. Økningen framstår ekstra stor fordi utbetalingene i 2019 var lave på grunn av den tørkerammede 2018-avlingen.

Tabell 21: Utbetalt til frakt av økologisk korn. Kroner.

År	Utbetalt tilskudd
2019	59 057
2020	469 113

8.3 Prisnedskrivningstilskudd

Kornkjøper er berettiget prisnedskrivningstilskudd for innkjøpt norsk korn og oljefrø/fôrerter til kraftfôr og matmel. For økologisk korn er tilskuddet høyere enn for konvensjonell vare. Satsene reguleres årlig fra 1. juli. Differansen mellom satsen for konvensjonell og økologisk vare økte fra og med kornåret 2019–2020 og er nå 111 øre per kg høyere for økologisk korn. For oljevekster er differansen 121 øre per kg og 65 øre per kg for fôrerter og har vært det i flere år. Se

Tabell 22 for dagens økologiske satser.

Tabell 22: Sats per kg korn, oljevekster og fôrreter. Øre per kg.

Sats (øre/kg)	2019–2020	2020–2021
Korn økologisk	179,50	189,90
Økologiske oljevekster, lupiner og åkerbønner	345,80	362,80
Økologiske fôrreter	186,50	203,50

Kilde: Landbruksdirektoratet

Andelen økologisk korn er liten, rundt 1 prosent per år, jf. Tabell 23. Tabellen viser produksjonen multiplisert med satsen for de fem siste kornårene for korn, samt andelen av tilskuddet som gikk til økologisk vare.

Tabell 23: Utbetalinger til prisnedskrivning, Mill. kroner

	Tilskudd til økologisk korn	Andel av tilskuddet som går til økologisk
2015–2016	18	2,5 %
2016–2017	22	3,0 %
2017–2018	21	2,9 %
2018–2019	9	2,2 %
2019–2020	23	2,7 %
2020–2021 (t.o.m. februar)	25	2,6 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

Mengden økologisk korn som er levert er ganske konstant. Økningen i utbetalingen skyldes dermed økning i satsen. Økologiskandelen for oljefrø og fôrreter er henholdsvis 7-12 prosent og 3-12 prosent avhengig av år.

De store kornhandlerne tilbyr et tillegg for økologisk vare. I 2020–2021 er det mellom 111 øre per kg og 151 øre per kg, avhengig av kornslag. Den høyere prisnedskrivingssatsen dekker med andre ord store deler av differansen i pris til bonde og gir et insentiv for å avregne økologiske korn som nettopp det.

8.4 Utviklingsmidler

Landbruksdirektoratet forvalter midler til utvikling av økologisk landbruk og følger omsetningen av økologiske landbruksvarer. Målet er å stimulere til økologisk produksjon av varer som vi har forutsetning for å produsere i Norge, og som markedet etterspør. Landbruksdirektoratet har i 2020 videreført arbeidet med oppfølging av Nasjonal strategi for økologisk jordbruk (2018 – 2030).

8.4.1 34 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk

For 2020 ble det avsatt 34 mill. kroner til utviklingstiltak innen økologisk landbruk, der en stor del av midlene ble tildelt særskilte satsinger som fulgte av føringer i strategien. Landbruksdirektoratet ga tilskudd til totalt 25 utviklingsprosjekter i hele verdikjeden. Prosjektene skal bidra til å løse flaskehalser i hele verdikjeden for økologisk mat. Ordningen er omtalt på Landbruksdirektoratets nettside. Det ble blant annet gitt prosjektstøtte til følgende tiltak:

- Norsk Landbruksrådgiving (NLR) videreførte sitt arbeid med å styrke sine oppgaver innen økologisk jordbruk med utvikling av faglige nettverk innen de ulike økologiske produksjonene. De samarbeider med Norsk senter for økologisk landbruk om dette arbeidet.

- Tiltak for å mobilisere og rekruttere nye økologiske produsenter ivaretas gjennom samarbeidsprosjektet Landbrukets Økoløft. Innen serveringsmarkedet bidrar Matvalget med ulike veiledningstiltak rettet mot serveringssteder som vil ha økologisk mat på menyen, og Nofima bistår virksomheter med utvikling av nye økologiske produkter.
- Landbruksdirektoratet har også prioritert støtte til prosjekter som skal bidra med ulike informasjonstiltak for å synliggjøre økologisk mat for forbrukere, og til prosjekter som skal bidra til omsetning av økologisk mat i ulike salgskanaler. Blant annet synliggjøres norskproduserte økologiske varer for forbrukere i butikk gjennom prosjektet Øko-demo.

Det er behov for produksjon av mer økologisk korn, så det ble også bevilget støtte til flere kornprosjekter.

Koronasituasjonen har fått konsekvenser for gjennomføring av en del tiltak i 2020, og enkelte prosjekter har derfor løst oppgavene på andre måter eller har søkt om utsettelse.

8.4.2 Nasjonalt program for jordhelse

Innsatsen fra det økologiske foregangsfylket «Levende matjord» (2010–2019) har ført til et økende engasjement for jord og jordhelse blant både konvensjonelle og økologiske bønder. Etter oppdrag fra LMD satte Landbruksdirektoratet ned og ledet en bredt sammensatt arbeidsgruppe i 2019 og leverte rapporten «Nasjonalt program for jordhelse» i mars 2020.

9 Bakgrunnsinformasjon

9.1 Hva er økologisk jordbruk? – idébakgrunn

Økologisk produksjon bygger på et helhetssyn som omfatter de økologiske, økonomiske og sosiale sidene ved produksjonen, både i lokalt og globalt perspektiv. Dette innebærer at:

- bonden betrakter naturen som en helhet og tilstreber et selv bærende og vedvarende agro-økosystem som er i god balanse, og som er basert mest mulig på lokale og fornybare ressurser
- jordens fruktbarhet hovedsakelig opprettholdes ved å resirkulere organisk materiale, og uten bruk av lettløselig mineralgjødsel
- dyrkingssystemet utformes med mest mulig forebyggende tiltak mot skadegjørere og ugress, og uten bruk av kjemisk-syntetiske bekjempningsmidler
- bonden tilstreber en balanse mellom dyretall og areal slik at gården er mest mulig selvforsynt med fôr til husdyrene, og at tilførsel av gjødsel til jorden skjer med minst mulig risiko for forurensning av omgivelsene

9.2 Forvaltning av økologisk landbruk

Mattilsynet har tilsynsansvar for økologisk produksjon, foredling og salg av økologisk mat, men har delegert den utøvende kontroll av gårdsbruk og bedrifter til Debio. Begrepet "økologisk" innen landbruket og akvakultur er beskyttet, og Debios Ø-merke er det norske godkjenningsmerket for økologisk produksjon.

Landbruksdirektoratet har en sentral rolle i utviklingsarbeidet innenfor økologisk produksjon og omsetning. Landbruksdirektoratet har ansvar for:

- markedsovervåkning av økologisk produkter, og utarbeiding av oversikt over areal, produksjon, foredling og omsetning
- forvaltning av importvernet for landbruksvarer, herunder også økologiske landbruksvarer
- rådgivning overfor LMD i spørsmål knyttet til økologisk landbruk
- sekretariatet for Styret for forskningsmidler over jordbruksavtalen
- forvaltning av tilskuddsordningen «Utviklingstiltak innen økologisk landbruk»
- produksjonstilskudd for økologisk landbruk, herunder tilskudd til arealer i 1. karens, arealtilskudd og tilskudd til økologisk husdyrproduksjon.
- Koordineringsansvar for «Forvaltningsforum for økologisk jordbruk».

Forvaltningsforum for økologisk jordbruk ble opprettet i 2020 som et tiltak i Økologiprogrammet 2019–2030. Forvaltningsforumet skal samle de ulike forvaltningsorganene med oppgaver innen økologisk jordbruk med formål om å få innspill til hvordan virkemidlene over jordbruksavtalen fungerer i praksis og å se dem i sammenheng.

9.3 Regelverk for økologisk produksjon

Norges regelverk for produksjon og merking av økologiske landbruksvarer skal sikre at landbruksprodukter som er sertifisert som økologisk, tilfredsstiller lovbestemmelsene om økologisk produksjon. Regelverket er en del av EØS-avtalen, og er gjennomført i Norge gjennom Økologiforskriften (Lovdata, 2017). Regelverket er fastsatt som forordninger og har flere unntaksmuligheter og overgangsordninger. Utover fleksibiliteten som er nedfelt i regelverket er det ikke rom for nasjonale tilpasninger.

Oppdatert EU-regelverk ble gjeldende i Norge fra 18. mars 2017. Dette regelverket hadde vært gjeldende i EU-landene siden 1. januar 2009. I det oppdaterte regelverket var det blant annet endringer i krav til fast dekke i sauefjøs, innstramming i krav til parallellproduksjon ved dyrking av flerårige vekster og innstramming i krav til bruk av lokalprodusert fôr.

Det er også kommet utkast til et nytt regelverk som vil være gjeldende i EU fra 1. januar 2021.

9.4 Import av økologiske landbruksvarer

For å gi grunnlag for norsk produksjon av landbruksvarer, levende kulturlandskap og bosetting i hele landet, har Norge et tollbasert importvern for landbruksvarer. Importvernet er en forutsetning for at det kan produseres melk, korn, kjøtt, egg, poteter, frukt og grønt i Norge. Det gir også muligheter for å opprettholde en næringsmiddelindustri i Norge basert på avsetning av norske råvarer.

Importvernet skiller i utgangspunktet ikke mellom økologisk og konvensjonelt dyrkede produkter, noe som gjør det vanskelig å få statistikk over importmengden av økologiske landbruksvarer. Økologiske varer klassifiseres på samme varenummer i tolltariffen som konvensjonelle og har de samme tollsatsene. Den enkelte importør kan dermed velge om han vil ta inn økologiske eller ordinære importvarer. Dette gjelder både for import til ordinær toll (tolltariffens satser) og import innenfor de ordningene hvor Landbruksdirektoratet administrerer tollsatsene ytterligere ned; generelle tollnedsettelse, individuelle tollnedsettelse, tollkvoter og tollfri import fra utviklingsland. Økologiske produkter har altså den samme tollbeskyttelsen som konvensjonelle varer med noen unntak.

Forskrift 22. desember 2005 nr. 1723 om administrative tollnedsettelse for landbruksvarer (FAT) åpner for tollnedsettelse for utvalgte økologiske produkter i § 14. Det kan gis tollnedsettelse for ferdig bearbeidede økologiske safter, økologisk konserverte varer av frukt, bær og grønnsaker og økologisk barnemat. Vilåårene for at det kan gis tollnedsettelse for disse produktene er at det ikke finnes tilstrekkelig norsk produksjon av tilsvarende varer, og at disse varene etter næringspolitiske vurderinger ikke konkurrerer med norske landbruksvarer. I tillegg skal disse varene tilfredsstille gjeldende regelverk og merking av økologiske landbruksvarer.

Formålet med ordningen for økologiske produkter er å gi mulighet for import av varer som det ikke er tilstrekkelig dekning av i Norge, både fordi det produseres for lite økologiske råvarer i Norge og fordi de norske produksjonsbedriftene ikke kan trekke stordriftsfordeler av denne type produksjon.

De individuelle tollnedsettelsene gis for en bestemt periode for et bestemt produkt til en gitt tollsats. Tollsatsen vurderes i forhold til tilsvarende eller lignende konvensjonelle varer.

Referanser

- Ekoweb.nu. (2021, Januar 28). *Økologisk livsmedelsmarknad*. Hentet fra <http://www.ekoweb.nu/attachments/67/69.pdf>
- FiBL & IFOAM. (2021). *The World of Organic Agriculture - Statistics and Emerging Trends 2021*.
- Hagen, L. B. (2020, August 28). *Stopper muligheten til å bruke ikke-økologisk fôr til økologisk fjørfe eller gris*. Hentet fra <https://www.nationen.no/landbruk/stopper-muligheten-til-a-bruke-ikke-okologisk-for-til-okologisk-fjorfe-eller-gris/>
- Landbrugsstyrelsen. (2020, Mai 21). *Danmarks øko-areal fordoblet på 12 år*. Hentet fra <https://lbst.dk/nyheder/nyhed/nyhed/danmarks-oeko-areal-fordoblet-paa-12-aar-1/>
- Lovdata. (2017). *Forskrift om økologisk produksjon og merking av økologiske landbruksprodukter, akvakulturprodukter, næringsmidler og fôr (økologiforskriften)*. Hentet fra <https://lovdata.no/dokument/SF/forskrift/2017-03-18-355>
- Mattilsynet. (2021, Februar 5). *Utsettelse nytt økologiregelverk, og videreføring av unntak inntil nytt regelverk trer i kraft*. Hentet fra https://www.mattilsynet.no/om_mattilsynet/okologi/utsettelse_nytt_okologiregelverk_og_videreforing_av_unntak_inntil_nytt_regelverk_trer_i_kraft.42006
- Organic Denmark. (u.d.). *The Organic Way. The Danish Model*. Hentet fra [organicdenmark.com: https://www.organicdenmark.com/the-danish-model](https://www.organicdenmark.com/the-danish-model)
- Pro Luomu. (2020). *Organics in Finland 2019*. Hentet fra https://proluomu.fi/wp-content/uploads/2020/10/organics-in-finland-2019_english.pdf
- Solbakken, H. A. (2019, Juni 26). *Sofia Maria (27) meiner ho har svaret på framtidens matproduksjon*. Hentet fra <https://www.nrk.no/innlandet/sofia-maria-dyrkar-gronsaker-til-fjells-og-far-det-lonsamt---det-far-okologisk-norge-til-a-juble-1.14592094>
- Statistikknett. (2021). *Samlet kommersielt marked*. Hentet fra https://www.statistikknett.no/reiseliv/ar/din_region/dinregion_oversyn.aspx
- Telemarksforsking. (2020, 03). *REKO-ring: En viktig omsetningskanal for økologisk*. Hentet fra <https://www.statsforvalteren.no/siteassets/fm-rogaland/dokument-fmro/landbruk/rapportar/telemarksforsking-reko-januar-2020.pdf>
- Totalmarked kjøtt og egg. (2021). *Markedsprognose kjøtt og egg pr. mars 2021*.

Vedlegg

Vedlegg 1: Omsetning av økologiske grønnsaker og frukt, samt totalomsetning på engrosnivå. Andel økologisk i totalomsetning. Tonn og prosent

Kulturer	Totalt 2019	Økologisk 2019	Andel økologisk 2019	Totalt 2020	Økologisk 2020	Andel økologisk 2020	Endring i økologisk 2019–2020
Potet	52 764	600	1,14 %	58 076	621	1,07 %	3 %
Veksthusvarer							
Agurk	17 898	231	1,29 %	20 533	462	2,25 %	100 %
Annen salat	1 880	1	0,06 %	2 422	16	0,66 %	1420 %
Tomat	4 674	73	1,57 %	5 899	128	2,17 %	74 %
Tomat, andre	2 239	55	2,44 %	2 724	15	0,54 %	-73 %
Tomat, cherry	2 130	20	0,93 %	1 385	26	1,87 %	30 %
Urter	1 537	311	20,23 %	1 522	346	22,74 %	11 %
Frilandsgrønnsaker							
Blomkål	4 871	73	1,50 %	4 730	119	2,53 %	63 %
Brokkoli	3 148	79	2,51 %	3 428	124	3,61 %	57 %
Gulrot	33 100	1 575	4,76 %	36 199	1 577	4,36 %	0 %
Hjertesalat	877	31	3,52 %	1 215	20	1,65 %	-35 %
Hvitkål	9 471	372	3,93 %	10 964	308	2,81 %	-17 %
Isbergssalat	4 519	101	2,22 %	4 589	39	0,85 %	-61 %
Kepaløk	9 732	230	2,37 %	15 397	168	1,09 %	-27 %
Knollselleri	2 200	101	4,58 %	1 768	69	3,92 %	-31 %
Kålrot	11 632	285	2,45 %	10 269	270	2,63 %	-5 %
Pastinakk	388	20	5,05 %	382	56	14,56 %	183 %
Purre	1 866	71	3,78 %	1 739	62	3,56 %	-12 %
Ruccola	156	18	11,85 %	124	22	17,97 %	20 %
Rødbeter	828	186	22,47 %	877	243	27,71 %	31 %
Rødløk	4 268	109	2,54 %	6 765	164	2,42 %	51 %
Squash	310	7	2,35 %	323	21	6,40 %	184 %
Stilkselleri	889	19	2,19 %	999	195	19,55 %	904 %
Frukt							
Epler*	8 388	86	1,03 %	6 074	22	0,36 %	-74 %
Plommer*	2 071	112	5,41 %	482	4	0,83 %	-96 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

* Tall justert med informasjon fra fruktlagerinspektøren for 2020

Vedlegg 2: Priser til produsent for norskproduserte økologiske poteter, grønnsaker og frukt i avlingssesongen 2019–2020. Kroner per kg dersom ikke annet er presisert.

Kulturer	Gjennomsnittspris 2019	Gjennomsnittspris 2020	Endring 2019 - 2020
Potet	10,62	11,00	3,6 %
Veksthusvarer			
Urter, potte	12,15	12,13	-0,2 %
Agurk, stykk	12,46	14,45	16,0 %
Tomat	10,46	10,46	0,0 %
Veksthussalat, pakke (150 g)			
Frilandsgrønnsaker	22,18	22,62	2,0 %
Gulrot, pakke (750 g)	17,32	17,21	-0,6 %
Kålrot	13,15	14,31	8,8 %
Hvitkål	14,26	14,95	4,8 %
Blomkål, stykk	14,45	15,89	9,9 %
Brokkoli, pakke (400 g)	13,88	13,45	-3,1 %
Kepaløk	17,96	18,64	3,8 %
Rødløk	23,15	20,16	-12,9 %
Purre	14,21	14,65	3,1 %
Stilkselleri, stykk	23,17	20,33	-12,3 %
Knollselleri	36,51	36,80	0,8 %
Rødbeter	8,47	8,47	0,0 %
Pastinakk	17,86	15,14	-15,2 %
Squash	18,54	19,33	4,2 %
Isbergsalat, stykk	22,23	19,95	-10,3 %
Hjertesalat, pakke (300 g)	15,45	16,83	8,9 %
Ruccola, pakke (50 g)			
Frukt	19,49	22,47	15,3 %
Epler	38,86	-	-100,0 %
Plommer	10,62	11,00	3,6 %

Kilde: Landbruksdirektoratet

Vedlegg 3: Antall dekar per fylke for dyrkning av poteter, grønnsaker, frukt, bær og urter gjennom andelslandbruk i 2019 og 2020. Samlet omsetning for alle andelslandbruk, per fylke. Endring i omsetningen fra 2019 til 2020 i prosent.

Fylke	Dekar poteter, grønnsaker, frukt, bær og urter* 2019	Dekar poteter, grønnsaker, frukt, bær og urter* 2020	Omsetning 2019, kr	Omsetning 2020, kr	Endring 2019–2020
Agder	8	22	304 431	269 000	-12 %
Innlandet	21,8	24	583 650	817 720	40 %
Møre og Romsdal	0	2		27 500	100 %
Oslo	3,9	6	550 000	494 000	-10 %
Rogaland	21	25	1 061 500	1 025 600	-3 %
Trøndelag	29	28	2 469 792	1 056 750	-57 %
Vestfold og Telemark	53	71	3 864 000	3 885 000	1 %
Vestland	3,5	9	350 000	657 000	88 %
Viken	70,9	77	3 763 348	3 619 387	-4 %

Kilde: Økologisk Norge

LANDBRUKSDIREKTORATET OSLO

POSTADRESSE:

Postboks 1450 Vika, 0116 Oslo

BESØKSADRESSE:

Stortingsgt. 28, 0161 Oslo

TELEFON: 78 60 60 00

E-POST: postmottak@landbruksdirektoratet.no

LANDBRUKSDIREKTORATET ALTA

BESØKSADRESSE:

Løkkeveien 111, 9510 Alta

LANDBRUKSDIREKTORATET STEINKJER

BESØKSADRESSE:

Skolegata 22, C-bygget, 7713 Steinkjer

www.landbruksdirektoratet.no
